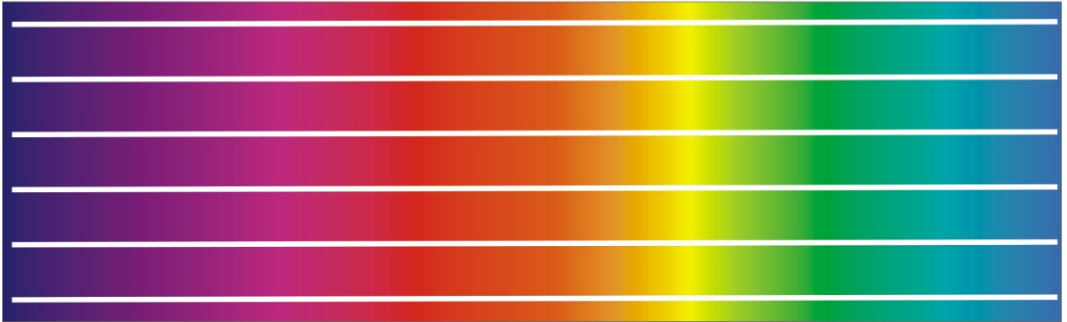

Eşref ADALI

Özbekistan

Özbekistan

Özbekistan, Orta Asya'daki yedi bağımsız Türk devletinden biridir. Kuzeyde Kazakistan, kuzeydoğuda Kırgızistan, güneydoğuda Tacikistan, güneyde Afganistan ve güneybatıda Türkmenistan ile komşudur. Denize kıyısı olmayan ülkelerden biridir. Seküler ve üniter bir cumhuriyet olan Özbekistan 12 il ve bir özerk cumhuriyete (Karakalpakistan) ayrılmıştır. Başkenti Taşkent'tir.

Ülke tarihi önemi ve stratejik konumu nedeniyle zengin bir kültürel mirasa sahiptir. Halkın %85'i Özbekçe konuşur. Rusça, yönetimde ve ülkenin farklı etnik grupları arasında ortak dil olarak kullanılmaktadır. Ayrıca Tacik ve Kazak azınlıklar bulunur. Ülkede İslam en yaygın dindir, bunu %5 ile Rus Ortodoksluğu takip eder. Müslümanların çoğu Hanefilik mezhebindedir. Özbekistan, Türk Devletleri Teşkilatı, BDT, BM, AGİT, ŞİÖ üyesidir.

4 - Özbekistan

Özbekistan'ın Tarihi

Orta Asya'da yaşadığı bilinen ilk insanlar, MÖ 1. binyılda bugün Özbekistan olarak bilinen yerin kuzey otlaklarından gelen İskitlerdi. Bu göçebeler bölgeye yerleştiklerinde nehirler boyunca geniş bir sulama sistemi inşa ettiler. Bu dönemde Buhara ve Semerkant gibi şehirler yönetim ve yüksek kültür merkezleri olarak ortaya çıktı. MÖ 5. yüzyılda Baktriya ve Soğdya devletleri bölgeye hakim oldular.

Doğu Asya ülkeleri Batı ile ipek ticaretini geliştirmeye başlayınca, Pers şehirleri bu ticareten yararlanarak ticaret merkezleri haline geldi. Maveraünnehir eyaletinde ve daha doğuda bugün Doğu Türkistan Özerk Bölgesi'nde geniş bir şehir ve kırsal yerleşim ağını kullanan Soğdlu araçlar zengin oldular. İpek Yolu olarak bilinen yerdeki bu ticaretin bir sonucu olarak Buhara ve Semerkant sonunda son derece zengin şehirler haline geldi ve zaman zaman Maveraünnehir, antik çağın en etkili ve güçlü Pers eyaletlerinden biri oldu.

MÖ 327'de Makedon hükümdarı Büyük İskender, günümüzdeki Özbekistan topraklarını içeren Pers İmparatorluğu'nun Sogdiana ve Baktriya eyaletlerini fethetti. Halk direnişi şiddetli olduğundan ve İskender'in ordusunun Makedonya Greko-Baktriya Krallığı'nın kuzeyi haline gelen bölgede batağa saplanmasına neden olduğundan, bu fetih İskender'e pek yaramadı. Krallık, MÖ 1. yüzyılda Yuezhi egemenliğindeki Kuşan İmparatorluğu ile değiştirildi. Yüzyıllar boyunca Özbekistan bölgesi, Part İmparatorluğu ve Sasani İmparatorluğu da dahil olmak üzere Pers imparatorluklarının kontrolünde kaldı. Daha sonra Eftalitler ve Göktürk halkları bölgede kontrolü sağladı.

VII. yüzyıldan itibaren Müslüman fetihleri, Arapların İslam'ı Özbekistan'a getirmelerdi. Aynı dönemde İslam dini Türk halkları içinde yayılmaya başladı. Sekizinci yüzyılda, Ceyhun ve Seyhun nehirleri arasındaki bölge olan Maveraünnehir, Araplar tarafından fethedildi ve İslam'ın Altın Çağı'dan hemen sonra bir odak noktası haline geldi. Bu dönemde bilginlerin başarıları arasında cebir, trigonometri, optik, astronomi ve şiir, felsefe, sanat, hat sanatındaki ilerlemeler görülür. Bu dönemde yetişmiş en ünlü bilim insanları içinde Harizmili Musa'ya özel bir yer ayırmayı, mesleğim gereği uygun buldum.

Cebrin kurucusu olarak bilinen Harizmili Musa (780–850) tarihleri arasında Harizm'de yaşamıştır. Harizmili Musa'nın bilim dünyasına katkıları aşağıda sıralanmıştır:

- İlk sistemli cebir kitabı olan "Kitabü'l-Muhtasar fi Hisabî'l-Cebr ve'l-Mukabele" eserini yazmıştır. Cebiri bağımsız bir matematik dalı haline getirdiği için "cebirin babası" olarak bilinir.
- Adı Latinceye Algoritmi olarak çevrilmiştir ve bugün bilgisayar biliminin temelini oluşturan algoritma terimi doğrudan onun adından türetilmiştir.

- Matematikte boşlukları belirtmek için küçük bir daire (sifr) kullanarak sıfır rakamını bugünkü anlamda ilk kez kullanan kişidir.
- Astronomi cetvelleri hazırlamış ve Batlamyus'un coğrafya çalışmalarını geliştirerek yerin haritasını daha doğru bir şekilde çizmiştir.
- Bağdat'taki ünlü Beytül-Hikme (Bilgelik Evi) kütüphanesinin yöneticiliğini yapmış ve Abbasiler döneminde bilimin merkezi haline gelmesinde büyük rol oynamıştır.

IX ve X. yüzyıllarda Maveräünnehir, Samanoğulları Devleti'ne katıldı. Daha sonra Maveräünnehir, Türklerin yönettiği Karahanlıların yanı sıra Selçuklular ve Karahıtayların eline geçti.

XIII. yüzyılda Cengiz Han yönetimindeki Moğol İmparatorluğu bölgeyi fethetti. Orta Asya'nın Moğol istilası Buhara, Semerkand, Ürgenç şehirlerinin işgalleri toplu katliamlara ve Harezmi'nin bazı bölümlerinin tamamen yerle bir edilmesi gibi benzeri görülmemiş bir yıkıma yol açtı.

Cengiz Han'ın 1227'de ölümünün ardından imparatorluğu dört oğlu ve aile üyeleri arasında paylaştırıldı. Maveräünnehir'in çoğunun kontrolü Cengiz Han'ın ikinci oğlu Çağatay Han'ın doğrudan soyundan gelenlerin elinde kaldı. Çağatay topraklarında düzenli bir ardıllık, refah ve iç barış hüküm sürdü ve Altın Orda Devleti kuruldu.

Bölgeye daha sonra Özbek Hanlığı ve Timur İmparatorluğu hakim oldu. Timur fethettiği geniş topraklardan çok sayıda zanaatkar ve bilgini başkenti Semerkant'ta bir araya getirerek, böylece imparatorluğuna zengin bir kültürü aşıladi. Onun hükümdarlığı ve soyundan gelenlerin hükümdarlığı sırasında, Semerkant'ta ve diğer nüfus merkezlerinde çok çeşitli dini ve saray inşaat başyapıtları üstlenildi. Timur'un Torunu Uluğ Bey, dünyanın ilk büyük astronomlarından biriydi. Timurlu hanedanlığı döneminde Çağatay Türkçesi edebi bir dil olarak kabul gördü. Ali Şir Nevai XV.yy'da Herat şehrinde edebiyat faaliyetlerini sürdürdü.

İslam'ın Altın Çağı'nda Buhari, Tirmizi, Biruni ve İbn-i Sina gibi dönemin önde gelen bilim ve ilim adamları bu şehirlerde yetişti.

Daha sonrasında ise bölge Ruslar tarafından işgal edilinceye kadar Buhara Emirliği, Hive Hanlığı ve Hokand Hanlığı gibi devletleri tarafından yönetildi. 1920'nin başlarında, Orta Asya sıkı bir şekilde Rusya'nın elindeydi ve Bolşeviklere karşı bazı erken direnişlere karşın Özbekistan ve Orta Asya'nın geri kalanı Sovyetler Birliği'nin bir parçası oldu. 27 Ekim 1924'te Özbek Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kuruldu. 1941'den 1945'e kadar II. Dünya Savaşı sırasında Özbekistan'dan 1.433.230 kişi Kızıl Ordu'da Nazi Almanya'sına karşı savaştı.

6 - Özbekistan

Özbeklerin Tarihi

Özbek ulusu ilk olarak Cengiz Han'ın torunu Şiban'ın soyundan gelen Ebü'l-Hayr Han'ın önderliğinde Deşt-i Kıpçak'taki çeşitli Türk boyları ve kabilelerinin Özbek/Şeybani Hanlığı etrafında örgütlenmesiyle oluşmuştur. Hanlık, Ebü'l-Hayr Han'ın vefatından sonra bir süre karışıklık içinde kalmış ve Özbekler dağılmışlardır. Torunu ve Şah Budak'ın oğlu Şeybani Han, dağınık haldeki Özbekleri birleştirmiş ve seferler düzenlemiştir. Timurlu Devleti'ndeki taht kavgalarından yararlanan Şeybani Han, Maveräünnehir ile Harezmi'ye ele geçirip Timurlu Devletini yıkmış ve Hanlığın başkentini Buhara'ya taşımıştır. Bundan sonra Timurlu halkı da Özbek ulusuna girmiş ve Deşt-i Kıpçak'tan gelen Özbekler Timurlu topraklarına yerleşmiştir, bu Türk topluluklarının kültürel etkileşimiyle günümüzdeki Özbekler oluşmuştur.

Bağımsız Özbekistan Devleti

Özbekistan, 20 Haziran 1990'da egemenliğini, 1 Eylül 1991'de bağımsızlığını ilan etmiştir. 29 Aralık 1991 tarihinde düzenlenen referandumla bağımsızlık ilanı onaylanmıştır. Özbekistan bağımsızlığını kazandıktan sonra gelişmiş ülkelerle özellikle ekonomik anlamda ilişkiler kurmuştur. Özbekistan zengin yer altı kaynaklarını diğer ülkelere satma olanağı bulmuştur. Özbekistan çok eskiye dayanan köklü devlet geleneği sayesinde bağımsızlığını kazandıktan kısa süre sonra Orta Asya'nın güçlü devleti haline gelmiştir ve günümüzde de Orta Asya liderliği konusunda Kazakistan ile rekabet halindedir.

Günümüz Özbekistan'ı

Ülkeyi kuruluşundan 2016'ya dek yönetmiş olan İslam Kerimov döneminde Özbekistan'ın insan hakları ve bireysel özgürlükler konusunda politikaları uluslararası kuruluşlar tarafından ağır biçimde eleştirildi. Ancak Kerimov'un 2016'daki ölümünün ardından yeni cumhurbaşkanı Şevket Mirziyoyev ülkede yaygın olan pamuk köleliği ve çocuk işçiliği konularında reformlara girişti. Serbest ekonomiye geçiş için çalışmalar başlattı ve Özbekistan'ın komşularıyla ilişkileri iyileştirdi. Uluslararası Af Örgütü 2017/18'de önceki dönemdeki baskıcı uygulamaların ve hukuksuzlukların sadece kalıntılarının kaldığını raporladı. 2020 BM raporu da iyileşmelerin gerçekleştiğini doğruladı.

Özbek ekonomisi halen serbest piyasa ekonomisine geçiş aşamasındadır. Ülkenin dış ticaret politikası ithal ikamesine (ithalat ürünlerinin yurt içinde üretilmesi) dayanır. Özbekistan dünyanın en büyük pamuk ihracatçılarından biridir. Sovyet Dönemi'nden kalan dev enerji üretim tesisleri ve doğal gaz kaynakları ülkenin Orta Asya'daki en büyük elektrik üreticisi olmasını sağlamıştır. Ülke Türk Konseyi, TÜRKSOY, BDT, OSCE, BM ve Şanghay İşbirliği Örgütü üyesidir.

Halklar ve Din

Toplam 29,2 milyon nüfusun %84,4'ü Özbek, 1,7 milyon'u Tacik. 821,2 bini Kazak, 752,7 bini Karakalpak, 720,3 bini Rus, 291,6 bini Kırgız, 206,2 bini Türkmen, 187,3 bini Tatar, 174,2 bini Koreli, 67,9 bini Ukraynalı, 41,2 bini Azerbaycanlı, 18,5 bini Belaruslu ve 426,4 diğer uluslardan.

Özbekistan laik bir ülkedir ve anayasasının 61. Maddesi, dini örgüt ve derneklerin devletten ayrı ve kanun önünde eşit olacağını belirtmektedir. Devlet, dini derneklerin faaliyetlerine müdahale edemez. 2020 Pew Araştırma Merkezinin raporuna göre, Özbekistan nüfusunun %97,1'inin Müslümandır ve Rus Ortodoks Hristiyanlar nüfusun %2,0'sini oluşturur.

Dil

Ülkenin resmi dili olan Özbekçe, Uygur diline yakın Türk dillerinden biridir ve her ikisi de Türk dil ailesinin Karluk grubuna ait bir Türk dilidir. Tek resmi ulusal dildir ve 1992'den beri resmi olarak Latin alfabesiyle yazılmaktadır.

1920'lerden önce Özbeklerin yazı diline Türki dili (Çağatay Türkçesi) de deniliyordu ve Arap elifbası kullanılıyordu. 1926'da Latin abecesine geçildi. 1940 yılında, Sovyet baskısıyla 1992 ye kadar Kiril abecesi kullanıldı.

Türk dil ailesinin Kıpçak grubunda olan ve dolayısıyla Kazakçaya daha yakın olan Karakalpakça, başta Karakalpakistan Cumhuriyeti olmak üzere yarım milyon kişi tarafından konuşulmakta ve bu topraklarda resmi bir statüye sahip olan bir dildir.

Özbekistan Coğrafyası

Özbekistan 447.400 Km² lik bir alana sahiptir. Özbekistan sıcak, kurak ve Denize kıyısı olmayan ülkeler'den biridir. Ayrıca, konumu nedeniyle nehirlerinin hiçbiri denize çıkmaz. Topraklarının %10'undan daha azı, nehir vadilerinde ve vahalarda ve daha önce dünyanın en kötü çevre felaketlerinden birinde büyük ölçüde kurumuş olan Aral Denizi'nde yoğun bir şekilde ekilen sulu arazidir. Toprakların kalanı geniş bir araziye kaplayan Kızılkum Çölü ve dağlardan oluşur.

Sirderya (Seyhun) ve Amuderya (Ceyhun) en önemli nehirleridir. Ayrıca, Surhanderya, Karaderya, Zereşan, Kaşkaderya ve Narin deryaları da bulunmaktadır. En büyük gölü Aral'dır. Aral Gölü, Sovyet dönemindeki yanlış tarım politikaları sonucunda bugün Özbekistan için büyük bir çevre felaketi doğurmuştur. Özbekistan'ın Aral Gölü'ne bitişik bölgesi olan Karakalpakistan'da yüksek tuzluluk ve toprağın ağır elementlerle kirlenmesi yaygındır. Ülkenin su kaynaklarının büyük bir kısmı, su kullanımının yaklaşık %84'ünü

8 - Özbekistan

oluşturan ve yüksek toprak tuzluluğuna katkıda bulunan çiftçilik için kullanılmaktadır. Bölgede yoğun olarak görülen pamuk yetiştiriciliğinde yoğun pestisit ve gübre kullanımı toprak kirlenmesini daha da kötüleştirir.

Ekonomi

Özbek ulusal gaz şirketi Uzbekneftegaz, yıllık 60 ila 70 milyar m³ üretimle doğal gaz üretiminde dünyada 11. sırada yer almaktadır. Ülkenin önemli miktarda kullanılmamış petrol ve gaz rezervleri vardır.

İletişim

Özbekistan'da Devlet Televizyon Radyo Şirketi televizyon ve radyo yayını yapar. Sadece devlet kanalları değil özel kanallar da vardır. Bunlardan bazıları M5, milli Tv, Sevimli, Zo'r TV kanallarıdır. Devlet kanallarının bazıları Özbekistan, Navo, Bolajon, Taşkent, Kinoteatr, Yoshlar, Medeniyet ve Marifet, Dünya Böyle ve Spor TV kanallarıdır. Şirketin HD ve yerel kanalları vardır. Özbekistan'da 3 adet devlet ve 18 adet özel ve 5 adet yabancı olmak üzere toplam 26 adet banka bulunmaktadır. Ülkenin Artel adlı elektronik markası vardır.

Ulaşım

Ülkenin başkenti ve en büyük şehri olan Taşkent'in 1977'de inşa edilen ve 2001'de genişletilen dört hatlı bir metrosu vardır.

Şehrin dört bir yanından geçen devlet tarafından işletilen tramvaylar ve otobüsler, kayıtlı ve kayıtsız birçok taksi de vardır. Özbekistan'da modern araba üreten fabrikalar bulunur. Araba üretimi, hükümet ve Koreli otomobil şirketi Daewoo tarafından destekleniyor. Mayıs 2007'de otomobil üreticisi UzDaewooAuto, General Motors-Daewoo Auto and Technology ile stratejik bir anlaşma imzaladı. Hükümet, küçük otobüs ve kamyon üreticisi SamKochAvto'daki Türk Koç'un hissesini satın aldı. Ardından Japon Isuzu Motors ile Isuzu otobüs ve kamyon üretimi için anlaşma imzaladı.

Tren bağlantıları, Özbekistan'daki birçok kasabanın yanı sıra komşu Rusya Birliği devletlerini birbirine bağlar. Ayrıca bağımsızlıktan sonra hızlı çalışan iki tren sistemi kurulmuştur. Özbekistan, Orta Asya'daki ilk yüksek hızlı demiryolunu Eylül 2011'de Taşkent ile Semerkant arasında hizmete açtı. Afrosiyob adlı yeni yüksek hızlı elektrikli tren Talgo 250, Talgo SL (İspanya) tarafından üretildi ve 26 Ağustos 2011'de Taşkent'ten Semerkant'a ilk seferini yaptı.

Sanayi

Sovyet döneminde inşa edilmiş büyük bir uçak fabrikası var (Taşkent Chkalov Havacılık Üretim Fabrikası) Tesis, II. Dünya Savaşı sırasında, ilerleyen Nazi kuvvetleri tarafından ele geçirilmemek için üretim tesislerinin güney ve doğuda boşaltıldığı zaman ortaya çıktı. 1980'lerin sonlarına kadar tesis, SSCB'nin önde gelen uçak üretim merkezlerinden biriydi. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla, üretim ekipmanlarının modası geçmiş oldu; işçilerin çoğu işten çıkarıldı. Şimdi yılda sadece birkaç uçak üretiyor, ancak artan Rus şirketlerinin ilgisiyle, üretim geliştirme planları söylentileri var.

Sivil Havacılık

Özbekistan Cumhuriyeti'nin bağımsızlık ilanını takiben, Özbekistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın 28 Ocak 1992 tarihli kararnamesiyle, eski Birlik Sivil Havacılık Bakanlığı'na bağlı Özbekistan Sivil Havacılık Dairesi altında ulusal havayolu Uzbekistan Airways kuruldu. Modern donanımlı havaalanları Taşkent, Semerkant, Buhara, Urgenç, Tirmiz, Karşi, Namangan, Fergana ve Nevai'de bulunmaktadır. Taşkent Uluslararası Havaalanı Orta Asya bölgesindeki en büyük uluslararası havaalanıdır. Buhara, Semerkant ve Urgenç'teki havaalanları da uluslararası statüye sahiptir.

Özbekistan'da gördüğüm yerler

10 - Özbekistan

Dünyada gezip gördüğüm yerler içinde Özbekistan'ın özel bir yeri vardır. Özbekistan'a ilk gidişim 1990 yaz aylarında, henüz SSCB içinde olduğu dönemdedir. 1990 yılındaki gezi Buhara ve Semerkant ile sınırlıydı.

Prof. Dr. A. Coşkun Sönmez ve oğlu Yalın ve Dr. Murat Orhun ile 2009 yılında Özbekistan'ın büyük bir kısmını gezme olanağımız oldu. Bu gezinin başlangıç ve bitiş noktası Taşkent idi. Taşkent'ten Hive'ye uçakla gittik. Eski model bir uçaktı, uçağın pencerelerinde "*fotoğraf çekmek yasak*" yazıyordu. Hive kentini gezdikten sonra bize sağlanan minibüs ile ülkenin batısından doğusuna doğru, güneyinde yolculuk ettik. İlginç yerlerde durduk. O günlerde şehirler arası yollar çok bozuktu. Yol boyunca samsa, mantı ve kavun yedik. Doğudaki ilk durağımız Buhara idi ardından Semerkant ve Taşkent.

2018 yılında TurkLang Konferansı için Taşkent'e geldim. Bu gelişimde Taşkent çevresini görme fırsatım oldu. Özellikle, 18 Mayıs 1944 de Rusların bu bölgeye sürmüş olduğu Tatarlarla tanışma fırsatım oldu. Tatar öğretim Üyesi Kubedinova ile Taşkentin köylerinde hala yaşayan Tatar akrabalarını ve mezarlarını ziyaret ettik. Sürgün edilenlerin sayısının 150.000'den fazla olduğu söyleniyor. 1990 da büyük bir kısmı Kırım, öz vatanlarına döndüler ancak orası da şimdi Rus işgalinde. 2018 de Taşkent ve Semerkant'ı tekrar görme şansım oldu.

2024 yılında Alişir Nevai Üniversitesi'nde ders vermek üzere bir ay Taşkent'te bulundum. Bu süre içinde Taşkent'i Fergana'yı ve Buhara'yı ayrıntılı biçimde gezme olanağım oldu. Bu yerleri görmem için bana ev sahipliği yapan Shahlo ve Elov hocalar sağ olsunlar.

Son ziyaretim 2026 yılında Buhara Devlet Üniversitesi'nin davetiyle oldu. 17 gün süren bu gelişimde de ... gördüm.

Beş kez geldiğim bu güzel ülkede gördüğüm yerleri aşağıda sıraladım. Bu yerlerden bazılarını birden çok kez ziyaret ettim; böylece gelişime tanıklık ettim. 1990 dan 2026 ya kadar gelişmeyi gördüm. Aşağıda adlarını verdiğim, Gördüğüm yerler ile ilgili bilgileri ve anılarımı bu kitapta topladım. Kitapta okuyacağınız bilgileri, açık kaynaklardan topladım. Topladığım bilgileri düzenledim ve kendi anılarımı ekledim.

• Taşkent

- Barak Han Medresesi
- Kaffal Sasi Türbesi
- İmam Zade Camisi
- Kökeltaş Medresesi
- Abdul Kasım Medresesi
- Timur Meydanı

- Timur Müzesi
- Müstakillik Meydanı
- Devlet Uygulamalı Sanatlar Müzesi
- Özbek Tarihi Devlet Müzesi
- Doğu Minyatürleri Müzesi
- Shayh Xovandi Tahur ve Tole Biy
- Suzukota Külliyesi
- Zayniddin Bobo Türbesi
- Zangi Ota
- Rakat Camisi
- Taşkent Çorsu Pazarı
- Alişir Nevai Operası
- Arya Konserleri
- **Semekent**
 - Bibi Hanım Mescidi
 - Ruhabat Türbesi
 - Şah-i Zinde Anıt Kompleksi
 - Registan
 - Timurlenk'in Kabri
 - Uluğ Bey Gözlem Evi
 - İmam Buhari
- **Buhara**
 - Ark Kalesi
 - Eyüp Peygamber Kuyusu
 - Lebi Havuz Kompleksi
 - Nadir Divan Bey Khanakası
 - Nadir Divan Bey Medresesi
 - Kukeltaş Medresesi
 - Uluğ Bey Medresesi
 - Miri Arap Medresesi
 - Abdülaziz Han Medresesi
 - Büyük Minare
 - İsmail Şamani Türbesi
 - Buhara'daki Çarşılar (Ticaret Kubbeleri)
 - Toki Zargaron (Kuyumcular Çarşısı)
 - Toki Telpak Furushon (Kapak Yapımcıları Çarşısı)
 - Toki Sarrafon (Para Bozduranlar Çarşısı)
 - Merkez Çarşı (Kolhozny Rynok)

12 - Özbekistan

- Sarrafon Camisi
- Hoca Gavkuşan Külliyesi
- Lebi Havuz Camisi (Bolo-Havuz Camisi)
- Shoh Akhsi Camisi
- Zerduş Tapınağı
- Nakşibendi
- Yazlık Saray (Mokhi-khosa Sarayı)
- **Hive**
 - Tarihçe
 - Hiva Kent Surları
 - Arkeolojik ve Kültürel Önemi
 - Kunya Ark
 - Kurnysh Khan
 - Ak Şeyh Bobo Burcu
 - Han Camisi
 - Harem
 - Yazlık Cami
 - Kabul Avlusu
 - Cuma Camisi
 - Darphane
 - Muhammed Eminhan Medresesi
 - M. Rahim Han Medresesi
 - Pehlivan Mahmut Türbesi
 - Harizmili Musa
- Güldüva
 - Uluğ Bey'in medresesi
 - Abdül-Halik Gijduvani Anıtı
 - Abdülhalik Gucdüvani
- **Sirderya**
- **Kokon**
 - Hudoyar Han Sarayı
 - Dama-i Şohon Türbesi
 - Madar-i Han Türbesi
 - Cami-i Şerif
 - -biy Medresesi
- **Margilon**
 - Margilan'da İpek ve İkat

- Burhaneddin Margilony
- Pir Sıddık Kompleksi
- Sait Ahmet Hoca Medresesi
- Yodgorlik İpek Fabrikası

14 - Özbekistan

İçindekiler

Özbekistan	3
Özbekistan'ın Tarihi	4
Özbeklerin Tarihi	6
Bağımsız Özbekistan Devleti	6
Günümüz Özbekistan'ı	6
Halklar ve Din	7
Dil	7
Özbekistan Coğrafyası	7
Ekonomi	8
İletişim	8
Ulaşım	8
Sanayi	9
Sivil Havacılık	9
Taşkent	1
Taşkent'in Tarihçesi	2
Barak Han Medresesi	3
Kaffal Sasi Türbesi	4
İmam Zade Camisi	5
Kökeltaş Medresesi	6
Abdul Kasım Medresesi	7
Timur Meydanı	7
Amir Timur Müzesi	8
Müstakillik Meydanı	9
Devlet Uygulamalı Sanatlar Müzesi	10
Özbekistan Tarihi Devlet Müzesi	11
Doğu Minyatürleri Müzesi	12
Shayh Xovandi Tahur ve Tole Biy	13
Suzukota Külliyesi	14
Zayniddin Bobo Türbesi	15
Zangi Ota	16
Rakat Camisi	17
Taşkent Çorsu Pazarı	17
Alişir Nevai Operası	18
Arya Konserleri	20
Semerkent	21
Tarihçe	23
Bibi Hanım Mescidi	30
Rukhabad Türbesi	32
Şahi-Zinde Anıt Kompleksi	33

II - İçindekiler

Registan	34
Timurlenk'in Kabri	36
Uluğ Bey Gözlem Evi	37
İmam Buhari	39
Buhara	43
Tarihçe	44
Ark Kalesi	47
Eyüp Peygamber Kuyusu	48
Lebi Havuz Kompleksi	49
Uluğ Bey Medresesi	52
Miri Arap Medresesi	53
Abdülaziz Han Medresesi	54
Büyük Minare	55
İsmail Şamani Türbesi	56
Buhara'daki arşılar (Ticaret Kubbeleri)	57
Sarrafon Camisi	60
Hoca Gavkuşan Kllyesi	60
Lebi Havuz Camisi (Bolo-Havuz Camisi)	61
Shoh Akhsi Camisi	62
Zerduş Tapınağı	62
Nakşibendi Kllyesi	63
Yazlık Saray (Mokhı-khosa Sarayı)	64
Chor Minor Medrese	65
Fuzzullo Hocaev Müzesi	66
Ebu Hafız ın Kabri Buhara	67
Chor Bakr Kllyesi	69
Hiva (Hive)	71
Tarihçe	72
Hiva Kent Surları	72
Arkeolojik ve Kültürel nemi	73
Kunya Ark	75
Kurnysh Khan	76
Ak Şeyh Bobo Burcu	77
Han Camisi	78
Harem	78
Yazlık Cami	78
Kabul Avlusu	78
Cuma Camisi	79
Darphane	79
Muhammed Eminhan Medresesi	80
M. Rahim Han Medresesi	81
Pehlivan Mahmut Türbesi	81

Harizmili Musa	82
Gijlduvan	85
Uluğ Bey'in medresesi	87
Abdül-Halik Gijduvani Anıtı	88
Abdülhalik Gucdüvani	89
Kokond	91
Hudoyar Han Sarayı	94
Dama-i Şohon Türbesi	95
Madar-i Han Türbesi	95
Cami-i Şerif	95
Norbutabiy Medresesi	96
Margilon	99
Tarihçe	100
Margilan'da İpek ve İkat	100
Burhaneddin Margiloniy	101
Pir Sıddık Kompleksi	102
Sait Ahmet Hoca Medresesi	104
Yodgorlik İpek Fabrikası	104
Sukok	109
Yedi Pir	113
Hoca Abdulhalik Gijduvani	114
Hoca Muhammed Orif Revgari	116
Hoca Mahmud Anjir Fagnavi	118
Hoca Azizan Ali Romitani	119
Seyyid Muhammed Bobe Samosi	121
Sayid Emir Kulol	123
Hoca Bahouddin Nakşibant	125

1

Taşkent

Taşkent Özbekistan'ın başkenti ve en büyük şehridir. 1 Temmuz 2025 itibarıyla 3,1 milyondan fazla nüfusuyla Orta Asya'nın en kalabalık şehridir. Özbekistan'ın kuzeydoğusunda yer alan Taşkent'in tarihi, Doğu ve Batı'yı birbirine bağlayan ticaret yolları ağı olan antik İpek Yolu'nun bir parçası olarak yüzyıllar öncesine uzanır; şehir uzun zamandır kültürlerin, malların ve fikirlerin kavşağı olmuştur.

VIII. yüzyılın ortalarında İslam'ın etkisinden önce, Soğd ve Türk kültürü baskındı. Cengiz Han'ın 1219'da şehri yıkmasından sonra yeniden inşa edildi ve İpek Yolu üzerindeki konumundan faydalandı. XVII. ve XIX. yüzyıllar arasında şehir bağımsız bir şehir devleti haline geldi, daha sonra Hokand Hanlığı tarafından yeniden fethedildi. 1865'te Taşkent Rus İmparatorluğu'nun eline geçti. Sonuç olarak Rus Türkistanı'nın başkenti oldu.

2 - Taşkent

Sovyet döneminde, Sovyetler Birliği genelindeki zorunlu sürgünler nedeniyle büyük bir büyüme ve demografik değişim yaşadı. Taşkent'in büyük bir kısmı 1966 Taşkent depreminde yıkıldı, ancak kısa sürede örnek bir Sovyet şehri olarak yeniden inşa edildi. O dönemde Moskova, Leningrad ve Kiev'den sonra Sovyetler Birliği'nin dördüncü büyük kentiydi.

Özbekistan bağımsızlığını kazandığından beri Taşkent, etnik Özbeklerin çoğunluğu oluşturduğu çok etnikli nüfusunu korumuştur. 2009 yılında, yazılı tarihinin 2200. yılını kutlamıştır.

Taşkent'in Tarihçesi

Bölgede bilinen ilk yerleşim MÖ II. yüzyıl dolaylarında kurulan "Ming Uruk - Bin Erik" yerleşimidir. Şehir daha sonraları; Çaç, Şaş, Şaşkent, Terken, Tünkent ve Binkent isimlerini almıştır. Divan-ı Lügati't-Türk'te Şaş: Taşkend (veya Terken) şehrinin adı diye geçer. Çin kaynaklarında, İslam öncesi devirlerde taş ülkesi anlamına gelen Shih-kuo denirken, sonraki yüzyıllarda ismin Çince transkripsiyonu için Taşkent sözünün ses değerine daha yakın Ta-shih-kan kelimesi kullanılmıştır.

751 yılında Araplar tarafından ele geçirilen kent, İpek Yolu üzerinde önemli bir nokta olmuştur. Şehir ilk kez XI. yüzyıl dolaylarında Biruni ve Kaşgarlı Mahmud'un yazılı metinlerinde Taşkent adıyla anılmıştır.

IX ve X. yüzyıllarda Samani Devleti topraklarında yer alan kent, X. yüzyıl sonlarından XIII. yüzyıl başlarına kadar Karahanlılar Devleti sınırları içinde olmuştur. Daha sonra bir süre Karahitaylar tarafından yönetilen Taşkent XIV. yüzyılda Timur tarafından ele geçirilerek Timur İmparatorluğu'nun en önemli merkezlerinden biri haline gelmiştir.

XVI. yüzyılın ikinci yarısında Buhara Hanlığı tarafından ele geçirilen şehir, XVII - XVIII. yüzyıllarda Kazak ve Kalmıklar'ın denetime geçmiş, 1809 yılında Hokand Hanlığı topraklarına katılmıştır.

Hokand Hanlığı'nın zayıflaması ile şehir, 1865 yılında Rus İmparatorluğu tarafından ele geçirilmiştir. 1899 yılında hizmete alınan Taşkent-Orenburg demiryolu ile şehir Orta Asya'nın en önemli ticari geçiş noktası haline gelen

[Alisher Nevai Taşkent Devlet Özbek Dili ve Edebiyatı Üniversitesi \(2018\)](#)

şehir, Kasım 1917'de Sovyet denetimine girmiş, 1918 yılında Türkistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin başkenti olmuştur. 1924 yılında kurulan Özbekistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti topraklarına dahil olan Taşkent 1930 yılında bu cumhuriyetin başkenti olmuştur.

Şehir, cumhurbaşkanı tarafından atanan ve şehir meclisi tarafından ataması onaylanan vali-belediye başkanı (Özbekçe: Şehir Hakimi) tarafından yönetilir.

Şehir Özbekçe "Tümen" olarak adlandırılan 11 idari bölgeye (ilçe) ayrılmıştır. Bu idari bölgeler; Bektemir, Mirza Uluğbey, Mirabad, Sergeli, Sabir Rahimov, Üçtepe, Çilanzar, Hamza, Şeyhantaur, Yunusabad ve Yakasaray'dır. Bu idari alt bölümler "tümen hakimiyetleri" olarak adlandırılırlar ve "tümen hakimleri" tarafından yönetilirler. Taşkent şehrinde 474 mahalle (Özbekçe: Mahalla) mevcuttur. Mahalleler "reyon" denilen küçük bölgelere ayrılmıştır.

Taşkent'te gezip gördüğüm yerler aşağıda anılarımla birlikte anlatılmıştır.

Barak Han Medresesi

Taşkent'in eski şehir bölgesinde (Eski Şehir) yer alan Barak Han Medresesi, XVI. yüzyıldan kalma tarihi bir mimari anıt ve şehrin manevi merkezlerinden biridir. Hazreti İmam Külliyesi içerisinde bulunan bu yapı, özellikle İslam dünyasının en önemli kutsal emanetlerinden biri olan Osmanlı Mushafı'na (Hz. Osman'a ait olduğu kabul edilen ceylan derisi üzerine yazılmış Kur'an) ev sahipliği yapmasıyla bilinir.

[Barak Han Medresesi \(2009\)](#)

Medrese, Mirza Uluğ Bey'in torunu ve dönemin Taşkent hükümdarı olan Nevruz Ahmed Han (lakabı "Şanslı" anlamına gelen Barak Han) tarafından 1530-1532 yılları arasında tamamlanmıştır.

Geleneksel Orta Asya İslam mimarisinin izlerini taşıyan yapı, turkuaz kubbeleri, mozaik süslemeli anıtsal kapısı ve geniş avlusuyla dikkat çeker.

Uzun yıllar boyunca Orta Asya Müslümanları Dini İdaresi'ne merkezlik etmiştir. 1966

4- Taşkent

yılındaki büyük depremde ciddi hasar görmüş ancak sonrasında aslına uygun şekilde restore edilmiştir.

Artık çalışan bir eğitim kurumu olmaktan çok turistik bir yer olmuştur. Eski öğrenci odaları günümüzde geleneksel Özbek el sanatları ustalarının (bakır işlemeciliği, ahşap oymacılığı vb.) atölyesi ve hediyelik eşya dükkanı olarak kullanılmaktadır.

[Hz. Osman Kuranı \(2018\)](#)

Hz. Osman Kuran'ının fotoğrafının çekilmesine izin vermiyorlar. 2009 daki ziyaretimde izin vermediler ancak 2018'de beni kırmadılar ve izin verdiler.

Kaffal Şaşi Türbesi

Kaffal Şaşi Türbesi (veya Ebu Bekir Muhammed Kaffal el-Şaşi Türbesi), Taşkent'in eski kent bölgesinde yer alan, şehrin en önemli dini ve tarihi yapılarından biri olan Hazreti İmam (Hast-İmam) Külliyesi içerisinde bulunur.

Türbe, X. yüzyılda yaşayan ünlü İslam alimi, fakih, dilbilimci ve şair Ebu Bekir Muhammed bin Ali bin İsmail el-Kaffal el-Kebir es-Şaşi'ye adanmıştır. Taşkent halkı arasında "Hazreti İmam" lakabıyla anılır. Kaffal Şaşi, hayatı ve eserleriyle tanınan, özellikle Şafii mezhebinin yayılmasında etkili olan bir isimdir. X. yüzyılın başlarında, bugünkü Taşkent (o zamanki adıyla Şaş/Binkent) bölgesinde, zanaatkar bir ailede doğduğu belirtilmektedir. İslam dünyasında fıkıh, hadis ve kelam alanlarında derin bilgi sahibi olarak tanınmıştır. Aynı zamanda hukukçu ve müfessir (Kur'an'ı açıklayan kişi) olarak bilinir. "Kaffal" lakabı, kilitçilik mesleğiyle uğraşması veya bu zanaatla ilişkili olmasından dolayı verilmiştir.

X. yüzyılın sonlarına doğru vefat etmiş ve Taşkent'teki Hast İmam Kompleksi'nde bulunan türbesine

[Kaffal Şaşi Türbesi \(2009\)](#)

defnedilmiştir. Kaffal Şaşi Türbesi, Taşkent'in Hast İmam bölgesinde yer almaktadır ve burası şehirdeki önemli inanç turizmi merkezlerinden biri olarak bilinir.

Günümüzdeki yapı, 1541 yılında Şeybaniler döneminde mimar Gulam Hüseyin tarafından inşa edilmiştir. Orijinal X. yüzyıl yapısı depremler ve istilalar sonucu yıkılmıştır. Pişmiş tuğladan yapılmış, yüksek bir kaide üzerinde yükselen türbe, Orta Çağ mimarisinin tipik bir örneğidir. İçerisinde Kaffal Şaşi'nin yanı sıra diğer bazı din adamlarının da mezarları bulunmaktadır.

İmam Zade Camisi

Taşkent'te "İmamzade Camisi" adıyla bilinen yapı, genellikle şehrin en kutsal ve tarihi dini merkezi olan Hazreti İmam Külliyesi (veya Hast-i İmam) içerisinde yer alan camidir. X. yüzyılda Taşkent'te yaşamış din alimi Ebu Bekir Kaffal eş-Şaşi'nin (Hazreti İmam) mezarı etrafında şekillenen bu külliye şehrin manevi kalbi olarak kabul edilir.

X. yüzyılda Taşkent'te yaşamış din alimi Ebu Bekir Kaffal eş-Şaşi'nin (Hazreti İmam) mezarı etrafında şekillenen bu külliye şehrin manevi kalbi olarak kabul edilir.

Külliyein merkezinde yer alan bu görkemli cami, Özbekistan'ın bağımsızlığından sonra 2007 yılında inşa edilmiştir. 16. yüzyıl Orta Asya mimari tarzını yansıtan yapı, el işçiliği ahşap oymalı sütunları ve Hindistan'dan getirilen sandal ağacı direkleriyle dikkat çeker. Caminin 53 m yüksekliğinde iki minaresi bulunur.

Taşkent'in "Eski Şehir" bölgesinde yer alan bu alan, özellikle Cuma ve bayram namazlarında binlerce kişiyi ağırlayan en önemli ibadet yeridir.

İmam Zade Camisini ziyaret ettikten sonra, yakınındaki bir bina dikkatimi çekti. Kapısındaki yazıyı çözebildiğim kadar ile diyanet ile ilgili birim olabilirdi. Kapısını açıp içerisine girdik. Yüksek tavanlı bir giriş alanı, sol tarafında üst kata çıkan bir merdiven vardı. Kapının sağ tarafında bir masa ve arkasında oturan biri vardı. Konuşmaya çalıştık, ancak anlayamadık. Kısa bir süre sonra soldaki merdivenden inen bir kişi bizimle İngilizce konuşmaya başladı. Kendimizi tanıttık. Bize binada yürütülen işleri anlattı.

[İmam Zade Camisi](#)

6 - Taşkent

Bu arada masa üzerinde Arap elifbası ile yazılmış kağıtlar takıldı ve ne olduklarını sordum. Yanıt şöyle idi:

Sizin Atatürk çok akıllı bir adam. Onun sayesinde sizdeki cuma hutbeleri Türkçe okunuyor. Biz hala hutbeyi Arapça okuyoruz. Bu kağıtlar cuma günü okunacak Arapça hutbe.

Atatürk'e dinsiz ve ayyaş diyenler aklıma geldi. Atatürk'ün değerini Özbekistan'daki diyanet biliyor ama bizimler...!

Kökeltaş Medresesi

Taşkent'in merkezinde, Çarsu Meydanı bölgesinde yer alan Kukeldaş (Kökeldaş) Medresesi, XVI. yüzyıldan günümüze ulaşan, şehrin en önemli tarihi ve kültürel simgelerinden biridir. Özbekistan'ın başkenti Taşkent'in eski şehir kısmında, Chorsu Çarşısı ve metro istasyonuna oldukça yakın bir konumda bulunur.

[Kökeltaş Medresesi \(2009\)](#)

1570 civarında Şeybanid hükümdarı Derviş Sultan tarafından yaptırılmıştır. Geleneksel Orta Asya medrese mimarisinin tipik bir örneği olan yapı, büyük bir avlu etrafında sıralanan hücreler (öğrenci odaları) ve dersliklerden oluşur. İnşasında sarı tuğla kullanılmıştır.

Başlangıçta eğitim amaçlı kurulan medrese, XVII. yüzyılda kervansaray, daha sonra Kokand Hanları döneminde kale ve hatta bir dönem idamların gerçekleştiği bir yer olarak kullanılmıştır.

1868 depreminde büyük hasar gören yapı, 1903'te ve 1950'lerde onarılmış, 1966'daki büyük Taşkent depreminden ise sağ çıkmayı başarmıştır. 1990 yılından bu yana yeniden medrese (dini eğitim kurumu) olarak hizmet vermektedir. Taşkent'in en büyük İslami mekanlarından biri olarak turistlerin uğrak noktasıdır.

Medresenin tarihi, halk arasında anlatılan çeşitli efsanelerle örülüdür. Eski zamanlarda, medresenin kubbelerinden birinde kendiliğinden büyüyen bir fıstık ağacının kutsal kabul edildiğine dair hikayeler mevcuttur.

Abdul Kasım Medresesi

Abul Kasım Medresesi (veya Abulkasım Medresesi), Taşkent'in güneyinde, Beshagaç bölgesinde yer alan XIX. yüzyıla ait tarihi bir yapıdır. Günümüzde bir eğitim kurumu olmaktan ziyade, geleneksel el sanatlarının yaşatıldığı canlı bir "Uygulamalı Sanatlar Merkezi" olarak hizmet vermektedir.

Medrese, 1865 yılında Rusya'nın Taşkent'i ele geçirmesinin ardından barış anlaşmasının imzalandığı yer olmasıyla tarihi bir öneme sahiptir. Adını, XIX. yüzyılın bilge ve saygın şahsiyetlerinden biri olan, medresenin inşası ve öğrencilerin eğitimi için büyük bağışlarda bulunan Şeyh Abulkasım'dan almıştır.

[Abdul Kasım Medresesi \(2009\)](#)

Dikdörtgen bir avlu etrafında sıralanmış iki katlı öğrenci odalarından (hücreler) oluşur. Binanın orijinal yapısında bir cami ve hamam da bulunmaktadır.

Rönesans mimarisi stilindeki yapı 1920'den başlayarak bölümler halinde inşa edilmiştir. O zamanki geleneklere göre, binanın yapımına önderlik eden kişinin adı medreselere verilmiştir. Tarihi kayıtlar, Taşkent'te tanınmış bir kişilik olan Abul Kasım'ın binanın kuruluşunun arkasındaki isim olduğunu belirtmektedir. Eskiden Rus işgaline karşı düşüncelerin merkezi olan Abulkasım Medresesi'ni tarihsel olarak önemli kılan, binada bir barış anlaşmasının imzalanmasıydı. Taşkent Rus General Chernyaev tarafından ele geçirildi.

1919 Ekim Devrimi'nden sonra bina kapatıldı. Daha sonra, binalar bir oyuncak fabrikası tarafından kullanıldı. Zamanla, bina atıl kaldı. 1980'lerin başında yenilendi ve 1987'de açıldı. Günümüzde medresenin eski öğrenci odaları, usta zanaatkarların atölyelerine dönüştürülmüştür. Ziyaretçiler burada; ahşap oymacılığı, minyatür ressamlığı, altın işlemeli nakışlar ve metal oymacılığı gibi geleneksel sanatların yapım aşamalarını izleyebilir ve eserleri satın alabilirler.

Timur Meydanı

Taşkent'in merkezi sayılan Emir Timur Meydanı, şehrin en önemli simgelerinden biridir. XIX. yüzyılda kurulan bu parkın merkezinde, ünlü heykeltıraş İlkhom Jabbarov tarafından

8 - Taşkent

bronzdan yapılan heybetli Emir Timur heykeli yer alır. Çevresi ağaçlı yollarla düzenlenmiş bu alan, müzeler ve önemli binalarla çevrili turistik bir çekim merkezidir.

At sırtında betimlenen Emir Timur, devlet adamı ve komutan olarak Özbekistan'ın milli değeridir.

Meydanın çevresinde Timuriler Tarihi Devlet Müzesi, Özbekistan Oteli, Taşkent Saat Kulesi ve üniversite binaları bulunur.

Özellikle akşamları fiskiyeli çeşmeleriyle serinlik sağlayan, yürüyüş için bilindik, temiz ve düzenli bir alandır.

1882'de kurulan meydan, farklı dönemlerde farklı isimler olsa da bağımsızlık sonrası Timur adına adanmıştır.

[Timur meydanındaki Timurlek heykeli \(2009\)](#)

Amir Timur Müzesi

Özbekistan 1991'de bağımsız hale geldikten sonra, ulusun manevi ve kültürel mirasının yeniden canlandırılmasına, dünya medeniyetinde önemli bir rolü olan tarihi kişilerin tanıtılması da dahil olmak üzere çok dikkat edildi. Bunların arasında komutan, politikacı, reformcu, bilim insanı, ticaret, kültür ve zanaat alanında yetenekleri bulunan Timur da vardı. Büyük bir merkezi devlet kurduktan sonra, gücünü büyütmişti ve birçok milleti ve insanı birleştirmişti. Timur bilim, eğitim, kültür, mimari, güzel sanatlar, müzik ve şiiri destekleyerek Timur Rönesansı'nın temellerini attı.

Timur Meydanı'nda bulunan Timuriler Tarihi Devlet Müzesi (Amir Timur Müzesi), 1996 yılında Emir Timur'un doğumunun 660. yılı anısına açılmış, şehrin en tanınmış yapılarından biridir. Günümüz Özbekistan'ın ulusal kimliğinin inşasında önemli bir rol oynayan müze, görkemli mavi kubbesi ve zengin iç süslemeleriyle dikkat çekicidir.

Müze, Timur ve soyundan gelenlerin hüküm sürdüğü döneme ilişkin 5.000'den fazla arkeolojik, etnografik ve nümismatik esere ev sahipliği yapmaktadır.

Bina, klasik oryantal stilde mavi bir kubbeyle taçlandırılmış yuvarlak bir yapıya sahiptir. Müzenin mavi kubbesi Semerkant'taki Gur-i-Emir Türbesi'ne benzemektedir. Müze Orta Çağ mimarisi geleneklerine göre inşa edilmiş olsa da, modern gereksinimleri karşılamaktadır. Giriş alanında 8,5 m yüksekliğinde ve 106.000 kristal parçadan oluşan

devasa bir avize bulunur. Müzenin merkez salonunda, İslam dünyası için büyük önemi olan Hz. Osman Kuran'ının bir kopyası sergilenmektedir.

Müze koleksiyonunda 5.000'den fazla eser bulunmaktadır, bunlardan 2.000'den fazlası müze sergi salonlarında sergilenmektedir. Müze özellikle, Emir Timur'un şeceresi, iktidara gelmesi, Sahibkiran'ın askeri seferleri, diplomatik ve ticari ilişkileri, zanaat, şehir geliştirme ve çevre düzenlemesi ve bilim ve eğitim gelişimine odaklanmaktadır. Timurlu Hanedanı'nın temsilcileriyle ilgili haritalar, silahlar, bakır ve gümüş sikkeler, minyatürler, nadir el yazmaları, çömlekler ve mücevherler gibi eserler de sergilenmektedir.

[Amir Timur Müzesi \(2009\)](#)

Müze, Nisan 2026'da kapsamlı bir restorasyonun ardından modern teknolojiyle desteklenen etkileşimli alanlarla yeniden açılmıştır.

Sergilenen bazı eserlerin asılları çalınmış veya satılmış olduklarından dünyanın başka müzelerinde bulunmaktadır. Bu nedenle bu müzede gördükleriniz onların replikalarıdır.

Müstakillik Meydanı

Taşkent İstiklal Meydanı (Mustaqillik Maydoni), Özbekistan'ın bağımsızlığını simgeleyen, başkent'in en büyük, en önemli ve en merkezi meydanıdır. Yemyeşil parkları, havuzları ve anıtlarıyla ünlü bu geniş alan, modern Taşkent'in merkezi sayılır ve 1917'ye kadar uzanan tarihiyle hem turistlerin hem de yerel halkın uğrak noktasıdır.

Sovyetler döneminde meydanın ortasında Lenin'in heykeli bulunuyordu ve meydanın adı Lenin meydanıydı. 1991'de bağımsızlık kazanıldığında Lenin heykeli kaldırılmış ve bağımsızlığı

[Müstakillik Meydanı \(2009\)](#)

10 - Taşkent

betimleyen bir heykel konmuştur ayrıca meydanın adı Müstakillik (bağımsızlık) meydanı olarak değiştirilmiştir. 1 Eylül 1991'de bağımsızlığın ilanından sonra ülkenin en önemli simgelerinden biri haline gelmiştir. Ulusal günlerin kutlaması bu meydanda yapılır.

Taşkent şehir merkezinde yer alan meydan ve eski şehir ile yeni şehri birbirine bağlar.

Meydanda, Özbekistan Tarih Müzesi, anıtlar ve geniş havuzlu park alanları bulunur.

Özellikle yaz aylarında çeşmeleri ve yeşil alanlarıyla ferah ve hareketli bir atmosfer sunar. Meydan, çevresindeki Amir Timur Meydanı ve Broadway Alley gibi diğer turistik noktalarla birleşerek bütüncül bir gezinti alanı oluşturur.

Devlet Uygulamalı Sanatlar Müzesi

Taşkent'teki Özbekistan Uygulamalı Sanatlar Müzesi, XIX. yüzyıldan günümüze 7.000'den fazla geleneksel Özbek el sanatları eserini (seramik, suzane, takı, halı) sergileyen, 1927'de kurulan tarihi bir müzedir. Rus diplomat Polovtsev'in eski konağında yer alan müze, ziyaretçilerine zengin sanatsal miras sunmaktadır. Müze, 1927 yılında El Sanatları Müzesi olarak açılmış, 1997'de devlet statüsü kazanmıştır. Seramik, mücevher, altın işlemler, milli giysiler, suzane (nakış), halı, takke ve minyatürler dahil 7.000'den fazla eser barındırır.

Müze binası, geleneksel oyma işçiliği, boyalı tavanlar ve oryantal motiflerle süslenmiş eski bir diplomatik konak olup, sanat eserleri kadar binanın kendisi de görülmeye değerdir.

Özbekistan Uygulamalı Sanatlar Müzesi, bölgenin zengin sanatsal mirasının bir kanıtı olarak duruyor ve kökenlerini Özbek sanatçıların yaratıcı ifadelerini sergileyen 1927 tarihli öncü bir sergiye dayandırıyor. Yolculuğuna El Sanatları Müzesi olarak başlayan bu kurum, 1997'de devlet tarafından tanınması ve mevcut isimlendirilmesiyle önemli bir dönüşüm geçirdi.

7,000'den fazla eserin bulunduğu bir koleksiyona sahip olan müze, Özbek zanaatkarlığının hazinesidir. Karmaşık nakışlardan ve tyubeteykas olarak bilinen geleneksel takkelerden zarif mücevherlere ve el dokuması halılara kadar çeşitli el yapımı harikalar sergiliyor. Bu parçalar, XIX. yüzyılın başlarından günümüze kadar uzanan bir

[Devlet Uygulamalı Sanatlar Müzesi \(2024\)](#)

dönemi kapsıyor ve Özbek halkının gelişen sanatına bir pencere sunuyor.

Müzenin geniş yelpazedeki sergileri üç ayrı gruba ayrılabilir:

- 1- Antik Sanat: Bu grup, köklü geleneklere dayanan ve çeşitli bölgesel sanat okullarını yansıtan eserleri kapsamaktadır.
- 2- Tarihi Zanaatkarlık: Bunlar, geleneksel zanaatkarların yöntemlerini korumak ve onurlandırmak amacıyla bilinçli bir çabayla hazırlanmış, 19. yüzyılın ikinci yarısından kalma eserlerdir.
- 3- Çağdaş Kreasyonlar: Son grup ise modern bağlamda sanatın süregelen evrimini temsil eden, canlı süslemelerle bezenmiş modern sanat eserlerinden oluşuyor.

Özbekistan Uygulamalı Sanat Müzesi, kültürel eserlerin koruyucusu rolünün yanı sıra, ziyaretçileri iki hediyeelik eşya dükkanı aracılığıyla bu sanatsal mirasın bir parçasını evlerine götürmeye davet ediyor. Bu butikler, modern Özbek ustalarının yetenekli elleriyle yapılmış çeşitli resimler, grafik sanatlar, porselen, halılar, nakışlar, tekstiller, mücevherler, madeni paralar ve lake minyatürler sunuyor. Bu, yalnızca yerel zanaatkarları desteklemekle kalmıyor, aynı zamanda müzenin Özbek uygulamalı sanatlarının güzelliğini dünyayla paylaşmasına da olanak sağlıyor.

Özbekistan Tarihi Devlet Müzesi

Özbekistan Devlet Tarih Müzesi, 136 yıl öncesine dayanan kuruluşuyla Orta Asya'nın en saygın kurumlarından biri olarak durmaktadır. 250,000'den fazla eserden oluşan etkileyici bir koleksiyona ev sahipliği yapan müze, Özbek tarihinin en erken günlerinden günümüze kadar panoramik bir görünümünü sunmaktadır. Koleksiyonda 60,000'den fazla arkeolojik buluntu, 80,000'den fazla nümizmatik parça ve Özbekistan'ın zengin geçmişinin anlatisını bir araya getiren 16,000 etnografik öge yer almaktadır.

Dört kata yayılmış olan müzenin yapısı, kapsamlı doğasının bir kanıtıdır. Zemin kat, çok çeşitli temaları kapsayan geçici sergiler için bir galeriye ev sahipliği yapan dinamik bir alan olarak hizmet vermektedir. İkinci kata çıktığınızda, Özbek medeniyetinin şafağına, ardından Timurlu hanedanlığına kadar zamana geriye taşınırsınız. Bu katta, bilim, şiir ve ticaretin geliştiği bir zamana tanıklık eden Orta Asya'nın ortaçağ eserlerinin yanı sıra, bin yıldan uzun bir süre öncesine dayanan en eski aletler, süslü aynalar, zarif mücevherler ve günlük eşyalar sergilenmektedir.

Müzenin değerli eserleri arasında Sel-Ungur Mağarası'ndan çıkarılan ve yaşının 1.5 milyon yıl öncesine dayandığı tahmin edilen ilk insan kalıntıları, MÖ VI. binyıla tarihlenen Fergana Vadisi'nden çıkarılan yılan taş heykeli, VIII. ve VII. yüzyıllar arasında Buhara'daki vali sarayından gelen süs eşyaları, Afrosiab yerleşiminde keşfedilen VIII. ve X. yüzyıllara ait

12 - Taşkent

duvar resimlerinin parçaları ve Oburdon köyünde bulunan XNUMX. yüzyıla ait oyma ahşap sütun yer alıyor.

Müze ayrıca Özbek tarihinin Budist dönemine ait eserlere özel bir bölüm ayırıyor. Dikkat çeken bir diğer bölüm ise MÖ I. ila IV. yüzyıllarda Buda'yı iki keşişin yanında tasvir eden antik bir heykel olan "Triad" ve 1969'da Fayaz-Tepa Budist tapınak kompleksinde ortaya çıkarılan diğer kalıntılardır.

[Özbek Tarihi Devlet Müzesi \(2024\)](#)

Müzedeki nümizmatik koleksiyon özellikle değerlidir ve MÖ V. yüzyıldan

XIX. yüzyıla kadar uzanır. Ahamenişler, Büyük İskender, Seleukoslar, Yunan-Baktriya kralları, Kuşan İmparatorluğu, Harezmi, Soğd, Çaç'tan gelen paralar ve Tahiriler, Samaniler, Karahanlılar, Cengizler, Cengiz Han klanı ve Timurlular gibi ortaçağ hanedanlarının paralarını içerir.

Üçüncü kat, Özbekistan'ın üç büyük feodal devlet olan Hiva, Kokand ve Buhara Emirliği arasında paylaşıldığı Üç Hanlık dönemine ayrılmıştır.

En üst kat ise ziyaretçileri modern çağa götürüyor ve XIX. ve XX. yüzyıla ait Cedidi hareketine ait süreli yayınlar ve gazeteler, erken dönem tiyatro oyun broşürleri, filmler, fotoğraflar ve kuraş, güreş ve tenis gibi spor dallarında Özbek sporcuların kazandığı madalyaların yer aldığı bir koleksiyon sunuyor.

Müzenin altında, ziyaretçilerin Özbek uygulamalı sanat eserlerini alabileceği, aralarında işlemeli kumaşlar, halılar, minyatürler ve seramiklerin de bulunduğu, her biri kendi başına bir sanat eseri olan bir hediyeleşme mağazası yer alıyor.

Doğu Minyatürleri Müzesi

Taşkent'te bulunan ve halk arasında "Doğu Minyatürleri Müzesi" olarak bilinen bu kurumun resmi adı Kamoliddin Behzod Şark Minyatür Sanatı Müzesi'dir. 1996 yılında, büyük minyatür ustası Kamoliddin Behzod'un 545. doğum yıldönümü anısına kurulmuş olan bu müze, Özbekistan'da yalnızca minyatür sanatına adanmış ilk müzedir.

Müze, hem tarihi hem de çağdaş Özbek minyatür sanatının seçkin örneklerini barındırır. Sergilenen eserler arasında el yazması kitaplar, minyatür resimler, tezhip sanatı örnekleri ve minyatürlerle süslenmiş lake kutular bulunur.

Müzedeki tarihi eserlerin bir kısmı, dünyanın farklı yerlerindeki (İstanbul ve Avrupa koleksiyonları gibi) orijinallerinden kopyalanmış yüksek kaliteli röprodüksiyonlardır; ancak modern dönem Özbek sanatçıların orijinal eserleri de geniş yer tutar. Taşkent'in merkezinde, Sharof Rashidov Caddesi üzerinde, ünlü "Mavi Kubbelar" (Blue Domes) parkının yakınında yer alır.

[Doğu Minyatürleri Müzesi](#)

Shayh Xovandi Tahur ve Tole Biy

Taşkent'teki Şeyhantahur (Sheihantaur) külliyesinde iki ünlü kişi yatmaktadır: Şeyh Havendi Tahur (Shayx Xovandi Tohur) ve Tole Biy (Kaldırkaç Biy).

Şeyh Havendi Tahur (Shayx Xovandi Tohur) XIV. yüzyılda yaşamış, Taşkent'in manevi koruyucusu olarak kabul edilen ünlü bir sufi şeyhidir. Halk arasında "Şeyhantahur" olarak bilinir ve türbesi bu yerleşkedeki ana yapıdır.

Şeyh Havendi Tahur XIII. yüzyılda Taşkent yakınlarındaki Baghistan köyünde doğmuş ünlü bir Sufi, alim ve çileciydi. Hoca Ahmed Yasavi'nin tarikatının halefi olarak kabul edilir. Bilgisi ve bilgeliği nedeniyle halk arasında "*bilgelerin en bilgisi*" onursal unvanına layık görülmüştür. Hayatının sonlarında Taşkent'e döndü, günümüzdeki Şeyhantohur semtindeki kutsal pınarın yakınında yaşadı ve 1355 yılında burada vefat etti.

[Shayh Xovandi Tahur ve Tole Biy \(2024\)](#)

Şeyh Hüvandi at-Tahur, din bilimi ve tarikat

14 - Taşkent

konusundaki ilk derslerini babasından aldı. Yasavi tarikatının temsilcilerinden tarikat yolunu öğrendi ve dışsal ve içsel ilimlerin sırlarını öğrenerek mübarek şeyhler arasında yüksek bir mertebeye ulaştı. Hüvandi at-Tahur ismi "en saf işçi" anlamına gelir. Raslantı doktrini, tasavvufla ilgili ifadeler üzerine yorumlarda bulundu ve şiirle de ilgilendi.

Şeyh Havendi Tahur'un adının konması hakkında şu hikaye anlatılır: Rivayete göre Ömer Bağistani çocuksuzdu ve bir gün eşiyle birlikte Şeyh Zeyniuddin'in türbesine gelip Allah'tan kendilerine bir çocuk vermesini dilediler. Kısa süre sonra bir çocukları oldu ve Şeyh Ömer çocuğunu Şeyh Zeyniuddin'in türbesine götürdü. Orada güvercinler bebeği gördüler ve "at-tahur, at-tahur" diyerek etrafında uçmaya başladılar. Şeyh Ömer bunu oğlu için bir kehanet olarak kabul etti ve ona Hüvandi Tohur (saf şeyh) adını verdi.

Bugün, Şeyh Khovandi Tohur'un onuruna inşa edilen türbesi, Taşkent'in merkezinde (Navoi ve Abdulla Qodiri caddeleri arasında) bulunmaktadır. Bu külliye, şehrin en önemli tarihi ve mimari anıtlarından biri olarak kabul edilir.

Töle Bi (Tole Biy Alibekuly, 1663–1756), Kazak Hanlığı'nın en önemli devlet adamlarından, hukukçularından ve hatiplerinden biridir. Kazak toplumundaki üç büyük idari yapıdan biri olan Ulu Cüz'ün (Büyük Yüz) baş yargıcıdır. Kazak sözlü hukukunun temelini oluşturan "*Yedi Nizam*" (Jeti Jargı) kanunlarının yazarlarından biridir.

"Kaldıraç" ifadesi, aslında halk arasında ona takılan "*Kaldırğaç*" (Kırlangıç) lakabından gelmektedir. Bu lakabın hikayesi şöyledir:Cungar istilası sırasında halk evlerini terk edip kaçarken, Töle Bi çadırını bozmamış ve yerinden ayrılmamıştır. Cungar komutanı bunun nedenini sorduğunda, Töle Bi çadırının tepesine bir kırlangıcın yuva yaptığını ve yavrularını henüz uçuramadığını, kutsal saydıkları bu kuşun yuvasını bozmak istemediğini söylemiştir. Onun bu merhametinden etkilenen komutan, ordusuna Töle Bi'ye ve çevresine dokunmamaları emrini vermiş; o günden sonra Töle Bi, halk arasında "*Kaldırğaç Bi*" (Kırlangıç Yargıç/Bilge) olarak anılmaya başlanmıştır.

Şeyh Havendi Tahur'un türbesi külliyenin merkezindedir.Tole Biy (Kaldırğaç Biy) türbesi, Şeyhantahur Türbesi'nin yaklaşık 24 m kuzeyinde yer alır ve Taşkent'in günümüze ulaşan en eski yapılarından biridir (XV. yüzyılda inşa edilmiştir).

Suzukota Külliyesi

Taşkent'teki bu mimari kompleks, tüm zanaatkarların asil akıl hocası olan Suzuk-Ata adıyla bağlıdır. Bu adam şehrin tüm bölgesinde ve hatta ötesinde biliniyordu. Suzuk-Ata, yerel sakinler arasında büyük saygı uyandıran yetenekleri, insanları birleştirme yeteneği, hayırsever işleri ile ünlüydü. Kompleks, 1392 yılında Emir Timur döneminde inşa edilmiş bir

camii ve bir türbeden oluşmaktadır. 2019 yılında, bu yapıda büyük ölçekli restorasyon çalışması gerçekleştirilmiştir.

Zayniddin Bobo Türbesi

Şeyh Zeyneddin Baba Türbesi, Taşkent'te (XIII.-XIV. yüzyıllar) bulunan bir mimari anıttır. Efsaneye göre, türbe Şeyh Zeyneddin'in (XIII. yüzyıl) anısına Emir Timur döneminde inşa edilmiştir. Mezarlığın ortasındaki bir tepede yer alan türbe, kubbeli çatılı dikdörtgen bir yapıdır. Etrafında çeşitli başka binalar bulunmaktadır: bir tabut odası, bir çillehane (XII.-XIII. yüzyıllar), bir mutfak, verandası olan bir cami, bir çatı katı ve diğerleri. Ön cephesi güneydoğuya dönüktür ve ek binaları birbirine bağlayan bir geçit yoluyla caddeden girilir. Dikdörtgen bir plana (16×18 m), 20,7 m yüksekliğe ve her tarafı çatılı bir yapıya sahiptir. Türbenin merkezinde Şeyh Zeyneddin'in mezarı, köşelerinde ise diğer kişilerin mezarları bulunmaktadır. Türbenin güneybatı cephesindeki yazıya göre, 1920-21 yılında yenilenmiş, türbenin eski tuğlaları yeni tuğlalarla (26×12×6 cm) değiştirilmiş ve kubbesi kare tuğlalardan (24×24×5 cm) inşa edilmiştir.

Özbekistan'da cami, türbe veya mezarlar sanki birileri tarafından sahiplenilmiş. Her birinin girişinde bir kişi oturuyor. Bu kişileri bekçi sanabilirsiniz ama değiller. Ziyarete gelen kişiler bu beyin yakınına oturup işaret verdiğinde Kur'an'dan birkaç kısa sure okuyor. Ardından kısa bir dua ve eller cebe; paralar kişinin cebine.

[Suzukota Külliyesi](#)

[Zayniddin Bobo Türbesi](#)

16 - Taşkent

Zangi Ota

Zangiota (gerçek adı Oikhoja ibn Tashhoja) Sufizmin önde gelen temsilcilerinden biridir. Zangi Ota, Orta Asya İslam dünyasının en önde gelen düşünür ve bilginlerinden biriydi; sadece Transoksanya'da değil, Horasan halkları arasında da ünlüydü.

Arslanbob'un soyundan (avarasi) gelmektedir. XII. yüzyılın sonlarında Taşkent'te, Semerkant Darvoza Caddesi üzerindeki Zangiota mahallesinde doğup büyüdüğü tahmin edilmektedir. Arap kökenli olduğu için siyahi olduğu gerekçesiyle Zangi (siyah) olarak anılmış, büyük meziyetleri ve saygınlığı nedeniyle de "Himmatiy" olarak adlandırılmıştır. 3 yaşından itibaren babası tarafından eğitilmiştir. Babasının ölümünden sonra, halife ve Ahmet Yassavi'nin öğrencisi olan Hakim Ota'nın (Süleyman Bakirgani) yanına gitmiştir. Birkaç yılını onun hizmetinde geçirdi, ondan Yassavi tarikatının sırlarını ve adabı öğrendi ve bu tarikatın olgun bir temsilcisi oldu. Daha sonra memleketi Şaş (Taşkent) bölgesine dönerek halkı ilahi, ahlaki ve mistik rehberlikle eğitmeye başladı ve birçok mistik yetiştirdi.

[Zangi Ota \(2024\)](#)

Zangi Ota'nın tüm yaşamı, Transoksanya halklarının zor ve korkunç bir dönemine denk geldi. Moğol istilacılarının ülkeyi harap ettiği ve kitleleri köleliğe mahkum ettiği bir dönemde, Zangi Ota ve takipçileri halk arasında vatanseverlik, çalışkanlık, adalet, saflık, iyilik, merhamet ve dindarlık gibi evrensel insan ideallerini teşvik ettiler.

Zangi Ota'nın öğrencileri ve özellikle Uzun Hasanota, Sayyidota, Sadrota ve Badrota, Daşti Kıpçak Özbekleri, Volga bölgesi Tatarları ve Başkırları ile Ural Dağları eteklerinde İslam'ın yayılmasına katkıda bulundular. Geçimlerini sığır otlatarak sağlıyorlardı. Dua ve zikirden de geri durmuyorlardı.

Hoca Ahrar, şairler Makhtumkuli, Kamiy Toshkandi ve diğerleri Zangi Ota'nın mucizelerinden ve erdemlerinden bahsetmiş, şiirler ve hatıralar yazmış, halk masalları örülmüştü. Bazı kaynaklara göre, hocası Hakim Ota'nın ölümünden sonra Anbar Bibi ile evlenmiş ve ondan birkaç çocuğu olmuştur. Çocuklar, onun gibi inançlı ve dürüst insanlar olarak büyümüş, insanları hakikat yoluna yönlendirmiş ve Anbar Bibi'nin mezarının yakınlarına, Zangiota köyüne, Zangiota bölgesine bir cami ve bir medrese inşa edilmiştir. Bu yer bir hac yeri olarak kabul edilir.

Bu külliyezi ziyaretimde, para karşılığı kısa süre okuyanlara tanık olduğum gibi bir başkasına da tanık oldu. Bir kadın, hoca görünümülü kişinin yanına oturdu ve bir şeyler anlattı. Yanımdaki hoca arkadaşşıma, "*ne diyor diye sordum*". Kadının eşı biraz ev dışında işler çeviriyormuş ve kadın kendisine bağlanması için muska istiyormuş. Hoca görünümülü kişi, eşin kullandığı eşyalardan bazılarını getirmesi istedi ve böylece iş ileriki bir tarihe bağlandı.

Rakat Camisi

Taşkent'in Yakkasaray ilçesinde bulunan, modern ve geleneksel mimariyi harmanlayan görkemli bir camidir.

XIX. yüzyılın sonlarında inşa edilen cami, klasik İslam mimarisi ve Orta Asya geleneklerini yansıtır. Dışarıdan bakıldığında bakır rengi kubbeleriyle, içerde ise ince mermer ve ahşap işçiliği ile dikkat çeker.

Modern bir abdest alma yeri, geniş iç mekanı ve yüksek kaliteli halılarıyla ziyaretçilere huzurlu bir ortam sunar. Ayrıca teknolojik altyapısı ile tarihi tasarımı birleştiren bir yapı olarak tanımlanmaktadır.

[Rakat Camisi \(2024\)](#)

Taşkent Çorsu Pazarı

"Eski Şehir"nin merkezinde yer alan bu devasa pazar, yüzyıllardır İpek Yolu üzerindeki ticaretin nabzını tutmaktadır. Chorsu (Çorsu) Pazarı Taşkent'in en büyük ve en eski çarşısıdır. Kendine özgü mavi kubbesiyle tanınır.

Taze meyve-sebzelerden Özbekistan'a özgü baharatlara, kuruyemişlerden yerel el sanatlarına ve hediyelik eşyalara kadar her şeyi bulabiliyor.

[Taşkent Çorsu Pazarı \(2009\)](#)

"Yemek sırası" olarak bilinen

18 - Taşkent

bölümünde taze şaşlık, Özbek mantısı ve samsa gibi yöresel lezzetleri uygun fiyatlara tadabilirsiniz.

Çarşıda alışveriş genellikle nakit (Özbek Sumu veya bazen Dolar) ile yapılır; kartla ödeme olanağı sınırlıdır.

Çorşu pazarını dolaşırken, çok lezzetli doğal meyve sularından içtik. Ben, açılır-kapanır bir rahle satın aldım.

Pazarcı kadınlarda dikkat çeken özellik, giysilerinin yerel olması ve bir de dışlerinin altın kaplama olması..

Alişir Nevai Operası

Ali Şir Nevai Devlet Akademik Bolşoy Tiyatrosu (GABT), Özbekistan'ın başkenti Taşkent'te bulunan ülkenin en prestijli opera ve bale binasıdır. 1947 yılında tamamlanan bu simgesel yapı, adını ünlü Türk şair ve devlet adamı Ali Şir Nevai'den almıştır.

Binanın projesi, Moskova'daki Lenin Mozolesi'ni de tasarlayan Aleksey Şçusev tarafından hazırlanmıştır. İç tasarımında Özbekistan'ın farklı bölgelerini (Taşkent, Semerkant, Buhara, Hiva, Termez ve Fergana) temsil eden altı ayrı salon bulunur.

Özbekistan'ın önde gelen opera ve bale tiyatrolarından biridir ve önemli olaylarla dolu zengin bir tarihe sahiptir. Tiyatronun tarihi, Özbekistan Halk Sanatçısı Muhiddin Kari-Yakubov liderliğinde, 1929'da, konser ve etnografik topluluk hayranlarının, dans grubuna ünlü Tamara Hanım'ın başkanlık ettiği profesyonel bir tiyatro yaratmasıyla başladı. 1939'da sahnelenen ilk halk operası - "Buran" ın galası seyirciler ve eleştirmenler ile başarı kazandı, ardından da "Eugene Onegin", "Gulsara", "Coppelia", "Red Poppy", "Don Kişot" " Balerin " baleleri vb gibi operalar sahnelendi. Tiyatro binası Taşkent'in merkezinde İslam Kerimov Caddesi'nde yer almaktadır.

[Alişir Nevai Operası \(2024\)](#)

Mimarın projesine göre tiyatronun çevresi zengin bitki örtüsüne sahip bir park, dekoratif ağaçlar ve fıskiyeli bir havuz ile dekore edilmiştir. Bir parter ve

iki katlı olan oditoryum 1440 kişi kapasitelidir. Duvar dekoru, yıldız ve hafif boya ile süs eşyaları ile dekore edilmiştir. Tiyatronun uluslararası projeleri arasında Taşkent Bahori Opera ve Bale Festivali, G. Puccini'nin 150. yıldönümü onuruna düzenlenen Festival, Çar'ın Gelini, Aşk İçeceği, Bohemya ve daha birçok opera performanslarının yabancı yapımlarına katılım gibi etkinliklerin düzenlenmesi yer alıyor.

2024 Mayıs ayında Taşkent'te bulunduğum süre içinde bu salonda üç eseri izleme şansım oldu

Khumo Balesi

Özbekçe'de "Khumo" (veya Özbek abecesiyle Humo), aslında kökeni mitolojiye dayanan özel bir isimdir. Humo, Türk ve İran mitolojisinde mutluluk, bereket ve devlet kuşu (devlet kuşu) olarak bilinir. Anka kuşu veya Simurg gibi efsanevi, kutsal bir kuştur.

"Humo" sözcüğü, mutluluk, şans, bereket ve yüksek merteye (devlet) getirdiğine inanılan kuş anlamında kullanılır.

[Khumo Balesinden bir sahne \(2024\)](#)

Özbekistan'da özellikle kız çocuklarına "Humo" ismi sıkça verilir (Humo, Humoyun).

Özbekistan'da mutluluğu simgelediği için marka, yer veya sanat eserlerinde kullanılır.

Bale Khumo kuşunu anlatıyordu.

Tomris Balesi

Türk tarihinin efsanevi kadın hükümdarı Tomris Hatun'un destansı mücadelesi bir bale gösterisi olarak sunuldu.

Tomris Hatun, MÖ VI. yüzyılda Orta Asya'da yaşamış, Saka (İskit) Türklerinin hükümdarıdır. Tarihte adı geçen ilk kadın Türk hükümdar olarak bilinir. Cesareti ve liderliğiyle öne çıkan Tomris Hatun, Pers İmparatoru Kiros'un istilasına karşı halkını savunmuş, verdiği

[Tomris Balesinden bir sahne \(2024\)](#)

20 - Taşkent

mücadeleyle tarih sahnesine damga vurmuştur. Kiro's'u savaşta yenilgiye uğratarak öldürdüğü rivayet edilir.

Tomris Hatun, sadece bir savaşçı değil; bağımsızlık, onur ve halkının özgürlüğü için mücadele eden güçlü bir liderdir. Bu yönüyle Türk tarihinde kadın iradesinin ve devlet aklının en eski sembollerinden biri kabul edilir.

Sovyetler döneminin anıları çok iyi değil ancak iyi diyebileceğim bir konu opera ve bale konusunda olmuş. Alişir Nevai Opera binasında izlediğim iki bale bence çok başarılı idi.

Arya Konserleri

2024 yılında Taşkent'te bulunduğum süre içinde "Arya Konserleri" adı verilen bir konseri dinledim. Sahneye çıkan sanatçılar aslında şan sanatçılarıydı ancak daha günce, bilinen ve halk şarkılarını seslendirdiler. Oldukça başarılıydılar.

[Arya Konserleri \(2024\)](#)

2

Semerkent

Özbekistan'ın 12 ilinden biri olan Semerkant başkent Taşkent'in 275 km güneybatısında yer alır. Nüfus açısından Özbekistan'ın en büyük ikinci şehri, tarihi ve sosyo-kültürel açıdan en önemli şehridir. 2500 sene öncesine dayanan tarihiyle dünyanın en eski şehirleri arasında yer alan Semerkant, İpek Yolu'nun önemli bir kavşağında yer almasından dolayı tarih boyunca siyasi, ekonomik ve kültürel açıdan önemli bir yerleşim yeri oldu.

M.Ö VI. yüzyılda Persler tarafından kurularak Soğdiana bölgesinin merkezi haline gelen şehir, antik dönem boyunca Soğd kültürünün merkezi konumundaydı. MÖ 329'da Büyük İskender tarafından ele geçirilen şehir, gelişimini sürdürmüştür.

22 - Semerkent

711'de Müslüman Araplar tarafından fethedildikten sonra İslam medeniyetinin önemli şehirlerinden biri haline geldi. İslam coğrafyacılarının yanı sıra doğulu ve batılı gezginler tarafından da övülerek kaynaklarda İslam'ın kubbesi ve dünya cennetlerinin en önde geleni şeklinde tanımlandı. Kent, özellikle kağıdı ile meşhur olup İslam toprakları üzerindeki en kaliteli kağıt burada üretiliyordu.

1220'de Cengiz Han tarafından ele geçirilerek tahrip edilene kadar İran ve Türk hanedanlar tarafından yönetildi. Timur'un başkenti olduğu dönem, Semerkant'ın altın çağı olarak kabul edilir. Semerkant, XV. yüzyılda Timur ile onun oğulları ve torunlarının yaptırdığı eserlerle İslam mimarisinin en güzel örneklerini barındıran bir şehir haline geldi. Semerkant'a muazzam görünümünü veren tarihi yapıların bulunduğu Registan meydanı bugünkü şeklini XVII. yüzyılda Buhara Hanlığı döneminde aldı.

1868'de Rus işgaline uğrayarak Rus Çarlığı'nın bir parçası haline gelen Semerkant, 1924 yılında kurulan Özbekistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin başkenti oldu. 1930 yılında Taşkent başkent olana kadar Özbekistan SSC'nin başkenti olmaya devam etti. 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsız olan Özbekistan Cumhuriyeti'nin, Semerkant ili'nin yönetim merkezi oldu.

2001 yılında UNESCO Dünya Miras Alanları Listesi'ne girdi. Tarihsel anıtlarıyla çok sayıda turist çeken Semerkant günümüzde önemli bir otomotiv sanayisi, besin sanayisi, dokuma sanayisi ve öğretim merkezidir. Semerkant iki bölüme ayrılır: Eski şehir ile Çarlık Rusyası ve Sovyetler Birliği günlerinde gelişen yeni şehir. Eski şehirde tarihi anıtlar, eski özel evler ve mağazalar bulunurken, yeni şehirde yönetim merkezleri, kültür merkezleri ve eğitim kurumları bulunmaktadır.

[Semerkant \(1990\)](#)

Semerkant isminin ilk olarak ne zaman kullanılmaya başlandığı hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. İlk olarak MS I. yüzyılda Antik Yunan ve Roma kaynaklarında Marakanda adıyla geçen şehrin isminin, İslamiyet'ten önce bölgenin yerel dili olan Soğdca'da "taş", "kaya" anlamındaki "asmara" ve aynı coğrafyada yer alan "Taşkent" ve "Pencikent" gibi birçok kent adının sonunda yer alan "şehir" veya "yerleşim birimi" anlamındaki Soğdca kant/kent kelimesinin birleşmesinden meydana geldiği kabul edilmektedir.

Tarihi kaynaklarda Türklerin şehre, zenginliğinden dolayı Semizkend dedikleri belirtilir. Kaşgarlı Mahmud 11. yüzyılın sonunda kaleme aldığı Divanu Lugati't-Türk adlı eserinde Semerkant için; "Semizkend" denir; "büyük olduğu için böyle denilmiştir". demektedir. Biruni, çeşitli ülkelerin coğrafyasına ilişkin sunduğu verilerin yer aldığı Kanun-i Mesudi adlı eserinde, Semerkant'la ilgili verilerini sunarken; Samarkand, Türkçesi ise Semizkend, yani semiz/kalın şehir ifadesini kullanmıştır. Babür Şah, Babürname adlı hatıratında da Türk ve Moğol halklarının şehrin adını Semizkend diye söylediklerini belirtir. Soğdça bir sözcük olan ve şehir anlamına gelen kent kelimesi günümüz Türkçesinde hala aynı anlamda kullanılmaktadır. Dolayısıyla kentin adı Semerkent ya da Semerkant olarak söylenebilir.

Tarihçe

İran mitolojisine göre şehrin kurucusu Feridun'dur. Bunun rivayeti şöyledir: Dünyanın en eski kentlerinden biri olan Semerkant'ın kuruluşunu mitolojik olarak Firdevsi'nin Şehname adlı eserinin baş kahramanlarından Feridun'a dayandırmaktadır. Türk halkları tarafından bir kahraman olarak benimsenen ve kendisine birçok hikmetli sözler ve öğütler atfedilen Efrasiyab'ın Semerkant hakimiyetiyle ilgili rivayetlerden, o dönemde henüz var olmayan Semerkant'ı değil ancak şehrin kurulduğu bölgeyi egemenlik altına aldığı anlaşılmaktadır. Tepedeki kale için kullanılan Efrasiyab kalesi terimi yazılı kaynaklarda XVII. yüzyılın sonlarından itibaren görülmektedir. Bu nedenle eski şehrin antik dönemden günümüze ulaşan harabelerinin bulunduğu arkeolojik alana Efrasiyab adı verilmiştir.

Başka bir rivayete göre Semerkant ilk defa İslam öncesi İran hanedanlarından ikincisi olan Keyani hükümdarlarından Keykavus tarafından inşa edilmiştir.

Semerkant şehrini İskender'in kurduğu şeklinde rivayetler de bulunmaktadır. İskender, fethettiği bölgelerde İskenderiye adını taşıyan on iki büyük şehir kurmuştur. Bunlardan üçü Horasan bölgesinde olup Semerkant'ta bunlardan biridir.

Antik Semerkant'ın harabelerinin bulunduğu Efrasiyab tepesindeki ilk kazı çalışmaları XIX. yüzyılın sonunda Rus arkeolog Nikolay Veselovsky tarafından yapıldı. Efrasiyab kalıntıları Sovyetler Birliği döneminde devlet koruması altında alınarak arkeolojik sit alanı olarak ilan edildi ve 1970 yılında uzun yıllardır toplanan kazı ve bilimsel

[Semerkent \(1990\)](#)

24 - Semerkent

araştırma buluntularını barındıran, bir Afrasiyab Múzesi kuruldu. Ancak, Semerkant'ın kesin olarak ne zaman kurulduğuna dair bir kanıt yoktur.

Semerkant Arkeoloji Enstitüsü araştırmacıları kentin MÖ VIII. ve VII. yüzyıllar arasında varlığını savunuyorlar. Şehir sınırları içinde yapılan arkeolojik kazılarda, Geç Paleolitik döneme kadar uzanan kırk bin yıl öncesine dayanan insan yaşamına dair izler ortaya çıkarılmıştır. Şehrin banliyölerinde MÖ. XII - VII. binlere tarihlendirilen bir grup Mezolitik dönem arkeolojik alanlar keşfedilmiştir. Şehri su ile besleyen Zereşşan Nehrine bağlı Siab ve Darg'om kanallarının, MÖ VII. ila V. yüzyıllarda erken Demir Çağında olduğu tespit edilmiştir.

Semerkant, ilk olarak bugünkü Şehir merkezinin kuzeyinde kalan Zereşşan Nehrinin güney kıyısındaki vadiye hakim yüksek bir mevkiye kurulmuştu. Cengiz Han'ın 1220'de Şehri tahrip etmesinden sonra daha güneyde bugünkü Semerkant'ın bulunduğu bölgede yeni bir Şehir kurulmuştur. Elde edilen arkeolojik ve tarihi verilere göre Semerkant'ın, MÖ 535 yılında Pers hükümdarı Büyük Kiros tarafından ileri bir karakol olarak kurulduğu anlaşılmaktadır. Arkeolojik verilere göre Şehir Persler döneminde 218,5 hektarlık bir alanı kaplamakta olup o dönemde Orta Asya'nın, hatta dünyanın en büyük Şehirlerinden biri konumundaydı.

Semerkant ilk zamanlardan itibaren Soğd, medeniyetinin merkezi konumundaydı. Soğdiana satraplığının yönetim merkezi olarak uzun süre Ahameniş İmparatorluğu'nda önemli bir rol oynadı.

Semerkant'ın tarih sahnesine çıkışı, Makedonya Kralı Büyük İşkender'in Pers İmparatorluğunu yıktıktan sonra MÖ. 329'da Soğdiana'yı ele geçirmesiyle başlar.

Semerkant'ı zapteden Büyük İşkender, kendisine karşı ayaklanmayı bahane ederek Şehri yakıp yıktı. Ancak Şehri dışarıdan gelecek saldırılardan korumak için etrafına büyük bir surla inşa ettirdi. Semerkant, İşkender'in ilk fetihleri sırasında önemli zararlar görmesine rağmen hızla toparlandı ve gelişti. İşkender'in ölümünden sonra Şehir, İşkender'in komutanlarından Selevkos'un eline geçti. Antik Semerkant ile ilgili en eski arkeolojik kalıntılar Selevkos kralı I. Antiokhos dönemine ilişkindir.

Sonraki dönemde Şehirde hakim dilin Soğdca ve nüfusun çoğunluğunun Soğdlar olmuştur. Semerkant'ın başkent olduğu Soğdiana'da mutlak bir hükümlanlık yoktu. Merkez Semerkant'ın üstünlüğünün tanındığı bağımsız Soğd krallıklarından oluşan bir konfederasyondur. Bölgede İran kültürü ve Budizm kültürü bir arada yaşıyordu. Semerkant'ın Soğd halkının çoğunluğu, Zerdüştilik ve Zerdüştilikten ilham alan Mazdeizm ve Maniheizm gibi inançlara mensuptu. Şehirde küçük bir Budist topluluk ta yaşamaktaydı. Şehir, özellikle VI. yüzyılda Nesturiliğin merkezi haline geldi. Ticari etkinlikler için bu bölgeye

gelen Nesturi misyonerler aracılığı ile bu din yayılma göstererek, 530 yılına doğru Semerkant metropolitliği açılarak şehirde kilise ve manastırlar inşa edilmiştir.

V. yüzyılın ortalarına doğru Semerkant'ı hakimiyetleri altına alan Eftalitler, vergi almakla yetinip Soğdiğana'nın idaresini yerel hanedanlara bıraktılar. VI. yüzyılın ortalarında büyük bir güç haline gelen Kök-Türk Kağanlığı, Eftalitleri yenilgiye uğratarak 562 yılında Semerkant ve Soğdiğana'yı hakimiyeti altına aldı. Kök-Türk Kağanlığının batı kanadı yöneticisi İstemi Yabgu, Semerkant'ın iyi birer tüccar olan ve çevre ülkeleri tanıyan Soğd halkını, elçilik heyetlerinde görevlendirdi. Kök-Türk Kağanlığı armağanlar ticaret yoluyla elde ettikleri ipekleri Soğd şehir devletlerindeki tüccarlar sayesinde batıya satıp ticari üstünlüğü ele geçirdi. İhşid adı verilen Soğd yöneticiler Kök-Türk kağanlarının kızlarıyla evlenerek ailevi bağ da kurdular. Soğd tüccarları Türklerin koruması altındaki İpek yolu üzerinde çok etkili hale gelerek Çin'den İtalya'ya kadar uzanan ticareti kontrollerine aldılar. Semerkant bu dönemde Orta Asya'nın ekonomik, siyasal ve kültürel merkezi oldu.

659'da Çin'in Batı Kök-Türk Kağanlığına son vermesiyle Semerkant ve Soğdiana Çin hakimiyeti altına girdi.

Müslüman Arapların, Semarkant'ı fethetmek için ilk girişimleri Emevi Halifesi Muaviye döneminde başladı. Emevilerin Semerkant'a ilk seferi de 676 yılında Horasan valisi Said bin Osman tarafından düzenledi. Üç gün süren kuşatmadan sonra Said, Sermerkantlılara çok kayıp verdirmesine rağmen şehri ele geçiremedi. Şehir halkı barış istediler. Semerkant Kralı Tarhun'un, müslüman Araplara 700 bin dirhem vergi ödemeyi ve ileri gelenlerin çocuklarından rehinelere vermeyi kabul etmesi karşılığında barış yapıldı. Semerkant Kralı Tarhun'un anlaşmayı bozması üzerine Semerkant'a Emeviler'in ikinci seferleri Selm bin Ziyad tarafından yapıldı. Selm, bu sefer esnasında büyük ganimet elde etse de seferin yine kalıcı bir sonucu olmamıştır.

Bu dönemde Çin boyundurluğundan kurtularak yeniden büyük bir güç haline gelen Kök-Türk Kağanlığı, Soğdiğana hakimiyetini sağlamak için tekrar harekete geçmişti. 700 yılında Kapgan Kağan döneminde, Tonyukuk ve onun emrinde olan Bilge ve Kültigin, büyük bir kuvvetle Siriderya'yı geçerek Soğdiğana'ya girdiler. İçlerinde Semerkant'ın da bulunduğu altı Soğd şehir devletinin tekrar Kök-Türk Kağanlığına bağladılar.

I. Velid döneminde Emeviler'in Horasan valisi Kuteybe bin Müslim, 711 yılında Semerkant'ın kesin olarak fethini gerçekleştirdi. Taberi, Kuteybe'nin Semerkant'ı ele geçirdiği esnada çok sayıda Zerdüştü ateş tapınağı ve iki de Budist manastırının yıkıldığını bildirmektedir.

Taçık/Tazik adı Eski Farsçada Arap demek iken VII. yy'dan sonra Arap dinine mensup kişi, Müslüman anlamını kazanmıştır. Maveraünnehir'in Müslüman olmayan halkı İslamiyeti

26 - Semerkent

kabul eden İnan halkına Tacik demişlerdir. Samaniler döneminde Semerkant'ta nüfusun çoğunluğunu Farsça konuşan Tacikler oluşturuyordu. Nüfus bakımından ikinci sırada Türkler ve onların ardından Araplar geliyordu. Müslüman nüfusun giderek arttığı bu dönemde Semerkant ve çevresinde hala azımsanmayacak miktarda Yahudi ve Nesturi Hristiyan vardı.

Samaniler döneminde Semerkant, çok sayıda bilim insanı ve şair yetiştirilmiştir. Farsça, hakim dil ve kültür haline gelmiştir. Türk hanedanlar döneminde bile resmi yazışma dili Farsça olmaya devam etmiştir. Semerkant, Buhara ile birlikte Arap elifbasiyle yazılan Yeni Farsçanın doğup geliştiği şehirlerden biri olmuştur. Burada, Farsçanın birçok klasik şairi ve yazarı doğup büyümüş veya yaşamıştır. En ünlülerinden Ömer Hayyam eğitimini Semerkant medreselerinde görmüş, Farsça edebiyatın kurucusu olarak kabul edilen Rudeki ile Nizami-i Aruzi ve Suzeni-i Semerkandi de burada doğmuştur. Farsça, Semerkant'ta Sovyet dönemine kadar da bu üstünlüğünü korumuştur.

Semerkant XI. yüzyılın başında kaynaklarda Türkistan ve Uygur hanları olarak adlandırılan Karahanlılar'ın eline geçti ve 1052'de Tamgaç Han, Semerkant'ı başkent yaptı. Böri Tegin Tamgaç Buğra Han zamanında Semerkant, cami, medrese, hastane, kervansaray, hamam, çarşı gibi imar faaliyetlerinin yoğunlaşmasıyla daha da gelişti. Böri Tegin Tamgaç Buğra Han'ın yaptırdığı medrese Kusem bin Abbas türbesinin karşısında bulunuyordu. Hükümdar kalesinin güneybatısında IV. İbrahim Kılıç Tamgaç Han tarafından bir saray yaptırılmıştı. 1084 yılında Selçuklu Sultanı Melikşah tarafından hakimiyet altına alınan Semerkant, 1206'da Harezmsahlar'ın egemenliği altına girdi. Semerkant'ı devletinin başşehri yapan Alaeddin Muhammed, Moğol Hükümdarı Cengiz Han'ın önünde tutunamadı. 1219-1220 senelerinde tüm toprakları Cengiz Han liderliğindeki Moğollar'ın istilasına uğradı.

Cengiz Han, Mart 1220'de Semerkant önlerine geldiğinde Semerkant halkının gözü savaştan korktuğu için şehri teslim etmeye karar verdiler. Şehrin kadısından, şeyhülislamından ve alimlerinden oluşan bir heyeti Cengiz Han'a yolladılar. İbnül Esir'e göre şehir teslim olduğu için katliam olmadı. Cengiz Han'a Semerkant'ta verilen uzman

[Semerkant, Nasrettin Hoca \(1990\)](#)

zanaatkar sayısı 30 bin kişi kadardı. Yağmalama ve haraçtan sonra şehir halkı evlerine dönebildi. Cengiz Han ölmeden önce yaptığı bölüştürme sonucu Maverünnehir, oğlu Çağatay'a vermişti. 1297'de Moğol İmparatorluğu parçalanınca Çağatay Hanlığı bağımsız hale geldi. O dönemde Çağatay Hanlığı toprakları içerisinde yer alan Semerkant'ta 1336'da dünyaya gelen Timur, 1370'te Çağatay Hanlığı'nın batısını kontrol altına alan askeri bir lider olarak kendini gösterdi.

Semerkant'ın yeniden imarı ve ikinci parlak dönemi, Maverünnehir'i hakimiyeti altına alan Timur'un Semerkant'ı kendisine başkent yapması ve çeşitli bölgelerden bilim insanı ve sanatkarları burada toplaması ile başladı. Semerkant'ta günümüze ulaşan tarihi yapıların çoğu Timur ve torunlarının yaptırdığı eserlerdir. Timur, tepedeki eski şehri terkedip yeni Semerkant şehrini tepenin güneyindeki ovalık arazide kurdu. Timur başkentini dünyanın en mükemmel şehri yapmak istiyordu. Bunun için ticareti teşvik etti ve fethettiği şehirlerden en iyi ve zanaatkarları, dokuyucuları, ipekçileri, ok yontanları, zırh yapımcılarını, camcıları, porselencileri, kuyumcuları, tüfekçileri, topçu mühendislerini ve inşaat ustalarını Semerkant'ta bir araya topladı. Ticaretin gelişmesiyle şehir farklı ülkelerden gelen deri, ipek, keten, değerli taşlar ve baharatlarla doldu. Ancak bu malların depo edilip uygun bir şekilde satılacağı bir yer yoktu. Bunun üzerine Timur, şehrin bir ucundan diğer ucuna uzanan bir cadde yapılmasını emretti. Caddenin iki tarafına karşılıklı dükkanlar yapılarak çarşının üzeri örtüldü ve tacirler buraya yerleştirilerek bütün ticaret eşyası bu dükkanlarda depolanıp satılmaya başlandı. Semerkant'ın tarihi Registan meydanı şehrin merkezinde çarşı alanı olarak bu dönemde belirmeye başladı ve XIX. yüzyıla kadar Semerkant'ın ticari ve eğitim faaliyetlerinin yoğunlaştığı bir alan oldu. Şehrin batısındaki günümüze ulaşamayan kale Timur tarafından yaptırılmıştı. Timur'un hazinesi bu kalenin içinde yaptırılan dört katlı Gök Sarayda saklanmaktaydı. Timur, divan kurmak için kendisine büyük bir divanhane, sağ ve sol tarafına divan beylerinin oturup divan yapmaları için biraz küçük iki tak yaptırmıştır. Bir de müracaat eden iş sahiplerinin oturması için bu divanhane her tarafına küçük daireler inşa ettirmiştir. Ak Saray adı verilen devasa ölçülerdeki bu yapıyı gören seyyah ve yazarlar eski Sasani başkenti Medain'de yer alan, yüksek ve ihtişamlı kemerlere sahip Sasani sarayının Eyvan-ı Kisra denen eyvan ve cephesinden daha büyük olduğunu söylerler. Ak Saray'dan günümüze sadece iki devasa kulesiyle kemer başlangıçları gelebilmiştir.

Timur'un 1405 yılında ölümünden sonraki yıllarda da özellikle torunu Uluğ Bey'in döneminde de aynı canlılığını korudu. Günümüzde Ay'daki bir kratere adı verilen Uluğ Bey, aralarında ünlü İranlı matematikçi Gıyaseddin Cemşid'in de yer aldığı o zamanın ünlü bilim adamlarından yetmişe yakın alimi Semerkant'a getirtti. Uluğ Bey'in Semerkant'ta yaptırdığı 1420'de tamamlanan abidevi ölçülerdeki Uluğ Bey Medresesi ve Ali Kuşçu'nun müdürlüğünü yaptığı Uluğ Bey Rasathanesi ile birlikte Semerkant şehri, Asya'nın bilim ve kültür merkezi haline geldi.

28 - Semerkent

Özbekler XVI. yüzyılın başında 1500 yılında Şeybani Han'ın öncülüğünde birleşerek güçlü bir devlet kurdular. 1501'de Maverâünnehri ele geçirerek Timurlu hakimiyetine son verip Semerkant'ı ele geçirdiler. Özbekler, 1561 yılında hanlığın başkentini Semerkant'tan Buhara'ya taşıdıktan sonra hanlık Buhara Hanlığı olarak anılmaya başlamıştır. Semerkant Registan'ı bu günkü görünümüne, Uluğ Bey Medresesinin tamamlayıcıları olarak Buhara Hanlığı döneminde XVII. yüzyılda yapılan Şirdar Medresesi ve Tilla-Kari Medresesi'nin yapımıyla ulaştı. XVIII. yüzyılda Registan meydanında Timur devrinde yapılmış olan çarşının yerine başka bir çarşı yapıldı. Chor Su olarak bilinen bu kapalı çarşı günümüzde Şirdar Medresesi'nin yanında yer almaktadır. Cengiz Han soyundan olmayan Mangitlar 1785'te Buhara Hanlığının yönetiminin ele geçirdiler ancak dönemin Orta Asya'nın töresine göre Cengiz Han soyundan gelmedikleri için Emir unvanını kullandılar ve hanlık ta Buhara Emirliği olarak anılmaya başladı. Semerkant da bu dönemde Buhara Emiri'nin buyruğuna girmiş oldu.

Rus Çarlığı, 1860'ların başından itibaren Türkistan'daki hanlıkların üzerine askeri hareketlar düzenlemeye başladı. Daha önce 1839'da İngilizlerin Kabil'i işgal etmesi nedeni ile bölgede Rusya ile İngiltere arasında bir güç mücadelesi başlamıştı. İngilizler, Timur'un soyundan gelenlerin hüküm sürdüğü Hindistanda'ki Babür İmparatorluğuna 1857'de son verdikten sonra Hindistan ve Afganistan hakimiyetini tamamen elde ederek, Rusya ile nüfus alanları konusunda anlaşta. Hindistan ve Afganistan'ı kendine alan İngiltere, Orta Asya hakimiyetini Rusya'ya bıraktı. Maverâünnehir topraklarında ilerleyen General Konstantin Petrovich von Kaufmann kumandasındaki Ruslar 14 Mayıs 1868'de Semerkant'ı zaptetti. Ancak kısa süre sonra 500 kişilik küçük Rus garnizonu kuşatıldı. Buhara Emirinin büyük oğlu Abdul Malik Tura'nın yanı sıra Şehr-i Sebz'den Baba Beg ve Kitab'dan Jura Beg tarafından yürütülen saldırı ağır kayıplarla püskürtüldü. Alexander Abramov, Rusların Zerfşan Nehri boyunca kurdukları Semerkant yönetim merkezi olduğu Türkistan genel valiliğinin ilk valisi oldu. Şehrin kalesi Rusların yönetim merkezi oldu. Gök Saray, askeri hastaneye dönüştürüldü. Kalenin içine kilise ve okul yapıldı. Semerkant, 1871'den itibaren Ruslar tarafından yeniden planlandı. Rus bölümü bu

[Uluğ Bey Müzesi yanında incir satıcısı \(1990\)](#)

noktadan sonra, Timur'un inşa ettiği şehrin batısında planlı yeni bir şehir olarak yükseldi. Surlar önemini kaybetti ve yeni geniş caddeler açıldı. Şehre yeni parklar, Avrupa tarzı binalar inşa edildi ve meydanlar yapıldı. Böylece modern Semerkant'ın temelleri atıldı. 1870 yılında bir hastane, birkaç lise, bir okul, bir kütüphane, 1874'te bir tarih müzesi 1885'te kadınlar ve çocuklar için özel bir hastane açıldı. 1886'da şehir, yeni kurulan Semerkant Oblastı'nın merkezi oldu ve Hazar denizi ötesi demiryolunun 1888'de şehre ulaşmasıyla ekonomik olarak daha da canlandı. Şehre Ruslar, Almanlar ve Polonyalılar da yerleşmeye başladı. Şehrin nüfusu XIX. yüzyılın ortasında 20 bin civarındayken XX. yüzyılın başında 55 bine yükseldi.

1917 Rusya'da patlak veren Bolşevik İhtilali'nden sonra 20 Nisan 1918 ile 1 Mayıs 1918 tarihleri arası düzenlenen 5. Bütün Sovyet Kongresi'nde Rus İmparatorluğu'na bağlı Türkistan Kray topraklarında 30 Nisan 1918 tarihinde Türkistan Sosyalist Federatif Cumhuriyeti kurulunca Semerkant bunun sınırları içerisinde kaldı. Türkistan Komünist Partisi ülke içinde önde gelen partiydi. 1921 tarihinde Türkistan Sosyalist Federatif Cumhuriyeti Türkistan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, adıyla Sovyetler Birliği'nin bir parçası haline geldi. Ancak Pantürkizm veya Türkçülük ve Müslüman reform hareketi taraftarı Mir Seyyit Sultan Galiyev'in (Mirsayet Xaydar ulı Soltanğaliev), Büyük Turan'ı kurma düşüncesi Rusların işine yaramamış, Ruslar böl ve yönet yöntemini kullanıp Türkistan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyetini bölmüşlerdir. Türkistan ÖSSC topraklarında Türkmenistan SSC, Özbekistan SSC ve onlara bağlı Tacikistan ÖSSC, Kara-Kırgız ÖB ve Karakalpakistan ÖB kurulmuştur. Semerkant, 1924 yılından Taşkentin başkent olduğu 1930 yılına kadar Özbekistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin başkenti olmuştur.

Semerkent'e ilk gelişim 1990 yazıydı, ardından 2009 da ve daha sonra 2018'de geldim. 1990'da geldiğimde, kent biraz bakımsız hatta harap haldeydi. Daha sonraları iyileştiğini gözlemledim. 1990 yılında Timur'un mezarının karşısındaki Inturist'in otelinde konakladık. Belki de kentte büyük grupların kalabileceği tek otel olabilir. Otelin çok bakımlı olduğunu söyleyemem. Bir sonraki gidişimde otelin yıkılmış olduğunu gördüm.

1990 daki gezimiz sırasında Nasrettin Hocanın, eşeğe okuma öğrettiği heykel çok ilgimi çekmişti. Daha sonraki ziyaretlerimde bu heykeli yerinde bulamadı. Sordum, bilen çıkmadı.

Semerkentli insanları çok sıcak kanlı ve misafirseven buldum. Sokakta tanıştığınız insanlar, Türk olduğunuzu öğrenince evlerine davet ediyorlar.

Semerkent'te gördüğüm yerler ile ilgili bilgiler ve anıları aşağıda okuyabilirsiniz:

30 - Semerkent

Bibi Hanım Mescidi

Bibi Hanım Camisi XV. yüzyılda İslam dünyasındaki en büyük ve görkemli camilerden biriydi. XX. yüzyılın ortalarında sadece görkemli bir harabe ayakta durmaktaydı.

Timur 1399'da Hindistan Seferi'ne çıkmadan önce yeni başkenti Semerkant'ta devasa bir cami inşa etmeye karar verdi. Timur 1404'teki askeri seferinden döndüğünde cami neredeyse tamamlanmıştı. Bununla birlikte, Timur inşaatın ilerlemesinden memnun değildi ve özellikle ana kubbede hemen çeşitli değişiklikler yapıldı.

İnşaatın başlangıcından itibaren, yapının yapısal bütünlük sorunları kendisini göstermeye başladı. Camiyi kurtarmak için çeşitli iyileştirmeler yapıldı. Ancak, sadece birkaç yıl sonra, ilk tuğlalar mihrap üzerindeki büyük kubbeden düşmeye başlamıştı. Timur'un planları, zamanın yapı tekniklerini sınırlarına kadar zorlamıştı ve binanın bütünlüğü, inşaatının aceleci doğası nedeniyle zarar görmeye başladı.

[Bibi Hanım Mescidi \(1990\)](#)

XVI. yüzyılın sonlarında Buhara'nın son Şeybuni Hanedanı Hanı olan II. Abdullah Han (Abdullah Han Özbek) (1533 -1598), Bibi Hanım Camisi'ndeki tüm restorasyon çalışmalarını iptal etti. Bundan sonra, cami yavaşça bütünlüğünü kaybetti ve rüzgar, hava ve depremler tarafından yıkılan bir harabe haline geldi. Kapıyı oluşturan iç kemer 1897'de bir depremde çöktü. Camiden geriye kalanlar, özellikle taş duvar galerilerinin tuğlası ve mermer sütunlar, yüzyıllar boyunca Semerkant sakinleri tarafından yağmalanmıştır.

XX. yüzyılın sonlarında Özbek hükümeti, üç kubbenin ve ana kapının restorasyonuna başladı. 1974 yılında Özbek SSR hükümeti caminin yeniden inşasına başladı. Kubbelerin ve cephelerin dekorasyonu kapsamlı bir şekilde restore edildi ve desteklendi. Bu restorasyonlar sırasında, caminin ana kutsal eyvanına Kuran'dan Bakara Suresi'ni gösteren bir yazıt eklendi. 2016 yılı itibarıyla cami restorasyonu çalışmaları devam etmektedir.

Kitabesine göre, cami 1399-1405 yılında Timur'un emriyle inşa edilmiştir. Birçok Müslüman orta çağ yapısı gibi, özellikle de eyvanlı avlu kompozisyonu açısından tipik özelliklere sahiptir. Cami avlulu cami temel planına uygun olarak inşa edilmiştir. Dış duvarları, 167 m uzunluğunda ve 109 m genişliğinde ve kabaca kuzeydoğudan güneybatıya, yani Kible doğrultusunda uzanan dikdörtgen bir alan kaplamaktadır. Bununla birlikte, kapalı

galerilerin boş alanının büyüklüğü sadece 78 x 64 metredir. Ana bölmenin kubbesi 40 m. yüksekliğindedir.

Caminin kuzeydoğusundan geniş (35 m yüksekliğinde) geçit kapısından girildiğinde avluya ulaşılır. Avlunun karşısındaki alanda yaklaşık 40 m yüksekliğindeki kare kaidenin üzerinde anıtsal bir kubbe yükselir. Kubbe caminin en büyük kubbesidir. Bununla birlikte, kubbe avludan görülemez, çünkü tüm bina içeriden anıtsal, derin gömülü bir eyvanı çerçeveleyen görkemli peştak tarafından kaplıdır. Eyvan, kubbeyi destekleyen alt yapıya girmeye izin vermez; giriş sadece yanlardan yapılabilir. Eyvanla bağlantılı daha mütevazı iki kubbe, avlunun uzun kenarlarının merkezine bakmaktadır. Böylece Bibi Hanım Camisi "Dört-Eyvan düzeni"nin klasik mimari tipini temsil etmektedir.

Caminin dış köşelerindeki dört minare restore edilmiştir. Girişin kapı kemerini ve ana kubbeli binanın peştakını çevreleyen diğer dört görkemli minare henüz tamamlanmış değildir.

Avlunun ortasında süslü mermer bloklardan hazırlanmış bir taş kaide - büyük Kuran rahlesi bulunmaktadır. Bu dikkat çekici yapı Timur zamanından kalmadır.

Üç kubbeli odası, kapalı galerileri ve açık avlusu ile büyük Bibi Hanım Camii, Cuma namazı için Semerkant şehrinin tüm erkek nüfusunu bir araya getirmeyi amaçlıyordu. Timur zamanında zamanının ötesinde bir yapı olan Bibi Hanım Camii'nin üç kubbesinin inşasında, önemli bir yenilik uygulandı: iç kubbe salonunun ne biçim ne de yüksekliğe göre kubbenin şekline dışarıdan karşılık geldiği iki katlı bir yapı. İç tavan ve dış kubbe arasında içi boş bir boşluk vardır. Bu kubbe yapısı, caminin ana salonunun mihrap üzerindeki 30 m yüksekliğindeki iç mekanın oranlarına ve estetiğine bağlı kalmasına izin verdi. Bu arada, ana binanın 40 m yüksekliğindeki dış kubbesi maksimum etki ve görünürlük için tasarlanmıştı. Bu şema, mütevazı binaların zarif kavun şeklindeki ve boyuna yivli dış kubbeleri olan figürasyon kulesi benzeri yapıların yapılmasına izin veren yanal kubbe yapılarına da uygulanmıştır.

Caminin iç mekanları, yerel brokar nakışlarını taklit eden yıldızlar içerir. Bibi Hanım Camisi Timur döneminin en iddialı mimari projelerinden biriydi ve Orta Asya'nın yanı sıra İran ve Afganistan mimarilerini de etkiledi.

[Bibi Hanım Mescidi \(2009\)](#)

32 - Semerkent

Rukhabad Türbesi

Türne Semerkant'ın merkezinde, manevi bağlılığın ve mimari mütevazılığın bir anıtı olarak duruyor. 1380'de Emir Timur tarafından yaptırılan bu türbe, etkisi Timur'un çağdaşları arasında derinden hissedilen saygıdeğer İslam ilahiyatçısı ve mistik Şeyh Burhaneddin Sagaradzhi'yi onurlandırmak için inşa edildi.

Şeyh Burhaneddin, Doğu Türkistan'ın göçebe toplulukları arasında İslam'ı yaymak için gösterdiği önemli çabalarla anılır. İlimsel çalışmaları ve bir Çinli prensesle evliliği, ona Çin'deki Yuan hanedanının sarayında önemli bir statü kazandırdı. Kesin ölüm tarihi bilinmemekle birlikte, Çin'de öldüğü kaydedilmiştir. Son isteklerini yerine getiren oğlu Ebu Said, kemiklerini Semerkant'taki son dinlenme yerlerine taşıdı.

Türbenin adı olan Rukhabad, "Yerleşik ruh" anlamına gelir ve şeyhin anısını saran kutsal duyguyu yansıtır. Mimari tasarımı, Gur-Emir ve Ak-Saray gibi çağdaşlarının ihtişamından farklıdır. Rukhabad Türbesi'nin giriş kapısı olmayan tekil kubbesi, dingin bir sadelik hissi yayan mütevazı bir tuğla yapıdır.

Binanın biçimi kübik bir taban üzerinde duran ve küresel konik bir kubbe ile taçlandırılmış kemerli bir sekiz yüzlü ve kendi dönemi için eşsiz bir özelliktir. Efsaneye göre kubbenin içinde, evliya Şeyh'e atfedilen kutsal bir emanet olan Hz. Muhammed'in sakalından yedi kıl içeren bir kutu bulunmaktadır.

Türbeye kuzey, batı ve güneyde bulunan üç girişten erişilebilir. İçeride süslemeler seyrek, birincil dekoratif unsur duvarın temelinde yerleştirilmiş iki metrelik seramik bir tabaktır ve buna ince sırlı tuğla işçiliği bantları eşlik eder. İç mekanda ayrıca Şeyh Sagaradzhi'nin, karısının (bir prenses) ve dokuz çocuğunun sade mezar taşları da bulunur.

Rukhabad Türbesi, komşu yapıların süslü süslemelerine sahip olmayabilir, ancak önemi manevi yankısında ve şeyhin tarihteki saygın yerini anlatan mütevazı zarafetinde yatmaktadır. Semerkand'ın tarihi geçmişinin zengin dokusuna yönelik tefekkür ve saygıyı davet eden değerli bir yer olmaya devam etmektedir.

[Rukhabad Türbesi \(2009\)](#)

Şahi-Zinde Anıt Kompleksi

Semerkant, birçok devletin başkentiydi, bu güne kadar bu şehirde korunan mimari anıtlar bunun kanıtıdır. Geçen tüm Hükümdarlar, yaptırdıkları binalarla birbirlerini gölgede bırakmaya çalışmışlar ve bunun için büyük paralar harcamışlardır. Günümüz Semerkant'ın kuzeydoğu kesiminin yakınında eski bir yerleşim yeri Afrasiab bulunmaktadır. XIII. yüzyıla kadar şehir Moğolların orduları tarafından yok edildi. Afrasiab'ın güney eteklerinde, büyük bir mezarlığın arasında, Semerkant'ın en iyi tarihi ve mimari topluluklarından biri "Şahi-Zinde" türbe grubu bulunmaktadır.

Komplekse yaklaşırken Mezarlar zinciri, kentin ortaçağ savunma duvarının üzerine döküldüğü gibi mezara doğru sarkan yoldan görülebiliyor. "Şahi-Zinde" kompleksinin adı Farsça'dan "*Yaşayan Padişah*" olarak çevrilir ve Hz. Muhammed'in kuzeni, VII. yüzyılda Semerkant'a İslam'ı yaymak üzere Araplarla birlikte gelen Kusa-ibn-Abbas'ın sembolik mezarı ile ilişkilendirilir. Çok sayıda efsane, Kusam-ibn-Abbas'ın, namaz kılarken kafirlerin saldırısına uğrayarak inancı için acı çektiğini söyler.

En yaygın efsanelerden birine göre, mihraba saklanmıştır, diğerlerine göre de, kendi kopmuş başını ellerinin arasına alarak yeraltı bahçesine götüren karanlık bir kuyuya atlamış ve bu güne kadar yaşamaya devam etmektedir. Kusam-ibn-Abbas türbesi kompleksin bir parçasıdır ve kuzeydoğu kesiminde yer almaktadır. Kompleks dokuz yüzyıl önce şekillenmeye başlamıştır. XI. yüzyılın ikinci yarısına kadar nekropolün bulunduğu bölge, ham tuğladan yapılmış konut binaları ile inşa edilmiş ve şehrin önemli bir nüfusunun yaşadığı bir alan idi. XI. yüzyılın sonunda, Afrasiab'ın güney eteklerinin bir kısmı terk edildi ve burada bir mezarlık ortaya çıkmaya başladı. Kusam-ibn-Abbas'ın mezarı buradaki en eski yapılardan biri olup, diğer zengin astarlı türbeler daha sonraki XI-XIII yüzyıllarına aittir. O uzak zamanlarda da, çevresindeki binalarla birlikte Kusam-ibn-Abbas'ın mezarı bir türbe olarak kabul edilmişti. XIII. yüzyılda, Sahi-Zinde kompleksinin yapılarının çoğu Moğolların yenilgisinden sonra yıkıldı. Nekropolün canlanması XIV yüzyılda başlar. Burada dekoru ve tarzı ilk binaların dekorundan farklı olan yeni türbeler inşa ediliyor. Ancak en yoğun inşaat, Emir Timur döneminde gerçekleşmiştir. Bu dönemde Timur'un yakın akrabaları (kız kardeşleri, eşleri), ordusunun askeri soylularının temsilcileri, diğer dünyada

[Sahi-Zinde Anıt Kompleksi \(2009\)](#)

34 - Semerkent

şefaatinı umarak, güzel türbelerini Kusam-ibn-Abbas'ın mezarının yanına yaptılar. Bu dönemden kalma binaların çoğu günümüze kadar gelebilmiştir.Uluğ Bey devrinde büyük mimari ve planlama çalışmaları yapılmıştır. Bu sırada, alt giriş grubu inşa edilmiştir. Batı kısmında, Uluğ Bey zamanının astronomu Kazizade-Rumi'ye atfedilen iki kubbeli ince bir türbe inşa ediliyor.Şu anda, Şakhi-Zinde kompleksi 11 türbeden oluşmaktadır. Çoğu XIV yüzyıla aittir.

Registan

Registan Semerkand kentinin tarihi meydanıdır ve üç medreseden oluşan topluluğuyla ünlüdür: Timurlu döneminin Uluğ Bey Medresesi ve Şerdar Medresesi ve Tilakari Daha sonra Canid hanedanı döneminde inşa edilen medrese. İnsanlar, dzharchis adı verilen devasa bakır borularla yapılan patlamalarla müjdelenen kraliyet bildirilerini dinlemek ve kamuya açık infazlar için Registan'da toplandı. Üç medrese, mukarnaslı, kendine özgü İslami tarza sahiptir. Meydan, Timurlu Rönesansının merkezi olarak kabul ediliyordu.

[Registan \(2009\)](#)

Registan medreselerinde eğitim Farsça, Çağatay Türkçesi ve Arapça olarak yapılmıştır.

Uluğ Bey Medresesi (1417–1420)

Timur döneminde Uluğ Bey tarafından inşa edilen Uluğ Beg Medresesi meydanı gören sivri kemerli bir kapı veya portalı olan etkileyici bir eyvana sahiptir. Köşeleri yüksek minarelerle çevrilidir. Eyvanın giriş kemerinin üzerindeki mozaik panel, geometrik biçimli süslemelerle düzenlenmiştir. Kare avlu, bir cami ve derslikler içerir ve öğrencilerin yaşadığı yatakhane odalarıyla çevrilidir. Eksenler boyunca derin galeriler vardır. Uluğ Bey Medresesi başlangıçta köşelerinde dört kubbeli darşhana (derslik) bulunan iki katlı bir binaydı.

Uluğ Bey Medresesi, XV. yüzyılda Müslüman Doğu'nun en iyi dini üniversitelerinden biriydi. Büyük Fars şairi, bilgin, mistik, bilim insanı ve filozof Cami medresede eğitim gördü. Uluğ Bey'in kendisi de orada dersler verdi. Uluğ Bey'in yönetimi sırasında medrese bir öğrenim merkeziydi.

Şerdar Medresesi (1619–1636)

Şerdar Medresesi'nin sözcük anlamı 'Aslan Taşıyan Medrese') inşası, XVII. yüzyılda Semerkant'ın Özbek hükümdarı Yalangto'sh Bakhodir tarafından emredilmiştir. Sırtlarında yükselen güneş bulunan kaplan mozaikleri, canlı varlıkların tasviri ve Türk-Fars motiflerinin kullanımı açısından özellikle ilgi çekicidir. Medresenin adı, binanın portalındaki desenlerden gelmektedir, çünkü "Şer" sözcüğü anlamına gelir.

[Uluğ Bey Medresesi](#)

Tilakari Medresesi (1646–1660)

Tilakari Medresesinin sözcük anlamı 'Yıldızlı Medrese' dir. Yalnızca öğrenciler için bir yatılı okul olmakla kalmayıp, aynı zamanda büyük bir mescit görevini de üstlendi. İki katlı ana cephesi ve dört eksen boyunca galerileri olan, yatakhane hücreleriyle çevrili geniş bir avlusu vardır. Cami binası avlunun batı bölümünde yer almaktadır. Caminin ana salonu bolca yıldızlıdır.

Registan'da medreselerin dışında başka türbe ve binalar bulunmaktadır.

Şeybani Türbesi

Tilakari Medresesi'nin doğusunda, Şeybani Türbesi bulunmaktadır. 1500 yılında, o zamanlar Taşkent'te bulunan Çağatay Hanlığı'nın desteğiyle Muhammed Şeybani, Semerkant ve Buhara'yı son Timur yöneticilerinden aldı. Hanedanın kurucusu daha sonra hamilerine karşı döndü ve 1503'te eski

[Tilakari Medresesi \(2009\)](#)

Taşkent'i aldı. 1506'da Hive'yi ele geçirdi ve 1507'de Merv'e, doğu İran'a ve batı Afganistan'a saldırdı. Şeybaniler, 1502'de Ak Koyunluları yenen Safevilerin ilerleyişini durdurdu. Muhammed Şeybani, göçebe Özbek kabilelerinin lideriydi. Sonraki yıllarda Orta Asya vahalarına, Hazar kıyılarına, Tianshan vadilerine, Rus bozkırlarına ve Hindistan'a önemli ölçüde yerleştiler. XV. yüzyıldaki son ve büyük Özbek istilası, bugünkü Özbek ulusunun etnik kökeninin büyük bir bölümünü oluşturmuştur.

36 - Semerkent

Çorsu Ticaret Kubbesi (1785)

Çorsu Ticaret Kubbesi, Şerdar'ın hemen arkasında yer almaktadır. Çorsu, Semerkant, Taşkent, Buhara ve Şahrisabz'ı birbirine bağlayan kavşakta, Registan'ın güneydoğusunda yer almaktadır. Çorsu, Farsça kökenli olup "*yolların kesişmesi*" anlamına gelir ve bu ünlü yoğun yol kavşağına atıfta bulunur. Bina eskidir ve oldukça zengin, yüzyıllar öncesine dayanan bir tarihe sahiptir. Şu anda, görkemli şehrin tarihi bölümünün geri kalanıyla birlikte UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer almaktadır.

Çorsu, aslen XV. yüzyılda inşa edilmiş bir çarşıydı, ancak XVIII. yüzyılda yeniden inşa edilerek şapka pazarı haline geldi. Mevcut bina, Emir Şahmurad döneminde, 1785 yılında inşa edildi. Bugün, daha önce Çorsu'da bulunan çarşı, Bibi-Hanim Camisi yakınlarındaki Siyob Çarşısı'dır.

Timurlenk'in Kabri

Timurlenk'in kabri, Semerkant kentinde bulunan tarihi Gur-ı Emir (Gur-e-Amir) Türbesi'ndedir. 1405 yılında vefat eden Timur, torunu Muhammed Sultan'ın medresesinin aile mezarlığına defnedilmiştir. Kabrinin üzerinde, koyu yeşil/siyah renkte devasa bir yeşim (nefrit) mezar taşı bulunmaktadır.

Timur'un vefatı üzerine tayin ettiği torunu Muhammed Sultan Mirza tarafından 1399 yılında başlatılan yapının inşası, Muhammed Sultan Mirza'nın ölümünün ardından Timur tarafından 1404 yılında devam ettirilmiş ve 1405 yılının Ocak ayında tamamlanmıştır. Tamamlandıktan kısa bir süre sonra 18 Şubat 1405'te ölen Timur bu yapıya defnedilmiştir. Bu tarihten sonra külliye Gur-i Emir adıyla anılmıştır.

Türbe Timurlular'ın aile kabristanı haline gelmiş ve hanedan üyelerinin önemli üyeleri bu türbeye defnedilmiştir. Türbede Timur'un torunlarından Muhammed Sultan Mirza, Pir Muhammed Mirza, Uluğ Bey ve Timur'un oğullarından Miranşah Mirza ve Şahruh Mirza defnedilmiştir. Türbede hanedandan olmayan tek kişi ise Timur'un hocası olan Seyyid Bereke'dir

[Timurlenk'in anıt mezarı \(2009\)](#)

Kabir Timurlu mimarisinin en önemli örneklerinden biridir. Timur'un mezarı, Mir Said Baraka ve torunu Uluğ Bey ile birlikte, mermer korkuluklarla çevrili bir alanda bulunur. Timur'un kabri, üzerinde Arapça yazıtlar bulunan, 11 cm kalınlığında yekpare koyu yeşil bir yeşim taşından yapılmış mezar taşı ile işaretlenmiştir.

Sovyet bilim insanları tarafından 1941 yılında açılan mezar, 1405'teki defin anını ve Timur'un fiziksel özelliklerini (sağ ayağının aksaklığı) doğrulamıştır.

Timurlenk'in, tarihsel belgelerde veya yaygın efsanelerde geçen, "Timurlenk'in Bedduası" olarak adlandırılan tek bir bedduası bulunmamaktadır. Ancak, Timur'un mezarını (Gur-i Emir) açmaya çalışanlara veya mezarına saygısızlık edenlere yönelik olduğu iddia edilen bir efsane/lanet mevcuttur. Bu lanet genellikle şu şekilde aktarılır: "*Mezarımdan kalktığım zaman, dünya titrer. Kim ki mezarımı açarsa, benden daha korkunç bir istilacıyla karşılaşır.*" Bu efsane, 19 Haziran 1941'de Sovyet arkeologların Semerkant'taki Timur'un mezarını açmasıyla tanınmıştır. Antropolog Mihail Gerasimov ve ekibi, Timur'un iskeletini incelemek için mezarı açmıştır. Efsaneye göre, mezar açıldıktan sadece iki gün sonra, 22 Haziran 1941'de Nazi Almanyası, Sovyetler Birliği'ni işgal etmiştir (Barbarossa Harekatı). Timur'un iskeleti yeniden defnedildikten ve dini tören yapıldıktan sonra Sovyetler, Stalingrad Savaşı'nı kazanmıştır.

Uluğ Bey Gözlem Evi

Uluğ Bey Rasathanesi, 1421 yılında Timur İmparatorluğu'nun 4. sultanı Uluğ Bey tarafından yaptırılan 3 katlı bir gözlem evidir. Rasathanede devrin ünlü astronomları Ali Kuşçu, Bursalı Kadızade Rumi, Gıyaseddin Cemşid, Ghiyath al-Din Jamshid ibn Mas'ud al-Kashi çağdaşları ile birlikte çalıştılar. Son kısımları 1449 yılında Uluğ Bey tarafından tamamlanan ve tarihe Ziyçi Sultanı veya Zeyçi Kürkanı olarak geçecek eseri bu rasathanede hazırladılar.

Kurulup çalışması

Uluğ Bey'in en büyük eseri, Semerkand Medresesi inşasından kısa bir süre sonra Semerkant'ta yaptırdığı büyük rasathanedir ve dış görünümü güzel bir rasathanedir. Uluğ Bey Rasathanesi de denilen bu rasathane, Semerkant Medresesi'nde yapılan matematik ve

[Uluğ Bey'in Gözlem evi \(2009\)](#)

38 - Semerkent

astronomi çalışmalarını pratiğe uygulamak, sonuçlarını hazırlanacak bir eserle ilim dünyasına sunmak gayesiyle yapılmıştı.

Uluğ Bey, 1421'de yapımına başlanan rasathanenin inşası bittikten sonra, rasathane müdürlüğü görevini, Gıyaseddin Cemşid'e verdi. Bu gözlemevinde yapılan gözlemler, ancak on iki yılda bitirilebilmiştir. Önce Gıyaseddin Cemşid rasat ve hesaplama işlerini o idare ediyordu. Gıyaseddin 1429 yılında ölünce yerine Bursalı Kadızade Rumi görevlendirildi. Rumi'nin 1430 yılında ölümü üzerine rasathanenin müdürlüğüne, Kadızade'nin talebesi Ali Kuşçu getirildi. Burada yapılan gözlemler üzerine Uluğ Bey, ünlü Zeycini düzenlemiş ve bitirmiştir. Zeyc Kürkanı veya Zeyc Cedit Sultanı adı verilen bu yıldız kataloğu eser, birkaç yüzyıl doğuda ve batıda faydalanılacak bir eser olmuştur.

1449'da Uluğ Bey'in öldürülmesinden hemen sonra dindar fanatikler bu rasathaneyi yıktırtmışlardır. Bu rasathanenin bulunduğu tepe mevki unutulmuş ve tepeye "40 Kızlar" adı verilen bir adak türbesi yaptırılmıştır.

1575'te Sultan III. Murat döneminde 1577 yılında Tophane sırtlarında bilim insanı Takiyüddin'in idaresi altında kurulan gözlemevi Uluğ Bey Rasathanesi'ni örnek almaktaydı. 1688-1743 döneminde Mihraçe II.Jai Singh'in Delhi, Ujjain, Mathura, Varanası ve Jaipur'da kurduğu "Jantar Mantar (Yantra Mantra)" adı verilen 5 rasathane de Uluğ Bey rasathanesini model olarak almıştır.

1908'de bir Rus bilgini olan V. L. Vyatkin bu rasathanenin tam mevkisini bildiren kitabeyi bulmuş ve yapılan arkeolojik kazılar sonucu bu rasathanenin kalıntıları tekrar ortaya çıkartılmıştır.

[Uluğ Bey Gözlem evinin içi \(2009\)](#)

Zeyci Kürkanı

Rasathanenin gözlemlerine dayanan Uluğ Bey'in bir zeyc eseri olan "Zeyci Kürkanı" veya "Zeyci Sultanı" 1437'de yazma halinde kopyaları yapıp yayımlanmıştır. Uluğ Bey'in öldürülmesinden sonra Semerkant'tan kaçmaya zorlanan Ali Kuşçu bu eserin bir yazma kopyasını yanında Tebriz'e kaçırmıştır. Ali Kuşçu sonra Uzun Hasan'ın sözcülüğünü yaptıktan sonra II. Mehmed'in davetiyle İstanbul'a gelmiştir. Osmanlı - Akkoyunlu sınırında II. Mehmed'in emriyle büyük bir törenle karşılanan Ali Kuşçu, Ayasofya medresesine müderris olmuş ve 1474'te İstanbul'da ölmüştür.

Farsça dili ile yazılmış olan eserin sonradan İslam dünyası bilim dili olan Arapçaya, çevirisi yapılmıştır. Bu eserin yazma kopyaları İstanbul'dan Avrupa ülkelerine geçmiştir.

1643'te Oxford Üniversitesi astronomi profesörü olan John Greaves bu eserin Farsça ve Arapça yazma kopyalarını kullanarak Latince'ye çevirisini yapmıştır; ama bu çeviri yazma olarak kalmış ve bastırılmamıştır. 1655'te Oxford Üniversitesi Bodleian Kütüphanesi müdürü olan Thomas Hyde kütüphanede bulunan dört yazma kopyadan bir İngilizce çeviri yapmış ve yayımlamıştır. Avrupa dillerinin birçoğuna da çevrilmiştir. 1839 yılında cetvelleri Fransızca çevirileriyle birlikte, asıl eser de 1846 yılında aynen basılmıştır.

Uluğ bey, döneminde dinsiz sayıldığı için öldürülmüş ve rasathanesi bir adak yerine dönüştürülerek kayıp edilmiştir. Benzer durum Takiyüddin'in de başına gelmiştir. Rasathaneden, melekelerin etek altlarını izliyorlar diye rasathane topa tutularak yok edilmiştir. Bir tarafta bilim ile uğraşanlar, diğer tarafta bağnazlar.

Fatih Sultan, Uluğ beyin çalışma arkadaşı Ali Kuşçu'yu, İstanbul'un fethi öncesinde, fetih ile ilgili teknik ve bilimsel incelemeler yapması için İstanbul'a davet etmiştir. Savaşın bilim ve teknikle kazanılacağını göstermiştir.

İmam Buhari

Buhari ya da tam adıyla Ebu Abdillan Muhammed bin İsmail bin İbrahim el-Cu'fi el-Buhari (810, Buhara - 869, Semerkant), İslam tarihindeki en önemli hadis alimi olarak kabul edilen IX. yüzyılda yaşamış Fars muhaddis. Yazdığı Sahih-i Buhari diye bilinen El-Camius-Sahih adlı eser, daha sonradan Müslümanlar için güvenilir hadis kaynaklarını teşkil eden ve Kütüb-i Sitte diye anılan serinin ilk kitabıdır.

Özbekistan'ın Buhara şehrinde doğan Buhari, küçük yaşta hadis öğrenmeye başladı. Abbasi Halifeliği döneminde önemli ilim merkezlerine giderek döneminin etkili alimlerinden ders aldı. Binlerce hadis rivayetini ezberleyen Buhari, 846'da Sahih-i Buhari'yi derledi. Hayatının geri kalanını, topladığı hadisleri öğretmek geçirdi. Hayatının sonlarına doğru, Kur'an'ın mahluk olduğuna inandığı iddialarıyla karşı karşıya kaldı ve Nişabur'dan sürgün edildi. Ardından Semerkant yakınlarındaki Hartenk'e taşındı.

[İmam Buhari'nin kabri \(1990\)](#)

Muhammed bin İsmail el-Buhari el-Cufi, 21

40 - Semerkent

Temmuz 810 günü Buhara şehrinde doğdu. Fars kökenlidir ve babası Malik bin Enes, Abdullah bin Mübarek ve Hammad ibn Seleme'nin öğrencisi olan hadis alimi İsmail bin İbrahim'di. Babası, Buhari henüz bebek yaşlarındayken vefat etti. Buhari'nin büyük büyükbabası Muğire, Buhara valisi Yeman el-Cufi'nin tebliğiyle İslam'ı kabul ettikten sonra Buhara'ya yerleşti. Gelenek gereği Yeman el-Cufi'nin mevlası oldu ve ailesi "el-Cufi" nisbesini taşımaya devam etti.

Buhari'nin büyük büyükbabası Muğire'nin babası Bardizbah, çoğu alim ve tarihçiye göre Buhari'nin bilinen en eski atasıdır. Bardizbah bir Zerdüşt din adamıydı. Bardizbah'ın babasının adını veren tek alim Takiyüddin es-Subki'dir ve babasının adının Bazzabah olduğunu söyler. İkisi hakkında da Fars oldukları ve İslam öncesi Fars halklarının dinini takip ettikleri dışında pek bir şey bilinmemektedir. Tarihçiler ayrıca Buhari'nin büyükbabası İbrahim bin Muğire (İbrahim ibn el-Mughira) hakkında da herhangi bir bilgiye rastlamamışlardır.

Babasının erken ölümü nedeniyle annesinin terbiyesi altında Arapçayı ve Kur'an'ı öğrenmiştir. Çağdaş hadis alimi ve tarihçisi Zehebi'ye göre, Buhari hadis okumaya 821 yılında başlamıştır. Çocukken Abdullah bin Mübarek'in eserlerini ezberlemiş ve ergenlik çağındayken hadis yazmaya ve rivayet etmeye başlamıştır. 826'da 16 yaşında annesi ve abisi ile birlikte Mekke'ye hac amacıyla gitmiştir, Buhara'ya dönerken kendisi ilim öğrenme isteğiyle Mekke'de kalmıştır. Buhari, Medine'ye taşınmadan önce iki yıl Mekke'de kaldı. Burada peygamber Muhammed'in sahabeleri ve tabiun hakkında bir kitap yazdı. Medine'de bulunduğu süre içinde ayrıca Tarih-i Kebir isimli eserini de yazdı.

Buhari'nin, Suriye, Kufe, Basra, Mısır, Yemen ve Bağdat gibi dönemin önemli İslam ilim merkezlerinin çoğunu gezdiği bilinmektedir. Ahmed bin Hanbel, Ali bin Medeni, Yahya bin Ma'in ve İshak bin Rahveyh gibi önde gelen İslam alimlerinden ders görmüştür. Buhari'nin 600.000'den fazla hadis rivayetini ezberlediği bilinmektedir. İbranice kitaplar okuyacak kadar İbranice'ye hakimdir.

Buhari, uzun süren hadis toplama seyahatlerinden sonra önemli bir ilim merkezi olan Nişabur'a geldi. Buranın halkı tarafından çok büyük bir itibar gördü, evi her gün onu dinlemek için gelenlerle doldu taşı. O dönemde alimler arasında Kur'an'ın mahluk olup olmadığıyla ilgili bir kelam tartışması devam etmekteydi. Mutezile mensubu alimler

[İmam Buhari'nin anıt mezarı \(2018\)](#)

tarafından ortaya atılan Kur'an'ın mahluk olduğu hakkındaki görüş epeyce taraftar toplamış hatta dönemin Abbasi devlet otoritesi tarafından desteklenmiştir. Bu görüşe karşı çıkan alimler ise dışlanmış ve hatta ağır eziyetlere uğramıştır.

Buhari'nin evindeki bir toplantıda ziyaretçilerden birisi Kur'an'ın mahluk olup olmadığı hakkındaki soruya Buhari "*fiilerimiz mahluktur, Kur'an okuyuşumuz da öyledir*" demesiyle şehirde büyük bir karışıklık çıkmıştır. Buhari'ye destek verenlerle karşı çıkanlar kavgaya tutuşmuş, Buhari ise şehirden çıkarak Semerkand yakınlarında bir köye yerleşmiştir. Zehebi ve Subki, Buhari'nin Nişabur'daki bazı hadis alimlerin kıskançlığı nedeniyle bu konunun ona sorulduğunu ve ardından kovulduğunu ileri sürmüşlerdir. Buhari, hayatının son yirmi dört yılını topladığı hadisleri öğreterek geçirmiştir. Mihne sırasında Semerkand yakınlarındaki bir köy olan Hertenk'e yerleşmiş ve orada da 1 Eylül 870 günü vefat etmiştir. Günümüzde mezarı, Semerkand'a 25 Km uzaklıktaki Özbekistan'ın Hertenk kentindeki İmam Buhari Türbesi'nde bulunmaktadır. Türbe, yüzyıllar süren ihmal ve haraplığın ardından 1998 yılında restore edilmiştir. Türbe külliyesi Buhari'nin türbesi, bir cami, bir medrese ve Kur'an yazmaları bulunan bir kütüphaneden oluşmaktadır. Buhari'nin zemin seviyesindeki türbe mezarı yalnızca bir anıt mezardır. Asıl mezar, yapının altındaki küçük bir mezar odasında yer almaktadır.

3

Buhara

Arkeolojik bulgular şehrin tarihinin en az 2500 yıl civarında olduğunu göstermiştir. Bölgenin en eski yerleşim birimlerinden biri olan Buhara, efsanelerle karışmış eski bir tarihe sahip olup, en-Narşahi'ye göre ilk sakinleri Türklerdir. Aynı yazar, efsane Turan padişahı Afrasyab'ın (Alper Tunga) zaman zaman Buhara'da konakladığını, mezarının da bu kentte bulunduğunu yazmıştır. Bu bilgiler bölgedeki Türk varlığının çok eskilere dayandığına işaret etmesi bakımından önemlidir.

Buhara coğrafyası, sanatsal ve mimari özellikleri, sur ve kalesi, sulama kanalları, ekonomisi, ziraati, ticareti, köşk, sarayları, pazarları ve yetiştirdiği bilim insanları ve sanatkarları ile her dönemde kendisinden söz ettirmiştir. Buhara, uzun yıllar Akhunlar, Göktürkler ve Türgişler gibi Türk devletlerinin hakimiyetinde kalmıştır. Maveraünnehri'nin en önemli kültür ve medeniyet merkezi haline gelen kent, bu özelliğini yönetimler değişse bile sürdürebilmiştir.

44 - Buhara

Tarihçe

Buhara adının kökeni ile ilgili bazı varsayımlar vardır:

- Eski Soğdca bereketli toprak anlamındaki Buxarak,
- Farsça bilginin kaynağı anlamındaki bir Zerdüşt adı olan bukar,
- Sanskritçe Budist manastırı anlamındaki vihara sözcüğü,
- Eski Uygur dilinde "tapınak" veya "bir ibadethane" anlamındaki bu (buhar) sözü.

VI. yüzyılda Tardu Kağan'ın (Shir-i Kishwar) yirmi yıl boyunca Buhara'yı yönettiği ve Baykand'ta yaşadığı bilinmektedir. Tardu Kağan Buhara'da bir kale yaptırmış ve Buhara vahasında, Mamastin, Sakmatin, Samtin ve Farab isimlerinde yerleşim yerlerini yaptırmıştır.

[Buhara Kale Kapısı \(2024\)](#)

Tardu Kağan'ın oğlu El Tigin (Parmuda, Nili-xan) Buhara vahasında, Iskijkath, Sharg, Faraxsha ve Ramitan isimlerinde yerleşim yerlerini yaptırmıştır. El Tigin bir Çin prensesi ile evlenmiş ve prenses bir put tapınağını da beraberinde Ramitan'a getirmiştir. Ramitan Buhara'dan daha eski bir kenttir. Eskiden hükümdarların orada bir konutları bulunurdu ancak Buhara kenti kurulduktan sonra buraya taşınmışlardır.

Türk Dili'nin en eski sözlüklerinden Divan-ı Lügati't-Türk'te; "..... Bu şehirleri Türkler yaparak adlarını kendileri koymuşlardır. Bu adlar olduğu gibi şimdiye kadar gelmiştir. Bu yerlerde Farslılar çoğaldıktan sonra Acem şehirleri gibi olmuş. Bugün Türk ülkesinin sınırı Abisgun" (Hazar) denizi ile çevrili olarak Rum diyarından ve Özçent'ten Çin'e kadar uzanır. Uzunluğu beşbin fersah, eni üçbin fersah; hepsi sekizbin fersah eder." diye yazılmıştır.

Tarihi kayıtlarda Buhara'nın kuruluşu hakkında şu bilgilere rastlanır:

Resmi olarak şehir MÖ 500 yılında bugün Ark adı verilen bölgede kurulmuştur. Ancak Buhara vahasındaki yerleşimlerin tarihi MÖ 3000'lere kadar uzanır. Sapallı kültürü adı verilen ileri bir Bronz çağı kültürü buradaki Varakhsha, Vardan, Paykend ve Ramitan gibi yerlerde ortaya çıkmıştır.

MÖ 1500 civarında iklimdeki değişiklik, demir teknolojisi, Aryan göçebelerin gelişi gibi farklı etmenlerin etkisiyle çevre yörelerden vahaya büyük miktarda nüfus akışı gerçekleşmiştir. Sapallı ve Aryan halkları Zeravşan deltasındaki göl ve sulak arazilerin etrafındaki köylerde birlikte yaşamaktaydı. MÖ 1000'den itibaren bu iki grup kendine has bir kültür geliştirmeye başladı. Soğd (Sogdian) adı verilen bu kültür MÖ 800'e kadar Zeravşan vadisinde çeşitli şehir-devletlerde yayıldı. Bu tarihlerden itibaren Zeravshan deltasının oluşturduğu sulak alan doldurulup yerleşimler oluşturulmaya başlanmıştır. MÖ 500 yılına geldiğinde iyice büyüyen bu yerleşimler birleştirilerek duvarla çevrelenmiş, böylelikle Buhara şehri kurulmuştur.

Buhara MÖ 500 yılında Pers imparatorluğuna vassal devlet olarak bağlanmıştır. Bundan bir süre sonra Büyük İskender'in ve daha sonra da Selevkos, Greko-Baktria, Kuşan imparatorluklarının egemenliklerine geçer. Bu dönem boyunca Buhara Anahita kültürünün ve bu külte bağlı ekonominin merkezi olarak işlemiştir. Zervaşan deltasında yaşayan halklar yılda (ay takvimine göre) bir kez ellerindeki eski tanrıça idollerini yenisiyle değiştirmek üzere bir araya geliyordu. Bu amaçla Mokh tapınağının önünde düzenlenen festival, toprağın verimliliği için de büyük önem taşımaktaydı. Bu tür ticari festivaller sayesinde Buhara bir ticaret merkezi haline gelmiştir.

Çin'in Han Hanedanı İpek yolunun güvenliğini sağlamak amacıyla kuzeyden gelen göçebe boyları geri püskürtünce, çoktan refaha kavuşmuş olan Buhara kervanlar için bir uğrak haline geldi. Kuşan İmparatorluğunun yıkılmasının ardından Moğolistan'dan gelen Hun boylarının eline geçen Buhara hızlı bir düşüş yaşamıştır.

[Buhara \(1990\)](#)

Sasani İmparatorluğu döneminde İslam fethine kadar, Buhara Manicilik ve Nasturi Hristiyanlık için önemli bir merkez olmuştur. Arap ordusu 650 yılında Buhara'yı ele geçirdikten sonra Buhara çok dinli özelliğini yüzyıl kadar devam ettirmiştir. Bunun nedeni büyük ölçüde Çin'in Tang Hanedanı'na karşı Soğdların Arapları desteklemeleri ve Arap egemenliğinin çok sağlam olmaması sayılabilir. Ancak 751 Talas Savaşının ardından Araplar bölgedeki egemenliklerini güçlendirmiş, İslam dini bölgede yayılmaya başlamıştır. Şebinkarahisar muhara köyüne göç vermiştir oradaki insanlar zaman içinde oranın yerlisi olup Müslümanlığı yaymışlardır.

46 - Buhara

İslam Dönemi

Buhara zenginliğini Kızıl Kum Çölünde bir vaha kenarında ve İpek yolunun güney güzergahı üzerinde önemli bir noktada olmasına borçludur. IX. yüzyılın ortasından X. yüzyılın sonuna kadar Buhara Samanilerin başkenti (819-1005), Samanilerin yıkılmasından sonra Karahanlıların yönetimi altına girdi (999 - 1141). Daha sonra Kara Hitay'ların eline geçti, fakat siyasi önemini kaybetti. Karahanlılar zamanında şehir kültürel altın çağını yaşamıştır, bunlardan Büyük Minare (kitabesinde 1127 yapım tarihi yazılı) ve Magak-i Attari Cami'si sayılır.

[Büyük Minare \(1990\)](#)

İbn Havkal, Sughd nehrinin sol yakasından alınan, Bukhara şehrinin civarındaki ovanın ve bahçelerin ana kanallar sulama sistemi ile sulandığını ayrıntılı anlatır.

Kaşgarlı Mahmud, Divan-ı Lügati't-Türk'te: "*Balasagun ile Buhara ve Semerkand arasında türkleşmiş bulunan bir ulus.*" ve "*Balasagun'a gelip yerleşmiş olan bir ulustur. Bunlar "Soğd" dandırlar. Buhara ile Semerkand arasındadır. Bunlar, Türk kılığını almışlar, Türk huyu ile huylanmışlardır.*" şeklinde Soğdları tanımlar.

1220 yılında şehir, Cengiz Han'ın oğlu Çağatay Otrar'ı zaptetti ve yağmaladı, bu sırada Cengiz Han'ın kendi komutasındaki ordu Buhara'yı tamamen yaktı. 30,000 kişiyi katledildi ve binlerce kadın tecavüze uğradı. Elli yıl sonra, şehir normale dönmeye başladığı sırada, Moğollar bu kez İlhanlı hükümdarı Abaka Han'nın önderliğinde tekrar saldırır. Abaka, 1265 yılı içinde ölen Hülagu'nun yerine geçmiş ve Hristiyanlığı kabul edeceği sözünü vermiştir.

Papa VI. Clement, Hristiyanlığı kabul ettiğini zannettiği Tatar prensi Abaka Han'ı kutlamak için bir mektup yazarak Memlukler'e karşı yardımını ister. Böylelikle Haçlılarla kader birliği yapan Abaka'nın bir hedefi de Buhara'dır. Komutanı Nikpai Bahadur 28 Ocak 1273'te kente girdikten sonra şehir yedi gün yağmalanır, neredeyse tüm nüfusu katledilir. Bu yıkımdan sonra Buhara uzun süre kendini toparlayamadı. Moğol istilası öncesi dönemde Buhara İslam uygarlığını derinden etkileyecek iki büyük isim yetiştirmiştir: İbni Sina ve İmam el-Buhari.

XIX. yüzyıldan itibaren Rusya bölgede etkisini arttırmaya başlar, ancak Buhara'yı işgal etmez. Bu dönemde Buhara Emirliği, Büyük Oyun adı verilen İngiltere ve Rusya arasında

Orta Asya'nın kontrolü için yaşanan çekişmede bir satranç taşıdır. Emirlik Ekim Devrimine kadar yarı bağımsız olarak varlığını sürdürür; 1920'de Buhara Sovyeti kurulur; 1925'te ise Stalin'in emriyle kurulan Özbekistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlanır.

Buhara, Semerkant ile birlikte Özbekistan'da yoğun Tacik azınlık barındıran iki merkezden biridir. Eski Roma döneminden itibaren bölgeye Yahudiler de yerleşmiştir. Ancak Buhara Yahudilerinin çoğu 1925-2000 döneminde kenti terk etmiştir.

Ark Kalesi

Ark Kalesi, Ark-Citadel olarak da bilinir, Buhara hanlarının tarihi ikametgahı ve Buhara'da önemli bir dönüm noktasıdır. Son arkeolojik kazılara göre, kale MÖ 4. yüzyıldan beri varlığını sürdürmektedir. Yüzyıllar süren inşaat ve yıkımlar sonucunda, yaklaşık 20 metre yüksekliğinde yapay bir tepe oluşmuş ve üst katmanları son Buhara emirleri zamanında inşa edilmiştir. Ne yazık ki, Ark'ın ahşap kısımları 1920'de çıkan bir yangında yok olmuştur. Kalenin genel düzenini restore etme çabaları tarihi belgelere dayanmaktadır.

[Ark Kalesi \(2009\)](#)

Ark Kalesi, esasen bir şehir içinde bir şehirdi ve devlet kurumlarını, emiri, eşlerini, akrabalarını ve yetkilileri barındıran sıkı bir şekilde paketlenmiş evler, avlular ve bahçelerden oluşuyordu. Kalenin trapezoidal duvarları içindeki düzen, ana caddelerin geleneksel haç biçimli bir geçişini içeren dik açılıydı.

Ark, emirin ikametgahı, taht odası, polis bölümü, ahırlar, giysi, halı, mutfak eşyası, hazineler için depolama, bir cephanelik, bir hapisane, kuyumcular ve diğer atölyeler, bir darphane, camiler, mazarlar (türbeler) ve diğer binalar gibi çeşitli tesisler barındırıyordu.

Ziyaretçilerin gördüğü ilk şey, kemerin her iki tarafında iki katlı kulelerle çevrili bir portal olan Ark'ın devasa kale kapılarıdır ve tepesinde kafesli bir mimari galeri vardır. Kapıların arkasında, XVII. yüzyılda inşa edilmiş, bir galeriyle çevrili iki renkli bir izleyici odası bulunan bir müzik pavyonu vardır. Burada, gün boyunca bir dizi makom (müzik eseri) çalınır ve insanların saati söylemesine olanak tanır. Bu Zerdüşt zamanlarına dayanan bir gelenektir. Ayvandan (veranda), prensler Ark'ın önündeki Registan Meydanı'ndaki törenleri ve

48 - Buhara

idamları izlerdi. Kalenin iç kısmına dalon olarak bilinen kasvetli, kemerli ve yükselen bir geçitten erişilir. Bu geçidin yanında, mahkumların çürüdüğü nemli zindanlara giden 12 niş vardır. Tahta köprüünün ve Ark kapılarının kulelerinin altında bulunan bu zindanlar, zorlu koşullarıyla ünlüydü.

[Taht Odası](#)

Dalon girişinin güneyinde, en ilginç korunmuş anıtlardan biri yer alır: Buhara emirinin taht odası. Törenler ve festivaller için kullanılan bu salon, üç tarafında iyi orantılı ahşap sütunlar üzerinde ayvanlarla çevrili, geniş, tuğla döşeli bir avludur. Avlunun uzun ekseninde, derin bir ayvanda, emirin tahtı durur. 1669 yılına dayanan bu mermer "taht", Nurata ustaları tarafından işlenmiş, karmaşık bir şekilde oyulmuş mermer sütunlarla desteklenen boyalı ahşap bir gölgelik altında yer almaktadır.

Eyüp Peygamber Kuyusu

"Eyüp'ün Pınarı" anlamına gelen Chashma Ayub Türbesi, Özbekistan'ın tarihi Buhara şehrinde bulunan saygı duyulan bir mekandır. Bu kutsal yapı, İslami geleneğe Ayub olarak bilinen ve zorluklar karşısında gösterdiği sarsılmaz inancı ve sabrıyla kutlanan İncil'deki Peygamber Eyüp ile içsel olarak bağlantılıdır.

Chashma Ayub Türbesi, tarihi XII. yüzyıla dayanan İslam mimarisinin dikkate değer bir örneğidir. Yüzyıllar boyunca genişletilmiş ve yenilenmiş olup, tasarımında iz bırakan Timurlu ve Karahanlı hanedanlarının katkılarıyla inşa edilmiştir. Türbenin en belirgin özelliği, Buhara mimarisinde nadir görülen ve Harezmi bölgesinin yapı stillerini yansıttığı düşünülen konik kubbesidir.

[Eyüp Peygamber Kuyusu \(2009\)](#)

Efsaneye göre, Buhara şehri bir zamanlar şiddetli bir kuraklıkla karşı karşıya kalmış ve bu durum sakinleri

arasında büyük acılara neden olmuştur. Hz. Eyüp bölgeden geçerken esasını yere vurmuş ve mucizevi bir şekilde bir tatlı su kaynağı fışkırmıştır. Şifalı olduğuna inanılan bu kaynağın türbenin sınırları içinde yer aldığı söylenmektedir ve bu yerin ismi de bu olaydan gelmektedir.

Chashma Ayub Türbesi yalnızca mimari bir harika değil, aynı zamanda manevi öneme sahip bir yerdir. Hz. Eyüp'e hürmet göstermek ve kutsal sudan bereket dilemek için gelen çeşitli inançlara sahip insanlar için bir hac yeri olarak hizmet eder. Ayrıca, bölgenin kadim su mühendisliği tekniklerini sergileyen Buhara'nın su temini tarihine adanmış bir müzeye ev sahipliği yapmaktadır.

Günümüzde ziyaretçiler Chashma Ayub Türbesi'nin dingin atmosferine ve temsil ettiği umut ve ilahi müdahale hikayesine çekilmektedir. Türbe, Hz. Eyüp'ün kalıcı mirasının ve Özbekistan'ın zengin kültürel dokusunun bir kanıtı olmaya devam etmektedir.

Lebi Havuz Kompleksi

Özbek dilinden "Havuzun önünde" şeklinde çevrilen Labi-Havuz – tanınmış bir mimari kompleks olup, Buhara şehrinin merkezi meydanlarından biridir. Buhara şehrinde hayatta kalan birkaç havuzdan (gölet) birini çevreleyen alanın adıdır. Sovyet dönemine kadar, şehrin ana su kaynağı olan birçok gölet vardı ancak hastalık yaydığı gerekçesiyle çoğunlukla 1920'ler ve 1930'larda dolduruldu. Leb-i Havuz, XVI. ve XVII. yüzyıllarda kurulan ve o zamandan beri önemli ölçüde değişmemiş olan muhteşem bir mimari topluluğun merkezi olduğu için hayatta kaldı.

Görkemli Labi-Havuz kompleksi antik Buhara'nın merkezi anıtlarından biridir. Merkezi meydana Kukeldaş medresesi, Divan-Begi medresesi ve aynı adı taşıyan bir hanaka (Tasavvuf manastırı) bulunmaktadır.

Labi-Havuz, bir zamanlar İpek Yolu üzerinde bir ticaret noktasıydı ve bu da yakınlardaki bir alışveriş caddesinin ortaya çıkmasına katkıda bulundu. Şuanda burada sıcak bir yaz gününde konukları soğuk suyuyla sıcaktan kurtaran bir kafe bulunmaktadır.

Önce burada bir hanaka, bir yüzme havuzu ve bir kervansaray içeren ve daha sonra başka bir medreseye dönüştürülen Nadir Divan-Begi medresesi ortaya çıkmıştır. Burada konserler, Özbek kıyafetlerinin defileleri ve daha birçok parlak etkinlik düzenlendiği için, burası çoğu turistlerin ilgisini çekmektedir.

Medresenin yakınında, XX. yüzyılın sonunda dikilmiş zeki bir insan ve ulusal kahraman Hoca Nasreddin'in bronz bir anıtı var. Nasrettin hocayı Özbekler ulusal kahraman olarak görüyorlar.

50 - Buhara

Lebi Havuz

Bu topluluğun tarihi, önemli bir asil ve vezir olan ve aynı zamanda Buhara Emiri İmam Kuli Han'ın amcası olan Nadir Divan Bey ile yakından bağlantılıdır. Nadir Divan Bey, kendi adını taşıyan Khanaka'yı inşa ettiğinde, binanın yakınlarında eski bir Yahudi dulun sahip olduğu büyük bir arsa olduğu söylenir. (Buhara Yahudilerinin önemli bir bölümü burada yaşamaktaydı). Nadir Divan Bey, bu alanın bir gölet için mükemmel bir yer olacağına karar vermişti ancak dul, mülkünü satma teklifini reddetti. Sonra Nadir Divan Bey, Emir'in onu satışı zorlaması umuduyla İmam Kuli Han'ın önüne getirdi. Buhara Emiri konuyla ilgili bir müftü toplantısı yapılmasını emretti. Toplantı sonucunda, Müslüman hukuku uzmanları, dul kadının rızası dışında mülkünün satın alınması için yasal bir yol olmadığına karar verdiler; çünkü Yahudiler, Müslüman olmayanların ödediği cizyeyi ödedikleri takdirde Müslümanlar ile eşit haklara sahiptiler.

Bu yüzden Nadir Divan Bey, inatçı Yahudi'nin evine yakın küçük bir gölet inşa etmek zorunda kaldı. Ancak, çok pahalı olmasına rağmen, su, Yahudi dulun evinin hemen yanından akacak şekilde yeni havuzuna bir ark, bir sulama hendeği kazdı. Akansu, dulun evinin temellerini sarmaya başladı. Kadın Nadir Divan Bey'e adalet için geldiğinde, Bey kadının evini adil bir fiyata satın almaya hazır olduğunu belirtti. Ancak kadın bu teklifi reddetti, onun yerine kendi koşullarını sundu. Buhara hükümdarları ona bir sinagog inşa etme izniyle başka bir toprak parçası verecekse mülkünden vazgeçeceğine söz verdi. Dul kadın Nadir Divan Bey'in kendisine daha sonra Yahudi mahallesi (Mahalli Kuma) olarak adlandırılan bir yerleşim bölgesinde kendisine ait bir arsa vermesi sözünü aldı.

Daha sonra Buhara'daki ilk sinagog ve büyük bir gölet inşa edildi. İnsanlar bu alana Farsçada "gölet" anlamına gelen

[Lebi Havuz \(2024\)](#)

[Nadir Divan-begim Hanakası \(2024\)](#)

Lyab-i Hauz demeye başladı. Yapım tarihi yaklaşık 1620'dir. Ancak halk hafızası hala başka bir sıfatı tutmaktadır – Haus-i Bazur, "zorla yapılmış".

Nadir Divan Bey Khanakası

Khanaka (tekke) tepesinde bir kubbe bulunan dikdörtgen bir yapıdır. Bina iki yan giriş ile geleneksel olmayan dar ve yayvan ana kapıya sahiptir. Salon (zikirhane) mükemmel akustik özelliklere sahiptir. Salonun iç duvarları sıva kalıpları ile çevrili nişlerle gömülüdür. Konut alanı, binanın köşelerini ve yan dış duvarlarını kaplar. Ana giriş kapısının sonu, süslemedeki bazı çiçek unsurları hariç olmak üzere oldukça konservatif olarak yapılmıştır. Ana kapının kenarları epigrafi süslemelerle bezenmiştir. Khanaka'nın ana cephesi, duvarların bir düzeyinde kesilmiş kulelerle köşelidir.

Khanaka, yüzyıllar boyunca konumu ve büyüklüğü (kare salonun kenarı 11,2 m) nedeniyle Buhara'nın önde gelen kültür ve dini merkezi oldu.

Nadir Divan Bey Medresesi (1622/23)

Divan Bey, Buhara Hanlığı'nda handan hemen sonraki görevi yürütenlere verilen bir unvandır. Nadir Divan Bey, Ashtarkhanid (Janid) hanedanının (1599'da kurulan) en güçlü hanı İmam Kuli Han (1611-1642) döneminde bu pozisyonda kaldı. Janid Hanedanlığı altındaki devlette İslam geleneğine olan bağlılık, önde gelen Şeybuni hanlarının zamanına göre sönüktü. Hükümdarlığın bu önemli özelliği çok geçmeden dikkat çekici mimari eğilimle ifade edilmeye başladı. 1619'da Semerkant'ı neredeyse bağımsız olarak yöneten Yalantuş Bey, Şer-Dor Medresesi'nin inşasına başlamıştı. Zengin renkli kaplama ve güneş tasvirleri, kaplanlar ve antiloplar, İslam dünyasında benzersiz olan sanatsal ifadeye öncü bir yaklaşım sunmuştur. Üç yıl içinde Nadir Divan Bey, kendi devrimci yapısını (Nadir Divan

[Nadir Divan-beyin Medresesi \(2024\)](#)

[Kukeltaş Medresesi \(2024\)](#)

52 - Buhara

Bey Medresesi) inşa ederek Yalantuş Bey'i izlemişti. Giriş kapısında 2 anka kuşu, 2 şekilsiz beyaz geyik ve "güneşte adam" yüzü tasvir edilmiştir.

Kukeltaş Medresesi

İkinci yapı olan Kukeltaş medresesi XVI. yüzyılda inşa edilmiş olup, Buhara'nın en büyük medreselerinden biridir. 160 hücre (oda)yi içerir. Cepheleri mayolika ile dekore edilmiştir, ana cephede bir antre, cami ve dersane bulunmaktadır.

Uluğ Bey Medresesi

Buhara'daki Ulugbek Medresesi, 1417 yılında inşa edilen önemli bir tarihi ve mimari anıttır. Bu anıtı inşa eden ustanın adı, İsmail ibn Takhir ibn Makhdum Ispargoni, portal timpanumunda yazılıdır. Timur tarafından İran'da yakalanan ve Semerkant'taki Gur-Amir kompleksinin portalına isimlerini bırakan zanaatkarlardan birinin torunu olabileceği düşünülmektedir.

[Uluğ Bey Medresesi \(2009\)](#)

Buhara'daki Uluğbek Medresesi, önemli bir hükümdar ve bilgin olan Uluğbey tarafından inşa edilen ilk medresedir. Görece küçük bir boyuta sahip olmasına karşın etkileyici mimari formlara sahiptir. Yapı, iki katlı hücreleri (öğrenci odaları) ile çevrili iki ayvanlık kare bir avluya sahiptir. Medrese ayrıca darshana (ders salonu) kubbe salonları ve giriş salonunun kesiştiği noktada bulunan bir cami barındırır.

Ulugbek Medresesi'nin mimari tasarımı, yaratıcılarının yaratıcılığını ve sanatsal vizyonunu yansıtır. İki ayvanlı avlu, öğrenciler ve akademisyenler için sakin ve tefekkürlü bir alan sağlayan ayırt edici bir özelliktir. İki katlı hücreler (öğrenci hücreleri), avlunun etrafına düzenlenmiştir ve öğrencilere konaklama ve çalışma alanları sunar. Darshana kubbe salonları, medresenin ihtişamına katkıda bulunan zarif kubbeleriyle dikkat çekmektedir. Giriş holünün yanında bulunan cami, ibadet ve manevi tefekkür yeri olarak hizmet vermektedir.

Ulugbek Medresesi yalnızca mimari bir şaheser değil, aynı zamanda Buhara'nın zengin kültürel ve eğitim mirasının bir sembolü olup, şehrin bir öğrenme ve ilim merkezi olarak

tarihi önemini hatırlatıyor. Medrese ziyaretçileri ve akademisyenleri çekmeye devam ediyor ve geçmişin entelektüel ve sanatsal başarılarına bir bakış sunuyor.

Miri Arap Medresesi

İki belirgin mavi kubbesiyle Miri-Arab Medresesi, Buhara'nın merkezinde görkemli bir şekilde durmaktadır ve Kalyan Camisi ve Minaresi ile birlikte Poi-Kalyan topluluğunun bir parçasıdır. Bu dini eğitim kurumu, şehirde önemli bir manevi merkezdir.

Miri-Arab Medresesi'nin inşası XVI. yüzyıla dayanır ve Şeybaniler'in manevi rehberi (pir) Yemenli Şeyh Abdullah Yamani ile ilişkilendirilir. İnşasının kesin başlangıç tarihi belirsizliğini korumaktadır. Bazı akademisyenler binanın 1530 ile 1536 yılları arasında inşa edildiğine inanırken, diğerleri 1512'de Gijduvan Muharebesi'nde Şeybani ordusunun Safevi Şah İsmail I'nin birliklerine karşı kazandığı zaferi anmak için inşa edildiğini öne sürmektedir. Ayrıca son inşaatın Ubaydulla Han tarafından 3000 İranlı esirin köle olarak satılmasından elde edilen para kullanılarak finanse edildiğine inanılmaktadır.

Miri-Arab Medresesi, Buhara'nın en ilgi çekici yapılarından biri olarak kabul ediliyor ve geleceğin imamlarının ve din bilginlerinin yetiştirildiği bir eğitim kurumu olarak işlevini sürdürüyor.

Bina, iki katlı hücrelerle çevrili kare bir avlu ve sol ve sağ köşelerde iki büyük kubbeli salon ile geleneksel ulusal mimariye sahiptir. Ana cephe bir portal ile vurgulanır ve iki katlı localarla çevrilidir. İç avlu, karmaşık bir şekilde oyulmuş mozaiklerle süslenmiştir. Medresenin merkezinde, 1533'ten 1540'a kadar hüküm süren Buhara emiri Ubaydulla Han'ın türbesi yer almaktadır. Miri Arab olarak bilinen Şeyh Abdullah Yamani'nin mezar yeri de burada yer almaktadır ve medreseye adını vermiştir. Ayrıca, Ubaydulla'nın kıdemli öğretmeni Muhammed Kasım, kompleks içinde gömülüdür.

Miri-Arab Medresesi'nin dekoru geometrik, bitkisel ve kaligrafik desenlere sahip zarif taş mozaiklerle karakterize edilmiştir. Portal, ana cephedeki loggiaların timpanumları, iç cephelerdeki hujra kemerlerinin timpanumları ve kubbe kasnakları sanatsal eserlerle süslenmiştir. Dış

[Miri Arap Medresesi \(2009\)](#)

54 - Buhara

kubbeler mavi çini kalotlarla kaplıdır. İçeride, renkli taş mozaiklerle süslenmiş paneller ve ızgaralar ve alçı sıvaya benzer bir malzeme olan ganch ile süslenmiş duvarlarla türbe özellikle dikkat çekicidir.

Miri-Arab Medresesi, II. Dünya Savaşı'ndan sonra faaliyete geçen SSCB'deki tek manevi eğitim kurumuydu. O dönemin birçok önde gelen imamı bu dini merkezden mezun oldu.

Binanın dekoru ve mimarisi zarif bir oryantal zevki yansıtıyor. Çok sayıda yıkıma uğramasına rağmen, restoratörler binanın çoğunu yeniden inşa etmeyi başardı ve orijinal görünümünü geri kazandı. Görkemli cephe, tıpkı antik çağlarda olduğu gibi, güzel düzeniyle ziyaretçileri etkilemeye devam ediyor.

Abdülaziz Han Medresesi

Ulugbek Medresesi'nin karşısında bulunan Abdullaziz han Medresesi, Buhara'da önemli bir tarihi ve mimari dönüm noktasıdır. Abdullazizhan tarafından 1651 ve 1652 yılları arasında inşa edilen medrese, şehirde inşa edilen son büyük medresedir. Bu medrese, dört ayvanlı bir avluya sahip geleneksel kompozisyonuyla dikkat çekmektedir, ancak aynı zamanda yan ayvanların ötesinde hudj gruplarının farklı bir yelpazesi ve merkezi eksen boyunca kubbeli binalar gibi benzersiz unsurlar da barındırır.

Abdullaziz han Medresesi'nin en ilgi çekici yönlerinden biri, yaşam alanlarının tasarımı ve iyileştirilmesidir. Bu konaklama yerleri bir giriş holü ve bir hudjradan (küçük bir oda veya hücre) oluşuyordu ve çeşitli olanaklarla donatılmıştı. Odalarda serbest alanlar, çatı katları ve yatak örtüleri ve tabakları saklamak için duvar nişleri bulunuyordu. Bu konaklama yerleri, öğrenimleri sırasında bu daireleri kiralayan sakinlerin zevklerine göre dekore edilmişti.

Medrese, mimari özelliklerine ek olarak, Buhara'daki önemli bir kompleks olan Poi-Kalyan topluluğunun yakınında yer almaktadır. Ziyaretçiler yakınlarda, 16. yüzyılın sonlarına dayanan Taki-Telpak Phurushon ve Taki Sarraphon ticaret pasajlarını keşfedebilirler. Taki-Telpak Phurushon, boncuk, brokar ve ipekle işlenmiş takkeler ve kürk tilki şapkaları ve

[Abdülaziz Han Medresesi \(2024\)](#)

türbanlar da dahil olmak üzere başlıklar satmasıyla biliniyordu. Öte yandan Taki Sarraphon, uluslararası ticaret işlerini kolaylaştıran para birimi işlemlerinin merkeziydi.

Bu ticaret pasajlarındaki kubbelerin mimari tasarımı özellikle dikkat çekicidir. Bunlardan en etkileyici olanı, merkezi salondan geçen haç biçimli bir geçit ve eğimli köşelerinin arkasında daireler bulunan Taki Sarraphon'dur. Bir oda camiye ev sahipliği yaparken, diğeri eski Saraphon hamamlarına erişim sağlıyordu ve kalan iki oda tefeci deposu olarak kullanılıyordu. Taki Sarraphon'un yapısal temeli, hem içeriden hem de dışarıdan görülebilen dört büyük çapraz kemerden oluşur.

Geleneksel ve özgün mimari öğelerin harmanlandığı Abdullazizhan Medresesi, Buhara'nın tarihine ve kültürüne büyüleyici bir bakış sunuyor.

Büyük Minare

Buhara'nın fethinden sonra Cengiz Han, şehrin ana meydanına girdiğinde, meydanın ortasında görkemli bir minare görmüş. Minareye baktığında miğferi başından düşmüş ve "*Ben kimseye boyun eğmedim. Ama bu bina o kadar büyük ki selamı hak ediyor*" demiş.

Buhara'nın eşsiz anıtı ve ana sembolü Minare-i Kalon bu şekilde kurtulmuş. Minare, Buhara'nın tarihi merkezinde bulunan güzel Poi-Kalon kompleksinin bir parçasıdır. Minare 1127 yılında Karahanlı hükümdarı Arslanhan tarafından yaptırılmıştır. Söz konusu yapı; Bako adında yerel bir mimar tarafından yapılmıştır. Adı minarenin üst kornişinde ölümsüzleştirilmiştir. Pek çok ustanın; eşi benzeri olmayan güzellikte ve yükseklikte bir kule inşa etmeye çalıştığı, ancak kulenin sürekli yıkıldığı ve sadece Bako adlı bir ustanın gerekli malzemeleri bularak iddialı bir yapının inşasını tamamlamayı başardığına ilişkin bir efsane bulunmaktadır.

[Büyük Minare \(2009\)](#)

Bugün bu büyük minare, Poi-Kalon mimari kompleksinin bir parçasıdır. Minareye ek olarak, bu komplekse Kalon katedral camisi (XV.-XVI. yüzyıllar) ve Miri-Arap medresesi (XVI. yüzyıl) dahildir. Minare farklı zamanlarda farklı amaçlara hizmet etmiştir. Asıl amaçlardan birisi - Müslümanları namaza çağırmaktı. Eşsiz minarenin tarihinde de kulenin hükümlüler için infaz aracı olarak kullanıldığı bir dönem de vardır. Dolayısıyla bazı dönemlerde minare

56 - Buhara

"*Ölüm Kulesi*" olarak adlandırılmıştır. Genellikle bu kule halkı çağırarak ve yöneticilerin önemli kararlarını duyurmak için ve ayrıca gözlem için kullanıldı, gözlem güvertesinde uzun mesafeleri gözlemek için devriye tutuldu ve hatta bazen çölde kaybolan gezginler için bir fener görevini üstlendi.

Bugün, Poi-Kalon kompleksinin bir parçası olan Minora-i Kalon, UNESCO Dünya Mirası Alanları Temsili Listesine dahil edilmiş bulunmaktadır.

İsmail Şamani Türbesi

IX. yüzyılın sonu ile X. yüzyılın başında inşa edilen bu türbe, Türkistan'da inşa edilen ilk türbe olma özelliğini taşır ve Erken Dönem İslam mimarisinin en önemli şaheserlerinden biri kabul edilir. Yapının temel özellikleri şunlardır:

Tamamen pişmiş tuğladan yapılmış kübik bir gövde üzerine oturtulmuş yarım küre bir kubbeden oluşur. Dört köşesinde küçük kubbeler ve kalın tuğla sütunlar bulunur.

Türbe, harç olarak yumurta sarısı ve deve sütü kullanıldığı söylenen efsanevi tuğla örgü tekniğiyle ünlüdür. Tuğlaların farklı dizilimleri sayesinde gün ışığına göre binanın görünümü değişmektedir.

[İsmail Şamani Türbesi \(2009\)](#)

Samaniler hanedanının kurucusu İsmail Samani tarafından babası için yaptırılmış, daha sonra kendisi ve ailesi de buraya defnedilmiştir.

Moğol istilası sırasında kumlar altında kaldığı için zarar görmeden günümüze kadar orijinal haliyle ulaşabilmiştir.

Dünyanın en ünlü aile mezarlarından biri hakkında 10 şaşırtıcı gerçek:

- Samanid Türbesi, yarım küre kubbeli ve üst ortadaki köşelerde dört küçük kubbeli kübik bir yapıdır. Mezar pişmiş tuğladan yapılmıştır.
- Kalın duvarlar (1,8 m'ye kadar) nedeniyle anıt iyi korunmuştur. Ayrıca Moğol istilasında kumlar altında kaldığından zarar görmemiştir.
- Türbe özgün bir tasarıma sahip düz duvarlara sahiptir. Cephesi yoktur ve türbenin her tarafı aynıdır. Orta Asya mimarisinde bu tür yapılara merkezli kompozisyon denir.
- İçinde kırk pencere açıklığı bulunan türbenin tepesi boyunca bir geçişli galeri uzanır.

Buhara'daki arşılar (Ticaret Kubbeleri) - 57

- Ustalar, karma duvarcılık kullanarak, yani kiremit tuğlaları farklı şekillerde düzenleyerek mimari tasarımda sanatsal bir etki elde ettiler. Dünya mimarisinin hiçbir anıtında benzer bir süsleme yoktur.
- Gün boyunca, güneş ışığının yönüne bağlı olarak türbe duvarlarındaki desen, süslemesini değiştirir. Ay ışığı sırasında özellikle sıra dışıdır.
- İsmail Samani hayattayken babasının mezarı üzerine bir türbe yaptırmıştır. Daha sonra, kendisi içine gömüldü.
- Efsaneye göre anıt, anıt mezarı çevreleyen geniş mezarlık nedeniyle Cengiz Han tarafından fark etmediği için tahrip edilmemiştir.
- Türbenin yaklaşık yapım süresi 892 ile 907 yılları arasındadır. Anıt birkaç kez restore edilmiştir.

1993 yılında Samanoğulları türbesi UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne alındı.

Buhara'daki arşılar (Ticaret Kubbeleri)

Buhara sadece camileri, Ark Kalesi ve görkemli Kalyan Minaresi ile değil aynı zamanda tarihi ticaret kubbeleriyle de ünlüdür. Bu kubbeler Lyabi-Khauz'dan Miri-Arab Medresesi'ne kadar uzanan bir alay halinde uzanır. XVI. yüzyılda, Şeybanidler hanedanı döneminde, Buhara başkent oldu ve benzeri görülmemiş bir büyümeye yol açtı. Büyük İpek Yolu üzerinde bulunan şehrin pazarları ve ticaret mağazaları gelişti ve kamu yollarının kavşaklarını tıkadı. Birkaç yüzyıl geçti ve bugüne kadar dört ticaret kubbesi ayakta kaldı.

[Ticaret Kubbeleri \(2024\)](#)

Orta Asya'nın en eski şehirlerinden biri olan Buhara, zengin tarihi, çarpıcı mimarisi ve canlı çarşılarıyla ünlüdür. Bu hareketli çarşılar yalnızca ticaretin merkezi değil aynı zamanda şehrin kültürel mirasının da bir yansımasıdır. İşte Buhara'daki en dikkat çekici çarşılardan bazıları:

58 - Buhara

Toki Zargaron (Kuyumcular Çarşısı)

Toki-Zargaron Ticaret Kubbesi, Buhara'nın ticaret kubbelerinin en büyüğüdür. Poi Kalyan'ın yakınında bulunan en kuzeydeki kubbedir. Toki-Zargaron kubbesi, diğerlerinden ayıran kaburgalarla uzatılmış ve güçlendirilmiştir. Zargaron adı, "kuyumcu" anlamına gelen "zargar" kelimesinden türetilmiştir. Tarihsel olarak, burada çeşitli mücevher ürünleri satan 36 kuyumcu atölyesi bulunuyordu. Toki-Zargaron, Buhara'nın ticaret kubbelerinin ilkiydi.

Toki-Sarrofon Ticaret Kubbesi, etrafına dağılmış küçük dükkanlarla bir kavşakta yer alır. Tarihsel olarak, Hindistan, Çin ve diğer ülkelerden gelen tüccarların sarraf olarak bilinen sarraflarla para alışverişinde bulunduğu Orta Asya'nın en büyük döviz borsalarından biriydi. Ticaret kubbesinin adı bu sarraflardan gelmektedir. Günümüzde ziyaretçiler mücevher, mendil ve Buhara kapı kolları, çanlar ve şans için at nalı gibi çeşitli ev aksesuarları satın alabilirler. Günümüzde ziyaretçiler burada halılar, mendiller ve diğer hediyelik eşyalar satın alabilirler.

[Demir Ustası \(2024\)](#)

Toki Telpak Furushon (Kapak Yapımcıları Çarşısı)

Toki-Sarrofon'un biraz kuzeyinde büyük Telpak Furushon Ticaret Kubbesi bulunur. Bu devasa kompleks, küresel kubbesinin altında bıçak, mücevher, müzik aleti ve çeşitli hediyelik eşyalar satan dükkanların bulunduğu altıgen bir yönelime sahiptir. Yanında, ziyaretçilerin bıçak ve diğer aletlerin üretim sürecini izleyebilecekleri bir ortaçağ demirci dükkanı vardır. Başlangıçta, dükkanlar kitap satıyordu, bu yüzden ticaret kubbesine Kitab-Furushon (Özbekçe'de "kitab" "kitap" anlamına gelir) adı verildi. Zamanla, kitapçılar şapka satan dükkanlarla ve daha sonra yerel zanaatkarlar tarafından yapılan ürünleri satan hediyelik eşya dükkanlarıyla değiştirildi.

[Bakır oymacısı \(2024\)](#)

Toki Telpak Furushon veya Şapka Yapımcıları arşısı olarak da bilinir Bu arşı, işlemeli şapkalar (doppi) ve türbanlar dahil olmak üzere geniş bir yelpazede geleneksel Özbek başlığıyla bilinir. arşı ayrıca cübbeler (chapan) ve eşarplar gibi diğer geleneksel giyim ürünlerini bulmak için harika bir yerdir. Buradaki zanaatkarlar zanaatlarında yeteneklidir ve ürünlerin çoğu geleneksel teknikler kullanılarak el yapımıdır.

Toki Sarrafon (Para Bozduranlar arşısı)

Toki Sarrafon veya Para Değıştiriciler arşısı, Lyabi-Hauz kompleksinin yakınında yer almaktadır. Tarihsel olarak bu arşı, para değıştiricilerin işlerini yürüttüğü, farklı bölgelerden gelen paraları değıştirdiği bir yerdi. Günümüzde Toki Sarrafon, tekstil, halı ve hediyelik eşyalar gibi çeşitli mallar bulabileceğiniz hareketli bir pazardır. Kubbeli tavanları ve karmaşık çini işçiliğiyle çarşının mimarisi, Buhara'nın zengin kültürel mirasının bir kanıtıdır.

Abdullakhan Tim

Tim Abdullakhan Ticaret Kubbesi, benzerlerinden önemli ölçüde farklıdır. Bir kavşakta değil, bir cadde boyunca yer alır ve serin kalan bir iç mekandır. Işık, Tim Abdullakhan'a kubbelerdeki küçük pencerelerden ve açıklıklardan girer. Yüzyıllar boyunca burada halılar ve kumaşlar satılırdı ve bugün bile ziyaretçiler alacalı halılar, güzelce işlenmiş mendiller veya Buhara kumaşından kareler satın alabilirler.

Burada baharatlardan ve kuru meyvelerden seramiklere ve el sanatlarına kadar her şeyi bulabilirsiniz. arşı, yerel kültürü deneyimlemek ve güler yüzlü satıcılarla etkileşim kurmak için harika bir yerdir. Abdullakhan Tim'in kemerli girişleri ve tonozlu tavanlarıyla mimarisi, alışveriş deneyiminin cazibesine katkıda bulunur.

Merkez arşı (Kolhozny Rynok)

Kolhozny Rynok olarak da bilinen Central Bazaar, Buhara'nın en büyük pazarıdır. Bu hareketli pazar, yerel halkın günlük yaşamını deneyimlemek için harika bir yerdir. Central Bazaar, taze ürünler, baharatlar, etler ve süt ürünleri de dahil olmak üzere çok çeşitli ürünler sunmaktadır. Yiyecek maddelerine ek olarak, ev eşyaları, giyim ve elektronik eşyalar da bulabilirsiniz. Pazar, müşterileri çekmek için bağırان satıcılar ve pazarlık yapmanın yaygın bir uygulama olduğu canlı ve renkli bir yerdir.

[Halı dokuyanlar \(2024\)](#)

60 - Buhara

Buhara çarşıları şehrin kültürel ve ekonomik yaşamının ayrılmaz bir parçasıdır. Geleneksel el sanatlarından günlük eşyalara kadar çok çeşitli ürünler bulabileceğiniz benzersiz bir alışveriş deneyimi sunarlar. Bu çarşıları ziyaret etmek sadece hediyelik eşya alışverişi yapmak için harika bir yol değil, aynı zamanda Buhara'nın zengin kültürel mirasına dalmak için de bir fırsattır.

Sarrafon Camisi

Buhara'daki Toqi Sarrafon (Sarrafon Çarşısı/Kubbeleri), XVI. yüzyıldan kalma tarihi bir ticaret merkezidir ve İpek Yolu üzerindeki sarrafların (para bozucuların) bulunduğu yer olarak bilinir.

Buhara'nın tarihi ticaret kubbelerinden biri olan Toqi Sarrafon, Orta Asya'daki eski para değişim merkeziydi.

Kubbeli, 4 minareli, estetik görünümüyle dikkat çeken tarihi bir eserdir.

Günümüzde altı ve çevresi hediyelik eşya yerleri olarak kullanılsa da, aktif bir cami veya ibadethane olarak hizmet vermemektedir.

Buhara'nın merkezinde, turistik rotalar üzerinde yer alan önemli bir tarihi yapıdır.

[Sarrafon Camisi \(2024\)](#)

Hoca Gavkuşan Külliyesi

Hoca Gaukushon Topluluğu, Buhara'daki en önemli ve geniş mimari külliye. Bu külliye bir cami, bir minare ve bir medrese içerir ve bu da onu şehrin önemli bir simgesi haline getirir. Tarihsel olarak, Gaukushon bölgesi Buhara'da hareketli bir ticaret meydanıydı. "Gaukushon" adı, bir zamanlar bu külliye faaliyet gösteren mezbahaya bir gönderme olan "boğaların öldürülmesi" anlamına gelir.

[Hoca Gukushan Külliyesi \(2024\)](#)

Lebi Havuz Camisi (Bolo-Havuz Camisi) - 61

XVI. yüzyılda Gaukushon meydanında yükselen bir minare eşliğinde büyük bir medrese ve cami inşa edildi. Etkileyici boyutuyla dikkat çeken bu minare, Buhara'daki ünlü Kalyan Minaresi'nden sonra ikinci sıradadır. Bu yapıların inşası, ismi caminin ve tüm topluluğun isimlendirilmesinde yansıtılan Djuibar şeyhi Hoca Saad tarafından finanse edildi.

Hoca-Gaukushon külliyesinin mimari tasarımı, Buhara'nın zengin kültürel ve dini mirasının bir kanıtıdır. Cami ve medrese, dönemin zanaatkarlığını ve sanatsal geleneklerini sergileyen karmaşık dekoratif öğelerle süslenmiştir. Yükselen varlığıyla minare, topluluğun odak noktası olarak hizmet eder ve ziyaretçilerin ve ibadet edenlerin dikkatini çeker.

Bir zamanlar canlı bir ticaret merkezi olan Gaukushon meydanı, artık Buhara'nın mimari ve kültürel tarihiyle ilgilenen turistleri ve akademisyenleri çeken tarihi bir yer haline geldi. Topluluğun iyi korunmuş yapıları geçmişe bir bakış sunarak ziyaretçilerin bu olağanüstü kompleksin mimari ustalığını ve kültürel önemini takdir etmelerini sağlıyor.

Lebi Havuz Camisi (Bolo-Havuz Camisi)

1712 yılında Buhara'nın tarihi merkezinde inşa edilen Bala-Huz Camisi, Ashtarkhanid Hanedanı döneminin zarif mimari anlayışını yansıtır. Ark Kalesi'nin tam karşısında, Registan Meydanı'na bakan bu yapı; bir havuz (hauz), kışlık kapalı ibadet alanı ve 20 ahşap sütun üzerine oturan görkemli yazlık eyvandan oluşmaktadır.

[Lebi Havuz Camisi \(2024\)](#)

Caminin en dikkat çekici unsurları, ince oyma işçiliğine sahip ahşap sütunları ve renkli kalem işi süslemeleriyle bezeli tavanıdır. Yazlık bölümün tavanında çok renkli geometrik motifler ve çiçek desenleri hakimdir. 20 sütunun havuzdaki yansıması sebebiyle yapı "Kırk Sütun Camisi" olarak da anılmaktadır.

İç mekanda ganch (alçı) mukarnaslı mihrap, kaligrafik yazılar ve geleneksel Orta Asya desenleri yer almaktadır. Ahşap sütun başlıklarındaki mukarnaslar ve renkli bezemeler sanatın seçkin örneklerini sunmaktadır.

Cami, XX. yüzyılın başlarında genişletilmiş ve 1917 yılında küçük fakat zarif bir minare eklenmiştir. Günümüzde UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer almaktadır.

62 - Buhara

Shoh Akhsi Camisi

Eski günlerde Buharanın çevresi tümüyle surla çevriliymiş ve kente ancak kent kapılarından girilirmiş. Günümüzde bu kapılardan çok az kalmış birini (fotoğrafını Buhara'nın tarihini anlattığım bölüme koydum) ziyaret ettikten sonra Lebi Havuza doğru yürürken bir mahalle camisi gördüm içini gezdim. Mimari olarak enine geniş bir camiydi. Dikmeleri ahşap oymaydı. Bu tür oymalı dikmeleri Özbekistan'daki tüm eski camilerde görebilirsiniz. Cami ile ilgili olarak adından başka bir bilgi bulamadım.

[Shoh Akhsi Camisi \(2024\)](#)

Zerduş Tapınağı

Buhara'daki en bilinen Zerdüştlük bağlantılı yapı, günümüzde Magoki Attori Camisi'nin (Magak-i Attari) bulunduğu alandır.

Buhara'nın tarihi merkezinde, Lyabi-Hauz kompleksinin yakınında yer alır.

İslamiyet öncesi dönemde, yaklaşık MÖ 500'lü yıllara dayanan bir Zerdüşst Ay Tapınağı'nın bu noktada bulunduğu kabul edilmektedir.

Arapların fethi sonrası bu tapınak yıkılmış ve yerine bir cami inşa edilmiştir.

Caminin günümüz sokak seviyesinden yaklaşık 3-5 m aşağıda bulunması, katman katman biriken tarihi ve eski tapınağın temelleri üzerine kurulduğunu göstermektedir.

Bölgedeki Zerdüştlük, Budizm ve ardından İslamiyet kültürlerinin birbirinin üzerine nasıl inşa edildiğini gösteren önemli bir kültürel simgedir. Buhara'da ayrıca İslamiyet öncesi dönemde birçok ateş tapınağı (ateş hane) bulunduğu tarihi kaynaklarda belirtilmektedir.

[Zerduş Tapınağı \(2024\)](#)

Nakşibendi Külliyesi

Buhara Nakşibendi, XIV. yüzyılda Buhara şehrinde doğup yaşayan ve Nakşibendiyye tarikatının kurucusu kabul edilen Muhammed Bahaüddin Şah-ı Nakşibend (1318-1389) ile özdeşleşmiştir. Şehrin 10-12 Km dışında bulunan türbesi ve külliyesi, Orta Asya'nın en önemli manevi merkezlerinden biri olup her yıl yoğun ziyaretçi akınına uğrar.

[Nakşibendi Külliyesi \(2009\)](#)

Bahaüddin Nakşibendi, 1318 yılında Buhara'nın Kasri Hinduvan (sonraki adıyla Kasri Arifan) köyünde doğmuştur.

Tasavvuf tarihinde önemli bir yeri olan Nakşibendiyye yolu, "Hacegan" geleneğinin devamı niteliğindedir. "Kalbe Allah inancını nakşeden" anlamına gelen Nakşibendilik, gizli zikir ve manevi eğitim üzerine kuruludur.

Nakşibend, Buhara'da manevi hayatı şekillendiren "Yedi Pir" (Hoca Abdülhalık Gucdevani, Hoca Muhammed Arif er-Rivegeri, Hoca Mahmud Encir Fağnevi, Hoca Ali Rametani, Hoca Muhammed Baba Sammasi, Seyyid Emir Külal ve Bahaüddin Nakşibend) arasında sonuncu ve en bilineni olarak kabul edilir.

Şah-ı Nakşibend Türbesi, günümüzde Özbekistan'daki Bahaüddin Nakşibendi Kompleksi bünyesindedir ve büyük bir inanç turizmi merkezidir.

Nakşibendi, hayatı boyunca ilimle meşgul olmuş ve "Halvet der-encümen" (Halkın içinde Hak ile olmak) prensibini benimsemiştir.

Nakşibendi külliyesini gezerken gördüklerimden üçünü aktarmak isterim:

- 1- Fotoğrafta gördüğünüz yapı çevresinde insanlar sanki Mekke'deki Kabe'yi tafaf eder gibi çevresinde dolaşıyorlar. Sorduğumda, burasını bir hac noktası olarak değerlendirdiklerini söylediler.
- 2- Cami içinde bir köşede kadınlar bir masa çevresinde toplanmışlar; birini bekliyorlardı. Bekledikleri kişi imam görünümüne sahip bir kişiydi. Geldi, selamlaştı ve birkaç sure okudu. Ardında hanımlar masaya gönüllerinden kopan miktarda para koydular. İmam görünümüne sahip kişi paraları cebine atıp gitti. Anladığım kadarı ile bu işlem gün boyu belli aralıklarla devam ediyor. Dayanamadım ve imama "Kuran ayetlerinin para karşılığı

64 - Buhara

okumanın yanlış olduğunu söyledim." Sırtıp gitti. Maddi kazanç karşılığı Kur'an okumanın yanlış olduğu Bakara suresinde birkaç ayette yazılıdır.

3- Külliye'nin bahçesinde devrilmiş bir ağaç duruyor. Bazı insanlar, özellikle kadınlar bu ağacın altından sürünerek geçmeye çalışıyorlar. Geçebilenlerin cennetlik olduğuna inanıyorlarmış ya da günahlarından arınmış oluyorlarmış. Aklıma Hacı Bektaş Veli türbesinin yakınındaki Çilehane bölgesinde bulunan Delikli Taş'tan (oyuk) geçenler geldi. O insanlar da aynı inanıştaydılar.

Batıl diyebileceğimiz bu tür davranışları, uzun süre Rus işgalinde kalmış ve dinsizleştirilmeye çalışılmış topluluklarda çok gördüm. İslamiyeti yeni yeni öğrenen bu toplulukları bir yönden Vahabiler, bir yönde tarikatlar ele geçirmeye çalışıyorlar.

Yazlık Saray (Mokhi-khosa Sarayı)

Buhara kentinde bulunan Sitorai Mokhi-Khosa Sarayı "Yazlık Saray" olarak anılmaktadır. Sarayın adı Tacikçe'de "Ay ve Yıldızlar gibi Saray" anlamına gelir ve son emir Alim Khan'ın eşinin anısına bu ismi aldığı söylenir.

Sitorai Mokhi-Khosa Sarayı Buhara kentinin yaklaşık 4 kilometre kuzeyinde yer alan, Buhara emirlerinin son yazlığıdır.

[Yazlık Saray \(2009\)](#)

Saray, ismini Buhara Emiri Nasrullah Han'ın doğum sırasında ölen çok sevdiği eşi Sitorabony'den ("Sitora" yıldız demektir) almıştır.

Mevcut kompleksin büyük bir kısmı, Buhara'nın son emiri Mir Sayyid Muhammad Alim Khan döneminde, 1912-1918 yılları arasında inşa edilmiştir.

Efsaneye göre, şehrin en serin noktasını bulmak için çeşitli bölgelere koyun etleri asılmış; etin en geç bozulduğu yer olan bu bölge saray alanı olarak seçilmiştir.

Saray, geleneksel Özbek mimarisi ile Rus ve Avrupa tarzlarının eşsiz bir harmanıdır. İnşaatta yerel ustaların yanı sıra Rus mühendisler (Margulis ve Sakovitch) de görev almıştır.

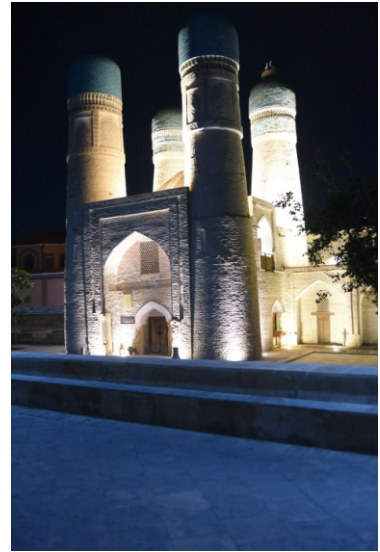
Beyaz Salon (Sitorai Mokhi-Khosa), sarayın en ünlü bölümüdür. Aynalı duvarlar üzerine "ganch" (alçı oymacılığı) tekniğiyle işlenmiş motifler, hiçbir desenin birbirini tekrar

etmediği muazzam bir işçiliğe sahiptir. Salonlarda Avrupa'dan getirilmiş kristal avizeler ve Uzak Doğu'dan gelen değerli vazolar sergilenmektedir.

Saray günümüzde Dekoratif ve Uygulamalı Sanatlar Müzesi olarak hizmet vermektedir. Ziyaretçiler burada emirlik dönemine ait altın işlemeli kıyafetleri, geleneksel Suzani işlemelerini ve seramikleri görebilirler. Bahçesinde ise hala serbestçe dolaşan tavus kuşları sarayın simgesi haline gelmiştir.

Chor Minor Medrese

Chor Minor Medrese, eski Şehrin doğusunda, M Ambar'ın bir ada kuzeyinde, dört turkuaz kubbeli, kısa ve tuğla yapıyla bulunur. Çer Minor (Tacikçe'de Dört Minare), Buhara'nın en büyüleyici ve ilginç binalarından biridir. 1807'de inşa edilmiş olması, boğucu bir kültürel durgunluk döneminden kalma olması nedeniyle daha da şaşırtıcıdır. Puşkin ve Hoca Nurabad arasındaki sokak labirentinde yer alan alımlı küçük Çer Minar, Buhara mimarisinden çok Hint tarzlarıyla ilişkilidir. Yere derinlemesine gömülmüş, ters çevrilmiş bir sandalyeyi andıran bina, zengin Türkmen tüccar Halife Niyazkul tarafından inşa edilen bir medresenin (90 x 40 m) kapı evidir. Binaya güneyden bakarsanız, solunuzda eski yazlık camisi ve sağınızda hauz bulunan medrese avlusunda duruyorsunuz demektir. Medresenin tek kalıntıları Çer Minor'un kenarlarında yıkık halde yatmaktadır.

[Chor Minar \(2026\)](#)

Kesin olarak söylemek gerekirse, kapıdan yükselen dört kule minare değildir ve müezzinin cemaati namaza çağırması için tasarlanmış (veya kullanılmış) bir yer değildir. Bunlar sadece dekoratif kulelerdir. Bina, kalıntıları bir tarafa dağılmış olan daha büyük bir medresenin kapı binasıydı. Yapıların hiçbirinde galeri bulunmamaktadır, bu da namaza çağrı yapılmasını engellemektedir ve dört kuleden üçü tamamen yardımcı niteliktedir, sadece dördüncüsü birinci kattaki kütüphaneye erişim sağlamaktadır, ancak içeride görülecek pek bir şey kalmamıştır. 17 metrelik kulelerin tepesinde gök mavisi kubbeler bulunmaktadır ve bu yüzyıla kadar küçük sivri uçlar, göçmen leyleklerin nesiller boyu yuva yapmasına olanak sağlamıştır.

Medresenin dört minaresinin her birinin farklı bir biçimi vardır. Minarelerin dekorasyonunda haç, Hristiyan balığı ve Budist dua çarkı gibi imgeler görülebilir. Bazı

66 - Buhara

görüşlere göre, medresenin yaratıcıları bu özel sanatsal tasarımı kullanarak dört dini akımın gerçekleşmesini yansıtmayı amaçlamışlardır. Bu tarzda inşa edilmiş Özbekistan'daki tek bilinen yapı olmakla birlikte, muhtemelen hamisi Türkmen tüccar Halife Niyazkul'un seyahat ettiği düşünülen Hindistan'ın Haydarabad şehrindeki Çar Minar Camii'nden esinlenilmiştir.

Fuzzullo Hocaev Müzesi

Buhara'daki Fayzulla Hocaev Müzesi, XX. yüzyılın başlarında Buhara'nın siyasi ortamın en etkili kişisine adanmıştır. Fayzulla Hocaev, Genç Buharalıların, aynı zamanda Cedidler (Yenilikçiler) olarak da bilinenlerin önde gelen bir lideri, bir siyasi aktivist, sanatların bir destekçisi ve eşit haklar ve demokrasi için ateşli bir savunucuydu. Hayatı ve mirası, ziyaretçilere dönüşümsel bir dönemde Buhara'nın tarihine ve kültürüne derinlemesine bir giriş sunan bu müzede korunmaktadır.

[Fuzzullo Hocaev Müzesi \(2026\)](#)

Fayzulla Hocaev, zengin bir tüccar olan Ubaydullohoca'nın ailesinde doğdu. Babası ona laik bir eğitim sağlamaya kararlıydı ve bu da Fayzulla'nın uzun bir süre Rusya'da eğitim görmesine yol açtı. 1913'te Buhara'ya döndüğünde, Buhara Emirliği'ni modernize etmeyi ve demokratikleştirmeyi amaçlayan reformist bir grup olan Buhara Cedidleri'ne katıldı. Fayzulla Hocaev, 1916'dan 1920'ye kadar Buhara Emiri'nin baskıcı rejimine karşı çıkan Genç Buhara Partisi'nin liderlerinden biri olarak ortaya çıktı.

Yakın arkadaşı ve reformist meslektaşı yazar Abdurauf Fitrat ile birlikte Hocaev, Buhara Emirliği'ndeki insanların hayatlarını iyileştirmeyi amaçlayan bir anayasa ve reformların kabulünü savunan bir gösteri düzenledi. Gösteri şiddetle bastırıldı ve Genç Buharalılar kaçmak zorunda kaldı. Orta Asya SSCB'nin bir parçası olduğunda, Fayzulla Hocaev bölgesel yönetimde rol oynadı. Ancak, 1937-1938'deki kitlesel baskılar sırasında idam edildi.

Fayzulla Hocaev'in hatırası Buhara'da hala onurlandırılıyor ve ailesinin evinin müzeye dönüştürülmesi onun kalıcı mirasının bir kanıtıdır. Müze, tarihi olarak saray soyluları, zengin tüccarlar ve tacirlerin yaşadığı bir bölge olan ünlü Buhara mahallesi Goziyon'da yer almaktadır. Fayzulla'nın babası Ubaydullohoja, XIX. yüzyılın sonunda bu mahallede birkaç

ev inşa etti ve konut mimarisinin bir modelini oluşturmak için en yetenekli Buhara mimarlarını işe aldı.

Fayzulla Khodjaev Müzesi, lüks ve rafine iç mekanlarıyla öne çıkıyor. Odalar, dönemin zanaatkarlığını sergileyen karmaşık ahşap oymalar ve ganch (bir tür alçı işi) ile süslenmiştir. Müze ayrıca, bir zamanlar Khodjaev ailesine ait olan orijinal sofra takımlarını ve mobilyaları koruyarak, XIX. yüzyılda Buhara'nın seçkinlerinin yaşam tarzına dair bir bakış açısı sağlıyor.

Buhara'daki birçok zengin ev gibi, Fayzulla Khodjaev evi bir iç avluya (havli darun) ve bir dış avluya (havli berun) sahiptir. Müslüman evlerinde, havli darun genellikle evin kadınlara ait bölümüydü, havli berun ise erkekler için ayrılmıştı. Mülkte ayrıca ahırlar, bahçeler ve çeşitli ev eşyaları da bulunmaktadır.

Evin en ilgi çekici yönlerinden biri de yeraltı tünelleri ağıdır. Bu tünellerin amacı hala bir gizemdir. Bunlar Ubaydullokhaja tarafından handan kaynaklanan tehlike veya hoşnutsuzluk durumunda kaçış yolu olarak inşa edilmiş olabilir veya evin inşasından çok daha eski bir kökene sahip olabilir.

Günümüzde Fayzulla Hocaev Müzesi ziyaretçilere açıktır ve XIX. yüzyılda Buharalıların günlük yaşamını betimleyen zengin bir sofra takımı, doğu mobilyaları ve diğer eserler koleksiyonu sunmaktadır. Müze ayrıca Fayzulla Hocaev'in biyografisi ve 1938'deki idamına kadar olan siyasi faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi sağlar.

[Evlilik fotoğrafı çektirenler](#)

Fayzulla Hocaev Müzesi yalnızca önemli bir tarihi şahsiyete bir saygı duruşu değil, aynı zamanda Buhara'nın kültürel ve sosyal tarihine bir penceredir.

Müze yeni evlenenler için stüdyo gibi görev vermektedir. Ziyaretimiz sırasında iki çiftin fotoğraf çekimlerine tanık olduk. Çiftler müzede bulunan ulusal giysi ve süsleri giyerek müzenin oda ve köşelerinde fotoğraf çektiriyorlar.

Ebu Hafız ın Kabri Buhara

Buhara'daki İmam Ebu Hafs Kebir Türbesi, bölgenin zengin kültürel mirasını yansıtan önemli bir tarihi ve dini mekandır. 767 yılında Fagsodara köyünde doğan Ahmed bin Hafs

68 - Buhara

el-Kebir el-Buhari, dört Sünni Hukuk Okulu'ndan biri olan Hanefi mezhebinin kurucusu efsanevi İmam Azam Ebu Hanife'nin öğrencisi olan İmam Mukhammad eş-Şeybani'nin yanında teoloji ve Şeriat hukuku okumak için genç yaşta Bağdat'a gitti.

Zamanla, Ebu Khafs Kabir İslam Doğu'sunun önde gelen ilahiyatçılarından biri olarak ortaya çıktı. "Al-Akhvo val ihtilof" ("Sapkın Anlaşmalar ve Anlaşmazlıklar") ve "Ar-Raddu alal-lafziya" ("Yukarıya Bakanlara Karşı İğrenme") gibi İslam hukuku üzerine birkaç etkili kitap yazdı. Buhara'ya döndüğünde, kapsamlı bilgisini paylaştı ve şehrin hem manevi hem de seküler bilimlerde gelişmesine önemli katkıda bulundu. Çabaları Buhara'daki imamların ve alimlerin statüsünü yükseltti.

İmam Ebu Hafs Kabir, Maveraünnehir'de (Transoxiana) Hanefi okulunu kurmakla ve Buhara'da Hanefi akımının ilk medresesini kurmakla tanınır. Efsaneye göre, kutsal şeyh Buhara'nın hareketli pazarından medreseye doğru yürüdüğünde, tüm gürültülü çarşı saygıyla sessizleşirdi. Öğretmenlik yaptığı okul, daha sonra oğlu ve torunu tarafından devam ettirildi (ve efsaneye göre karısı kadın öğrencilere ders verdi), dünyanın dört bir yanından öğrencileri çeken prestijli bir kurum haline geldi.

Onun önemli takipçileri arasında, İslam bilim dünyasında çok saygın bir isim olan ve güvenilir hadislerin anıtsal koleksiyonu olan "el-Cami as-Sahih" in yazarı İmam el-Buhari de vardı.

Ebu Hafs'ın Kabri (2026)

Buhara halkı, ihtiyaç sahibi herkese, ister emir ister sıradan bir vatandaş olsun, yardım etme isteği nedeniyle İmam Ebu Khafs Kabir'e saygı duyuyordu. Bu ona Eshoni Hojat-baror ("İshan, Sorunları Çözme") unvanını kazandırdı. Buhara sakinleri, daha sonra "Gates Hakk rakh" (Gerçeğe Giden Yol) olarak bilinen şehir duvarının kuzeybatı kısmındaki kapılardan onun tavsiyesini ve rehberliğini ararlardı. Tüm ilçe buna göre adlandırılmıştır.

Ahmed bin Hafs el-Kebîr el-Buhârî 832 yılında vefat etmiştir. Buhara şehir rivayetlerine göre, Ebû Hafs el-Kebîr Buhârî'nin anıt kompleksi, Turan'ın efsanevi kralı Afrasiyab'ın da mezar yeri olduğuna inanılan bir tepe üzerinde yer almaktadır. "Hakk rakh" bölgesindeki imamın türbesi, burada kılınan namazların özel bir güce sahip olduğuna inanan müminler için bir hac yeri haline gelmiştir. Yarım küre kubbeli bir küp şeklinde olan türbe, mimari olarak Samanîler Türbesi'ne benzemektedir. Ebû Hafs el-Buhârî'nin oğlu Ebû Abdullaha bin

Ebû Hafs el-Buhârî, Buhara hükümdarı İsmail Samani'nin iktidara gelmesine yardımcı olmuştur. Babası gibi o da Buhara'da saygı duyulan ve etkili bir alimdi.

Komünist dönemde, bölgedeki diğer birçok anıtla birlikte mezarlık alanı da yıkıldı. Ancak İmam Khafs Kabir türbesi de dahil olmak üzere anıt kompleksi, bağımsızlık yıllarında restore edildi ve bir hac yeri olmaya devam ediyor. Khafs Kabir Türbesi, özellikle Buhara'nın manevi mirasıyla bağlantı kurmak isteyen Sufi turlarındakiler olmak üzere dünyanın dört bir yanından gelen gezginler tarafından sık sık ziyaret ediliyor.

Ziyaretimiz sırasın genç bir kadının zikir çektiğine tanık olduk. Bu ortamda kendisini huzurlu hissettiğini bu nedenle zikir çekmek için burayı seçtiğini söyledi.

Chor Bakr Külliyesi

Chor Bakr Külliyesi Buhara'nın 5 Km batısında, dut ağaçlarıyla ayrılmış tarlaların ortasında yer alır: "Ölümler Şehri" olarak da bilinen Chor-Bakr Külliyesi. Bu bölgedeki ilk mezarlar, bin yıldan uzun bir süre önce burada küçük bir derviş yerleşimi varken ortaya çıktı. Ancak, şimdi binlerce hacıyı çeken muhteşem mimari topluluk, XVI. yüzyıla kadar inşa edilmedi.

[Chor Bakr \(2026\)](#)

X. yüzyılda, Samanid hanedanının Buhara'yı yönetmesi sırasında, Hz. Muhammed'in soyundan gelen Djuybar Seyyidleri şehrin hayatında önemli bir rol oynadı. Yüzyıllar boyunca, Djuybar ailesinin üyeleri bu kırsal mezarlığa gömüldü. 1560 yılında, Şeybanid Hanedanlığı'nın hükümdarı olan II. Abdullakhan, bu asil aileyi onurlandırmak için bu sitede bir cami, medrese ve hanaka inşa ettirmeye karar verdi. Bu, 1563 yılında vefat eden hocası Djuybar Şeyh Muhammed İslam Hoca'ya bir hediyeydi. Kompleksin inşası aynı yıl tamamlandı. Muhammad İslam'ın oğlu Hoca Bekir Sadi 1593'te öldüğünde babasının yanına gömüldü. Yıllar içinde, Abu Bakr Fazl ve Tojridin Khasan da dahil olmak üzere diğer aile üyeleri de oraya gömüldü. "Bakr" unvanını taşıyan bu dört adam tek bir khazira'da (mezar) yatıyor. "Bakr" terimi "kardeş" anlamına gelir ve bu nedenle Chor-Bakr "Dört Kardeş" anlamına gelir.

70 - Buhara

Khazira, sağlam duvarlarla çevrili bir avludan oluşan ve güzelce dekore edilmiş bir kapıyla işaretlenmiş tek bir girişi olan bir tür mezar yapısıdır. Bu ayırt edici yapı, Chor-Bakr'ı Özbekistan'daki Shakhi-Zinda Nekropolü gibi diğer dini mezarlardan ayırır. Tüm kompleks bu şekilde inşa edilmiştir.

Külliyenin kuzeybatı kesiminde bulunan Djuybar Seyyidleri'nin khazirasına, her bir basamağın tuğla duvarlardan yankılandığı uzun bir koridordan erişilebilir. Kompleksin doğu kesimindeki diğer khaziralar, kuzeyden güneye doğru uzanan bir sıra halinde düzenlenmiştir. Bunların karşısında, küçük bir göletin arkasında bir cami ve khanakanın binaları vardır. Zamanla, cenaze törenleri daha az katı hale geldi ve Chor-Bakr, kadınlar da dahil olmak üzere tüm hanedan üyelerinin gömüldüğü Djuybar aile mezarına dönüştü.

XX. yüzyılın başlarında, Buhara'daki ünlü Kalyan Minaresine benzeyen küçük bir minare komplekse eklendi. Bugün, Chor-Bakr Nekropolü 30 mimari yapıdan oluşmaktadır. Ayrıca, nekropolün kuzeyinde, 16. yüzyıla kadar uzanan, kavaklar, çınarlar, söğütler ve çeşitli meyve ağaçlarıyla dikilmiş büyük bir bahçe bulunmaktadır.

Chor-Bakr gerçekten de sıra dışı ve gizemli bir yer. Bu külliyezi ziyaret eden kişi, ölümler dünyasının varlığını hissetmeden edemiyor. Sokaklarının sessizliğinde, hayatın kırılganlığı ve insan varoluşunun geçiciliği düşünceleri doğal olarak akla geliyor.

Chor Bakr ziyaretimizde güvercinler bize hoş bir gösteri sundular. Bu külliyyede yaşayan ve uysallaştırılmış güvercinler, insanların başına ve kollarına konuyorlar. Güvercinlerin terbiyecisi kuşları yuvalarından getiriyor ve insanların üzerine doğru gönderiyor.

[İnsan ve güvercinler](#)

4

Hiva (Hive)

Özbekistan'ın Horazm Bölgesinde yaklaşık 93.000 nüfuslu bir ilçe düzeyinde kenttir. Arkeolojik verilere göre, şehir yaklaşık 2.500 yıl önce kurulmuştur. 1997 yılında Hiva, 2500. yıldönümünü kutladı. Eskiden Harezmi Hanlığı'nın, Hiva Hanlığı'nın ve Horezm Halk Sovyet Cumhuriyeti'nin başkentiydi. Hiva'daki İtchan Kala, Özbekistan'da (ve Orta Asya'da) Dünya Mirası Listesi'ne (1991) kaydedilen ilk yer olmuştur. Hive adının kökeni bilinmemektedir, ancak bunu açıklamak için birçok çelişkili hikaye anlatılmıştır.

Geleneksel bir hikaye, adı peygamber Nuh'un oğullarından birine atfeder: "Söylendiğine göre, Şem tufandan sonra çölde yalnız başına dolaşırken buldu kendini. Uykuya daldığında 300 yanan meşale rüyası gördü. Uyandığında bu alametten memnun kaldı ve rüyasında gördüğü meşalelerin yerleşimine göre çizilmiş, gemi şeklinde bir şehir kurdu. Sonra Şem, suyu şaşırtıcı bir tada sahip olan Hayvak kuyusunu kazdı. Bu kuyu bugün bile İhan-Kala'da (Hive şehrinin iç kesimlerindeki bir kasaba) görülebilir.

Başka bir hikaye ise kentin adının Harezmi sözcüğünden geldiği, Türkçeye geçerek Hiverzem olarak değiştiği ve daha sonra Hive'ye kısaltıldığıdır.

72 - Hiva (Hive)

Tarihçe

Arkeologlar, Hive'nin 2500 yıldan fazla süredir yerleşim yeri olduğunu belirtmişlerdir. Türkler, MS X. yüzyılda İran yönetici sınıfının yerini aldı ve bölge yavaş yavaş çoğunluğu Türkçe konuşan bir bölgeye dönüştü. Hive şehrine ilişkin en eski kayıtlar, X. yüzyıldan kalma Müslüman gezginlerin seyahatnamelerinde yer alsa da, arkeolojik kanıtlar VI. yüzyılda yerleşim olduğunu göstermektedir. XVII. yüzyılın başlarında Hive, Hive Hanlığı'nın başkenti haline gelmişti. Hanlık, Özbek "Kongirad" hanedanı tarafından yönetiliyordu.

XVII. yüzyılda Hive, bir köle pazarı olarak gelişmeye başladı. Birkaç yüzyıl boyunca Buhara ve Hive şehirleri, köle ticaretinin önemli merkezleri olarak biliniyordu. XIX. yüzyılın ilk yarısında, yaklaşık 30.000 Pers ve bilinmeyen sayıda Rus, satılmadan önce orada köleleştirildi. Bunların büyük bir kısmı, surlarla çevrili İçan Kale'deki binaların inşasında çalıştırıldı.

Rusya, XIX. yüzyılda Hive Hanlığı'nın bazı kısımlarını ilhak etti. Son hanedanlık bir yüzyıl sonra, 1919'da tasfiye edildi. Böylece Hive, Horezm Halk Sovyet Cumhuriyeti'nin başkenti oldu. Horezm vahası 1924'te Özbekistan ve Türkmenistan'ın bir parçası haline getirildi.

Rusların Orta Asya'yı fethi sırasında, Rus General Konstantin von Kaufman, 28 Mayıs 1873'te düşen Hive şehrine bir saldırı başlattı. Rus İmparatorluğu Hanlığı kontrol etmesine karşın, Hive'nin resmi olarak yarı bağımsız bir himaye bölgesi olarak kalmasına izin verdi.

1917 Ekim Devrimi'nden sonra Rusya'da Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmesinin ardından, eski Hive Hanlığı topraklarından kısa ömürlü (1920-1924) bir Horezm Halk Sovyet Cumhuriyeti kuruldu ve 1924'te SSCB'ye dahil edildi. Hive şehri ise Özbekistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin bir parçası oldu.

Hiva Kent Surları

Hiva iki bölüme ayrılmıştır. *İçan Kale* olarak adlandırılan dış şehir, eskiden 11 kapılı bir surla korunuyordu. İç şehir veya *İçan Kale*, temellerinin X. yüzyılda atıldığına inanılan tuğla surlarla çevrilidir. Günümüzdeki mazgallı surlar XVII. yüzyılın sonlarına tarihlenmektedir ve 10 m yüksekliğe ulaşmaktadır.

Şehrin merkez meydanındaki büyük mavi kule olan *Kalta Minor*, bir minare

[Hiva Kent Surları \(2009\)](#)

olması gerekiyordu. 1851 yılında Muhammed Amin Han tarafından inşa edildi, ancak Han öldü ve yerine geçen Han tamamlamadı.

Eski şehir, çoğunluğu XVII. veya XIX. yüzyıllara ait 50'den fazla tarihi anıt ve 250 eski evi korumaktadır. Örneğin, Cuma Camisi X. yüzyılda kurulmuş ve 1788-89 yıllarında yeniden inşa edilmiştir, ancak ünlü hipostil salonu hala eski yapılardan alınan 112 sütunu korumaktadır.

[İçan Kale \(2009\)](#)

Hiva, bir dizi medreseye ev sahipliği yapıyordu. Bunlardan biri olan Şergazi Han medresesi bugün hala ayakta. XVIII. yüzyılda köleler tarafından inşa edilen medrese, günümüz Hiva'sının merkezi olan İçan-Kale'deki en eski binalardan biridir. Medresenin ünlü öğrencileri arasında Özbek şair Raunaq, Karakalpak şair Kasybayuly ve Türkmen şair ve sufi Magtymguly bulunmaktadır.

Bölgedeki tarihi ve mimari yerler arasında Sayd Alauddin türbesi, Pahlavon Mahmud Külliyesi, Cuma Camisi, Eski Sandık, Oqshayx Bobo Sarayı, Toshhovli Sarayı, Nurullabai Sarayı, Muhammed Aminxon Medresesi, Muhammed Rahimxon Medresesi, İslamhodja Medresesi ve Minaresi, Olloqulixon Medresesi, Qutlughmurad Inoq Medresesi, Olloqulixon Kervansarayı ve pazarı, Anushakhan Hamamı, Oq Camii, Polvon Kapısı, Ota Kapısı, Bogcha Kapısı, Tosh Kapısı, Hazorasp Kapısı, Kush Kapısı ve daha fazlası yer almaktadır.

Arkeolojik ve Kültürel Önemi

Harezmi, İpek Yolu üzerinde önemli bir merkezdi. Hiva'nın mimari anıtları "*müze kent*" ünvanını hak etmiştir. Günümüze ulaşan binaların çoğu, Hiva Hanlığı döneminde, XVIII. yüzyılın sonları ve XIX. yüzyılın başlarına aittir. Ancak arkeolojik kazılar, bazı daha genç binaların MÖ III. yüzyıl veya daha öncesine ait temeller üzerine inşa edildiğini göstermektedir.

Hiva'nın önemli binalarının çoğu, dört tarafında kapıları olan güçlü kale duvarlarıyla çevrili, "şehir içinde şehir" olan kentsel çekirdeğinde (İçan Kale) yoğunlaşmıştır. Ana yollardan biri batı kapısından doğu kapısına uzanır ve ana anıtsal binalar bu yol boyunca yoğunlaşmıştır. Ak-Şeyh-bobo İçan-Kala gözlem kulesi, Kalta Minor minaresinin alışılmadık silüeti de dahil

74 - Hiva (Hive)

olmak üzere şehre manzaralar sunmaktadır. Geniş ve dar sırlı tuğla şeritlerle süslenmiş devasa gövdesi, şehrin ana dikey yapısı olarak tasarlandığını düşündürmektedir. Minarenin inşa edildiği hanın ölümünden sonra tamamlanmadan kalmış ve Kalta (kısa) adını almıştır.

[Hiva sokakları \(2009\)](#)

Kalta Minar'a çok yakın bir konumda, yüksek teoloji eğitim kurumlarının korunmuş en büyük binalarından biri olan Muhammed Aminxon Medresesi bulunmaktadır. Öğrencilerin yaşadığı hücreler olan ikiz hudjraları, mimarisinin dikkat çekici yönleridir. Bina, renkli tuğla şeritler ve majolika kaplamalarla süslenmiştir.

Konya Ark (Eski Kale) topraklarında, zengin ve sıra dışı iç dekorasyonu ile I. Muhammed Rahimxon'un sarayı bulunmaktadır. Salonun duvarları, renkli ganç oymalarıyla süslenmiştir. Komşu iki katlı bina, çok sayıda zengin oda ve oturma odası bulunan bir haremdir.

Cuma Camisi, kapısında yazılı olduğu üzere 1778-1782 yılları arasında inşa edilmiştir. Çatıyı destekleyen 210 dikme çok daha eskidir ve XII-XV. yüzyılları aralığına tarihlenmektedir. Sütunlar ince ve zengin bir şekilde oyulmuştur. Diğer eski binalardan buraya getirildikleri için birçok sütun benzersizdir ve birbirine benzemez.

Polvon Darvoza'nın kapılarında bir bina topluluğu bulunmaktadır. Burada özel bir yere sahip olan Hive Hanı Toşhovli'nin ana sarayı, süslemeli ahşap oymaları, majolika kaplamaları ve figüratif kartuşlarıyla dikkat çekmektedir.

Kurnysh Han Sarayı, görkemli resepsiyonlar için tasarlanmıştır. Bir zamanlar taht odasında kırmızı zemin üzerine gümüş işlemeli ahşap bir taht bulunuyordu. Bina, sütunlu güzel bir eyvana sahiptir. Saray, karmaşık süslemelerle zengin bir çini duvar kaplamasına sahiptir.

Pahlavon Mahmud Anıt Kompleksi, ölümünden sonra şehrin koruyucu azizi olarak kabul edilen saygıdeğer Hive şairi anısına inşa edilmiştir.

Yakınında, tepesinde kubbeli bir fener bulunan 45 metrelik Islomxo'ja minaresi bulunmaktadır. Şehrin dış kesiminde (Dishan qal'a) daha birçok eski mimari anıt bulunmaktadır.

Tarihi Hiva kentinde görülmesi gereken önemli yerler hakkında bilgiler aşağıda verilmiştir:

Kunya Ark

Kunya-Ark (veya Kuhna Ark, "Eski Kale", "Köhne Kale" anlamına gelir), Hive sehrinin İçan-Kale'sinin merkezinde şehrin batı kapısının hemen kuzeyinde, İçan Kala'nın batı surlarına yaslanmış, berkitilmiş bir kaledir.

[Kunya Ark \(2009\)](#)

İlk olarak XII. yüzyılda inşa edilen kalenin mevcut düzeninin çekirdeği ilk olarak Arang Han (1688-94) tarafından inşa edilmiş, ancak XVIII. yüzyıldaki Pers istilalarında büyük ölçüde zarar görmüştür. Mevcut yapılar esas olarak İnak İltuzer (1804-06) ve onun hemen ardılları olan Muhamamed Rahim Han I (1806-25) ve Allah Kuli Han (1825-42) tarafından inşa edilmiştir. İltuzer, XX. yüzyılın başlarına kadar Hive'yi yöneten ve daha sonra Rus himayesi altına alınana kadar varlığını sürdüren Kungrat hanedanlığının kurucusuydu.

Yaklaşık 1686'da baslayarak Arang-han tarafından inşa edilen kale, Hive hanlarının ana ikametgahı olarak hizmet vermiş ve kentin geri kalanından yüksek, kalın duvarlarla ayrılmış "şehir içinde şehir" işlevi görmüştür.

Hükümdarın ikametgahını, idari binalarını ve askeri tesislerini içeren kraliyet iktidar merkeziydi. Kompleks, bir kuriniskhana (resepsiyon salonu), yazlık ve kışlık camiler, bir harem, bir darphane, bir cephanelik, ahırlar, atölyeler ve bir zindan (hapishane) barındırıyordu.

Girişte, büyük ve süslü bir portal bulunmaktadır. İç kısımda, yapılar geleneksel Hive mimarisiyle tanınır. Bu mimari, ayrıntılı ahşap oyma sütunları, mavi ve beyaz çinileri ve boyalı tavanları ile bilinir.

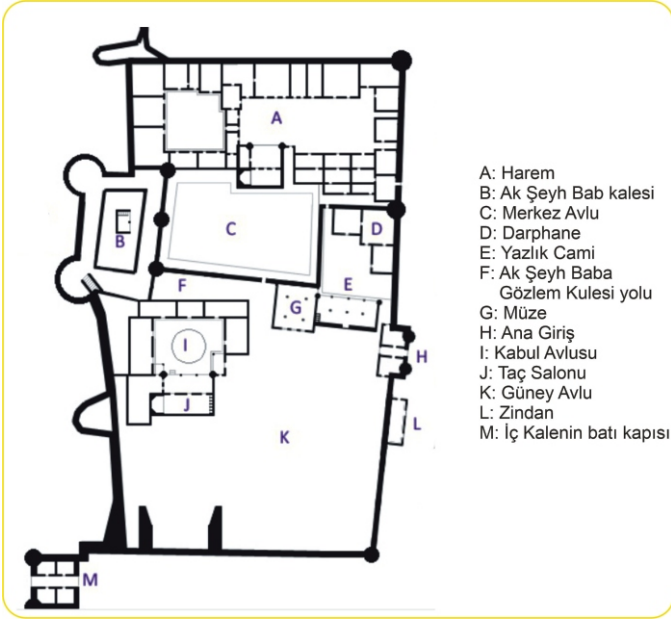
Kunya Ark da "Ak Seyh Bobo Burcu" olarak bilinen burç en yüksek gözetleme noktası olarak hizmet vermiştir. Burç bugün İçan-Kala'nın panoramik manzaralarını sunmaktadır.

Günümüze ulaşan yapıların çoğu XIX. yüzyılın başlarında inşa edilmiş veya yeniden inşa edilmiş olup, restorasyon çalışmaları 1950'lerde başlamıştır.

76 - Hiva (Hive)

Kunya Ark, ziyaretçilerin darphane, harem ve kabul salonu da dahil olmak üzere sarayın korunmuş bölümlerini keşfedebilecekleri açık hava müzesi olarak hizmet vermektedir.

Yaklaşık 1,2 hektarlık bir alana sahip olan Ark, Hive'nin sayısız yapısı arasında en büyüğüdür. İşlevine uygun olarak, kalenin sadece bir ana girişi vardır: iki silindirik kuleyle çevrili doğuya bakan bir portal. İçeridekileri korumak için yüksek duvarlar ve mazgallı burçlar kullanılmış olsa da, bunlar XIX. yüzyıl Rus topçularına karşı etkisiz kalmıştır. İçerideki alan, her biri ayrı işlevleri yerine getiren avlular etrafında düzenlenmiş ayrı bölgelere ayrılmıştır.

Kuhna Ark'ın planı

UNESCO Dünya Mirası listesinde yer alan İčan-Kala'nın önemli bir parçasıdır. Ziyaret Edilmesi Gereken Önemli Yerler:

- Kurinishkhana (Kabul Salonu): 1804-1806 yılları arasında inşa edilen bu salon, çini duvarları ve oyma sütunlarıyla görkemli, açık hava bir eyvan (salon) içermektedir.
- Harem: Kuzeyde yer alan iki katlı bu yapı, lüks ve özel olan mekanlara sahiptir.
- Darphane: Yakın zamanda restore edilen darphane, XIX. yüzyıla ait sikkeler ve geleneksel, yeniden canlandırılmış sahnelerden oluşan bir sergiye ev sahipliği yapmaktadır.
- Yazlık/Kışık Camiler: Güzel çini işçiliği (majolika) ve süslemeleriyle bilinir.

Kurnysh Khan

Konya Ark'a, göz alıcı mavi çinilerle süslenmiş iki kuleyle çevrili devasa bir kapıdan girilir. Kapının ötesinde, batı tarafında Kurnysh Han'ın bulunduğu bir avlu daha vardır. Mevcut Kurnysh Han, Han İltuzar döneminde (1804-1806) inşa edilmiş olup, yaz aylarında kullanılan bir yurt için yer bulunan bir avluya sahiptir. Avlu, mavi ve beyaz çini ile süslenmiş

ve taş kaideler üzerinde iki ahşap sütunla desteklenen bir eyvan ile tamamlanmaktadır. Kaidelerden birinde, şair ve tarihçi Agahi'nin şiirleri kazınmıştır.

Kurnysh Han'ın yanında taht odası bulunmaktadır. Tahtın kendisi, güney duvarındaki bir niş içinde bulunan bir replikadır. Asıl taht 1816 yılında yapılmış ve ince gümüş yapraklarla kaplanmıştır. Çarlık Rus İmparatorluğu'nun fethinden sonra 1873 yılında Moskova'ya götürülmüş ve şu anda Kremlin'de muhafaza edilmektedir.

[Kurnysh Han \(2009\)](#)

Kurnysh Han'ın kuzeybatısında, Konya Ark'ın kuzey kısmına giden bir koridor bulunmaktadır. Ak Şeyh Bobo kulesi, Konya Ark'ın en yüksek noktası olup gözetleme kulesi olarak kullanılmaktadır. Yakınında, vergi reformları yapan ve gümrük ofisleri kuran Han Muhammed Rahim I (1806-1825) döneminde inşa edilen darphane bulunmaktadır. Hive'de basılan 300'den fazla sikke, Saint Petersburg'daki Hermitage Müzesi'nde muhafaza edilmektedir.

Ak Şeyh Bobo Burcu

Ak Şeyh Bobo burcu, kalenin batı tarafında yer almakta ve şehir surlarıyla bütünleşiktir. Kabul avlusunun hemen kuzeyindeki bir geçitten, kıvrımlı bir merdivenle ulaşılabilir. Tepede, şehre hakim bir manzara sunan 2 katlı bir gözetleme kulesi bulunmaktadır. Kuleye artık çıkmak mümkün olmasa da, kulenin etrafındaki tahkim edilmiş platform, şehre eşsiz bir bakış açısı sağlamaktadır. Kalenin kuzey tarafındaki harem avlularına doğrudan bakış açısı da mümkün olduğundan, bu alanın muhtemelen sadece birkaç güvenilir bekçi tarafından kullanıldığı düşünülmektedir. Barut da kalenin bu bölgesinde depolanıyordu.

[Ak Şeyh Bobo Burcu \(2009\)](#)

78 - Hiva (Hive)

Han Camisi

Han Camisi, Han Alla Kuli (1825-1842) tarafından inşa edilmiştir. Kapalı bir kış camisi ve avluya açık bir yaz camisi olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Yaz camisi, taş kaideler üzerinde iki sıra ahşap sütunlu bir eyvandır. Duvarlar, mihrap, minber ve yan kuleler, karmaşık bitki desenleriyle majolika ile kaplanmıştır.

Harem

Ak Şeyh Bobo'nun eteğinde Hive Hanlarının yaşam alanları ve harem odaları bulunmaktadır. Bu, kalenin en son eklenen bölümüdür ve 1863-1910 yılları arasında hüküm süren Said Muhammed Rahim II döneminde inşa edilmiştir.

[Harem \(2009\)](#)

Harem, bir ve iki katlı odalarla dolu, kalenin en yoğun yapılaşmış alanıdır. 1806 yılına tarihlenen harem, diğer ikisine benzer tasarıma sahip, kuzeye bakan kendi eyvanını içerir. Harem, hizmetkarlar dışında Han ve ailesinin münhasır alanı olduğundan, çeşitli daireler ziyaretçileri etkileme ihtiyacı olmadığı için daha kullanışlı bir görünüme sahiptir.

Yazlık Cami

1838'de inşa edilen yazlık cami, ana girişin hemen sağında yer alır ve mavi çini kaplı, geniş, kuzeye bakan bir eyvandan oluşur; ahşap çatısı ise kırmızı, turuncu, sarı ve altın renklerle vurgulanmıştır. Küçük, mavi çinili bir mihrap, Mekke yönünü gösterir. Cami eyvanı 13 x 7,4 m ölçülerindedir. Caminin bitişiğinde, antik bir dünya küresi ve Qungrat hanedanı hanlarına ait diğer hazinelerin bulunduğu, şu anda müze olarak kullanılan büyük bir oda bulunmaktadır. Eski darphane, avlunun kuzeydoğu köşesinde yer alır; Muhammed Rahim Han I döneminde caminin tamamıyla birlikte eklenmiştir.

Kabul Avlusu

Kabul avlusu, daha derinlerde yer alır ve yazlık camiye benzer bir eyvan içerir, ancak mihrap eksiktir. Eyvanın arkasında (güneyde), esas olarak kış aylarında kullanılan, 1804-06 yıllarına

ait bir taht odası bulunmaktadır. Bir zamanlar burada bulunan özenle işlenmiş ahşap taht, XIX. yüzyılda savaş ganimeti olarak Rusya'ya götürülmüş ve şimdi St. Petersburg'daki Hermitage Müzesi'nde sergilenmektedir. Avlunun merkezinde, Hanların çadır benzeri bir yurttan özet kararlar verdikleri yükseltilmiş dairesel bir platform bulunmaktadır. Avlunun çevresinde, memurlar ve hizmetliler tarafından kullanılan çeşitli odaların yanı sıra Han hazinesinin saklandığı bir depo da yer almaktadır.

Cuma Camisi

İçan Kale'nin merkezinde yer alan X. yüzyıldan kalma tarihi Cuma Camisi, 200'den fazla el oyması ahşap sütunla desteklenen, benzersiz, düz çatılı ve tek katlı bir yapıdır. UNESCO Dünya Mirası listesindeki bu mimari başyapıt, sütun ormanını andıran atmosferiyle Hiva'nın en önemli simgelerinden biridir.

Yapıda 212 ila 218 arasında, her biri benzersiz şekilde oyulmuş ahşap sütun bulunur.

[Cuma Camisi](#)

Genellikle 55 x 46 m boyutlarında düz çatılı, geniş, tek katlı bir tuğla binadır. Çatıdaki açıklıklardan içeriye doğal ışık girmektedir.

İçan Kale (İç kale) içindedir; Kunya-Ark Kalesi ve Kalta Minor Minaresi'ne yakındır.

Günümüzde ibadethane olarak değil, bir müze olarak ziyarete açıktır. Cuma Camisi, Orta Asya'daki eski cami mimarisinin, özellikle de ahşap oymacılığının en nadide örneklerinden biri olarak kabul edilir.

Darphane

Hiva şehrinde bulunan tarihi Kunya-Ark içinde yer alan önemli bu darphane XVII. yüzyılda (1686'da inşasına başlanan) kale içinde hanın ikametgahı, harem, cami ve kabul salonları ile birlikte inşa edilmiştir.

Kunya-Ark Kalesi'nin iç avlusunda, yazlık cami ve harem bölümlerine yakın bir noktada bulunur.

80 - Hiva (Hive)

Hiva Hanlığı döneminde altın, gümüş ve ipek kağıt paraların basıldığı yerdir.

Günümüzde Kunya-Ark'ın bir parçası olarak müze işlevi görür ve ziyaretçilere açıktır.

Darphane, avludaki diğer yapılarla (kışlık/yazlık cami) birlikte, özellikle ünlü ustalar Abdulla Jin ve İbadulla tarafından yapılan majolika süslemeleriyle dikkat çeken bir kompleksin parçasıdır. Ziyaretçiler Kunya-Ark kalesinin içindeki bu alanda o döneme ait paraları ve darphane atmosferini inceleyebilirler.

[ipek para \(2009\)](#)

Muhammed Eminhan Medresesi

Muhammed Emin Han Medresesi (Muhammad Amin-khan Madrasah), Özbekistan'ın tarihi İçan-Kala bölgesinde yer alan en görkemli ve en büyük Ortaçağ eğitim yapılarından biridir.

İçan-Kala'nın batı kısmında, Ata-darvaza kapısının hemen yanında ve Kunya Ark kalesinin karşısında yer alır.

Hiva hükümdarı Muhammed Emin Han tarafından 1846-1855 yılları arasında inşa ettirilmiştir.

[M. Emin Han Medresesi ve Mavi kule \(2009\)](#)

Orta Asya'nın en büyük medreselerinden biri olarak bilinir. İki katlı yapı, 130 civarında hücreye (öğrenci odası) sahiptir. Ön cephesi zengin seramik süslemeleri ve parıltılı desenleriyle dikkat çeker.

Günümüzde medrese binası restore edilmiş olup, içinde bir otel (Madrassah Amin Khan Hotel), turizm acentesi ve döviz bürosu gibi turistik hizmetler barındırmaktadır. Medresenin hemen önünde, bitirilemediği için bodur kalan ünlü Kalta Minare bulunmaktadır.

M. Rahim Han Medresesi

İçan Kala'da bulunan Muhammed Rahim Han Medresesi, 1876 yılında II. Muhammed Rahim Han tarafından yaptırılan, Hive'nin en büyük ve en ünlü eğitim yapılarından biridir. Şehrin en önemli ilim ve kültür merkezlerinden biri olan bu tarihi yapı, iki avlulu mimari yapısı ve günümüzde müzeye dönüştürülmüş odalarıyla dikkat çekmektedir.

[M. Rahim Han Medresesi \(2009\)](#)

İki avludan oluşan, geniş ve görkemli bir yapı.

Tarihte eğitim merkezi, günümüzde ise Hive Hanları Müzesi olarak hizmet vermektedir.

Hive hanlığının kültürel ve mimari gelişiminin önemli bir kanıtı olarak kabul edilir.

Medrese, sadece bir eğitim kurumu değil, aynı zamanda şehrin yönetim ve kültürel hayatında önemli bir yere sahiptir.

Pehlivan Mahmut Türbesi

Pehlivan Mahmud Türbesi (veya kompleksi), hem inanç turizmi hem de tarihi dokusuyla şehrin en önemli yapılarından biridir. 14. yüzyılda yaşamış ünlü şair, sufi ve yağlı güreş şampiyonu Pehlivan Mahmud'a ithaf edilmiştir.

Türbe, karmaşık ve büyüleyici mavi çini süslemeleriyle Hive'deki en estetik yapılardan biri olarak bilinir.

Tarihi İçan Kale içerisinde, şehrin en mukaddes kabul edilen yerlerinden biri olarak yer alır.

Kompleks içerisinde türbenin yanı sıra, ziyaretçilerin dua edebileceği bir alan da bulunur.

[Pehlivan Mahmut Türbesi](#)

82 - Hiva (Hive)

Pehlivan Mahmud, hem cesaretiyle (güreşçi) hem de ilmiyle (şair/sufi) bölge halkı için büyük bir kahraman kabul edilir. Pehlivan Mahmud Türbesi, Hive'ye gidenlerin mutlaka ziyaret ettiği, manevi bir mekandır.

Harizmili Musa

Harizmi ya da tam adıyla Ebu Cafer Muhammed bin Musa el-Harizmi. Matematik, gök bilim, coğrafya ve algoritma alanlarında çalışmış Türk bilim insanı. Harizmi 780 yılında Harezm bölgesinin Hive şehrinde dünyaya gelmiştir. 850 yılında Bağdat'ta ölmüştür.

[Harizmili Musa \(2009\)](#)

Hint rakamları üzerine yaptığı çalışmaların Latince çevirileri "ondalık konumsal sayı sistemini" XII. yüzyılda Batı dünyasına tanıtmıştır. Harizmi'nin "Tamamlama ve Dengeleme ile Hesaplamaya Dair Özlü" kitabı doğrusal ve ikinci dereceden denklemlerin ilk sistematik çözümünü sunmuştur. Cebiri bağımsız bir disiplin olarak öğreten, "indirgeme" ve "dengeleme" yöntemlerini tanıtan ilk kişi olduğu için, Harizmi cebirin atası ya da kurucusu olarak tanımlanmıştır. Cebir alanındaki çalışmaları, XVI. yüzyıla kadar Avrupa üniversitelerinde temel matematik ders kitabı olarak kullanılmıştır.

Batlamyus'un "Coğrafya" isimli yapıtını gözden geçirerek düzenlemiş, astronomi ve astroloji alanında çalışmalar yapmıştır. Bazı sözcükler Harezmi'nin matematiğe olan katkılarının önemini yansıtır. "Cebir" kelimesi ikinci dereceden denklemleri çözmek için kullandığı iki işlem den biri olan "*el-cebirden*" türemiştir. Algoritma sözcüğü ise adının Latin biçimi olan *Algoritmi*'den gelmektedir.

Çalışmaları

Harizmi'nin matematik, coğrafya, astronomi ve haritacılığa katkısı; cebir, logaritma ve trigonometride yeniliğin temelini oluşturdu. Doğrusal ve ikinci dereceden denklemleri çözmeye yönelik sistematik yaklaşımıyla cebirin ortaya çıkmasını sağlayan kitabının başlığı şöyledir: "Tamamlama ve Dengeleme ile Hesaplama Üzerine Özlü Kitap"

820 yılında Harizmi tarafından yazılmış olan “Hint Rakamlarıyla Hesaplama Üzerine” isimli kitap Hint-Arap rakam sisteminin Orta Doğu ve Avrupa'ya yayılmasının ana nedenidir. Latinceye "Algoritmi de numero Indorum" olarak çevrilmiştir.

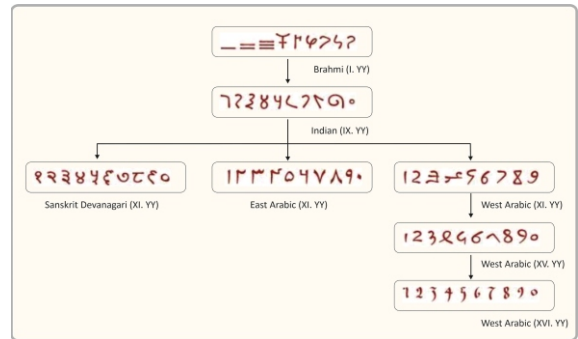
Bir diğer önemli kitap olan Kitab surat al-ard (Dünya'nın görünüşü; Coğrafya olarak çevrildi), Batlamyus'un Coğrafyası'ndaki yerlerin koordinatlarını temel almakla birlikte, Akdeniz, Asya ve Afrika için var olan değerleri geliştirerek sunmuştur.

Tamamlama ve Dengeleme ile Hesaplama Üzerine Özlü Kitap (al-Kitab al-mukhta'ar fi hisab al-jabr wal-muqabala) 820 yılı dolaylarında yazılmış bir matematik kitabıdır. Bu kitap ticaret, ölçüm ve yasal miras alanlarında, çok geniş yelpazedeki problemlerin çözümü için örnekler ve uygulamalarla dolu popüler bir hesaplama çalışması olarak halife el-Memun'un teşviki ile yazılmıştır. “Cebir” terimi bu kitapta tanımlanan temel işlemlerden biri olan denklemlerden gelmektedir (al-jabr'ın manası "restorasyon"dur, terimlerin birleştirilmesi veya sadeleştirilmesi için denklemin her iki tarafına bir sayı eklenmesi anlamına gelir). Bu eser ilk cebir kitabı olma özelliğini taşımaktadır.

Matematik alanındaki çalışmaları cebirin temelini oluşturmuştur. Bir dönem bulunduğu Hindistan'da sayıları ifade etmek için harfler ya da heceler yerine basamaklı sayı sisteminin kullanıldığını saptamıştır. Harezmi'nin bu konuda yazdığı kitabın Algoritmi de numero Indorum adıyla Latinceye tercüme edilmesi sonucu, sembollerden oluşan bu sistem ve sıfır, XII. yüzyılda Batı dünyasına sunulmuştur. Hesab-ül Cebir vel-Mukabele adlı kitabı, matematik tarihinde, birinci ve ikinci dereceden denklemlerin sistematik çözümlerinin yer aldığı ilk eserdir. Bu nedenle Harizmi "Cebir'in babası" olarak da bilinir. Harizmi sıfır rakamını (0) ve x bilinmeyenini kullandığı bilinen ilk kişidir.

İkinci dereceye kadar polinom denklemlerinin çözülmesinin kapsamlı bir hesabını sağlamıştır ve terimleri bir denklemin diğer tarafına aktarmaya istinaden, diğer bir deyişle denklemin zıt taraflarındaki benzer terimleri iptal etmek olan, “indirgeme” ve “dengeleme” temel metotlarını ele almıştır.

Arap rakamları (0-9), kökeni Antik Hindistan'a dayanan, daha sonra VIII. ve IX. yüzyıllarda özellikle Harizmi tarafından geliştirilip sistemleştirilen on tabanlı bir sayı sistemidir. Bu rakam sistemi daha sonra Fibonacci tarafından Avrupa'ya tanıtılarak yaygınlaşmıştır. Harizmi, Hint rakamlarını ve on tabanlı

Rakamların evrimi

84 - Hiva (Hive)

sistemi kullanarak aritmetik işlemleri kolaylaştıran bilimsel bir sistem geliştirdi.

Leonardo Fibonacci, 1202 yılında yazdığı Liber Abaci (Abaküs Kitabı) ile bu sistemi Avrupa'ya tanıttı. Bu sistem, dört işlemde (toplama, çıkarma, çarpma, bölme) büyük kolaylık sağladığı için zamanla Romen rakamlarının yerini aldı.

Eserleri

Matematik ile ilgili eserleri

- El-Kitab'ul Muhtasar fi'l Hesab'il Cebri ve'l Mukabele
- Kitab al-Muhtasar fil Hisab el-Hind
- El-Mesahat

Astronomi ile ilgili eserleri

- Zic-ul Harezmi
- Kitab al-Amal bi'l Usturlab
- Kitab'ul Ruhname

Coğrafya ile ilgili eserleri

- Kitab surat al-arz

Tarih ile ilgili eserleri

- Kitab'ul Tarih

5

Gijlduvan

Gijduvan (Gicduvan), Özbekistan'ın Buhara ilinde, Buhara şehrinin yaklaşık 46 km kuzeydoğusunda yer alan tarihi ve turistik bir şehirdir. İpek Yolu üzerinde bulunması nedeniyle tarihsel olarak önemli bir ticaret ve zanaat merkezi olmuştur.

Bu güzel kasabaya 2024 ve 2026 yıllarında iki kez, Prof Eliv Botir'in konuğu olarak ziyaret ettim.

86 - Gijlduvan

Gijduvan ilçesi zengin ve kadim bir tarihe sahiptir. Bu bölgenin toprakları, Arap kabilelerinin bu topraklara gelişinden yüzyıllar önce yerleşime açılmıştır. Bir zamanlar bölge Samanid devletinin bir parçasıydı. Orta Çağ'da bu topraklarda Gijduvan ve Tavavis şehirleri kuruldu. Uzun süre boyunca iki yerleşim yeri en iyi şehir olma hakkı için birbirleriyle yarıştı, ancak zamanla Tavavis etkisini kaybetti ve Gijduvan da bir kent merkezi haline geldi. Yazılı kaynaklarda Gijduvan'dan X. yüzyıldan itibaren bahsedilmeye başlandı. O zamanlar şehir büyük bir etkiye sahipti ve önde gelen alışveriş merkezlerinden biriydi.

Sufizmin ünlü temsilcisi, manevi önder Abdülhalik Gijduvani, Gijduvan'a özel bir şöhret kazandı. Murşid, Nakşibendi tarikatının şeyhlerinin altın zincirindeki onuncu manevi halkadır. Karahanlı Hanedanlığı döneminde yaşamış, Yusuf Hamadani'den manevi eğitim görmüş ve tarikatın on bir ilkesini geliştirmiştir.

XVI. yüzyılda Şeybani Hanedanlığı'nın gelişimiyle şehir, savunma yeri olarak hizmet veren güçlü bir kaleye dönüşmüştür. 1512'de, bir yanda Transoksanya Şeybanileri, diğer yanda Kızılağaç Safevi devletinden bir birlik arasında güçlü bir savaş yaşanmıştır. Bu savaş "Gijdavan Savaşı" olarak adlandırılmıştır.

Buhara Emirliği döneminde Gijdavan bir ticaret şehri olmaya devam etmiştir. Yerel zanaatkarlar, sıra dışı ürünleriyle müşterilerin kalbini kazanmıştır. Gijdavan bölgesi, eski zamanlardan beri el sanatları merkezleri ve halk ve uygulamalı sanat ürünleriyle ünlüdür. Asya ve Avrupa'dan tüccarlar buraya güzel seramikler, altın işlemler ve ipek halılar satın almak için gelmişlerdir. Günümüzde bile bölgede, yetenekli zanaatkarların sıra dışı ürünlerini sergilediği el sanatları merkezleri varlığını sürdürmektedir.

Günümüzde bile, bölgede yetenekli zanaatkarların sıra dışı ürünlerini sergilediği el sanatları merkezleri gelişmeye devam etmektedir. Gijduvan bölgesinde seyahat ederken, eski gelenek ve göreneklerle tanışabilir, hediyelik eşya, seramik, giyim, ipek ve iplik ürünleri, bebekler, çiçek aranjmanları, tatlılar gibi ürünlerin üretiminde kullanılan eşsiz teknolojileri görebilirsiniz. Üretim sürecinin kendisi bile eski çağlara aitliğini ve özgünlüğünü yansıtmaktadır, çünkü genellikle üretim becerisi nesilden nesile aktarılmış ve yüzyıllarca özenle korunmuştur.

Timur İmparatorluğu'nun yükselişi, yönetici seçkinler arasında servet birikimi, köleleştirilmiş işgücünün akını ve ticaret ve zanaatların gelişmesiyle işaretlenen bir dönemdi. Bu dönemin mimarisi, ihtişam, anıtsal formlar ve masmavi ve altınla süslü süslemelerle karakterize edilen önceki stillerden önemli ölçüde farklıydı.

Uluğ Bey'in medresesi

Uluğ Bey'in medreseleri, Orta Asya'da kendi türlerinin en erken örneklerinden bazılarını temsil eder. Bu kurumlar, Gijduvan medresesinin Uluğ Bey tarafından inşa edilen üç medresenin sonuncusu olmasıyla tam gelişmiş bir mimari türü sergiler. Mimari tür iyi tanımlanmıştır ve daha sonraki medreseler genellikle minimal değişikliklerle onun formlarını taklit eder.

[Uluğ Bey Medresesi ve Abdülhalik Gijduvani'nin kabri \(2024\)](#)

Gijduvan Medresesi, tarihi ve mimari değeriyle bilinen Gijduvan'daki önemli bir mimari topluluğun parçasıdır. Bu medrese, mütevazı boyutta olmasına rağmen, Timurlu mimari uygulamalarının daha geniş bir şekilde anlaşılmasına katkıda bulunur. Yüksek bir portali olan belirgin bir ön cephe ile karakterize edilir (peştak), her iki tarafında ibadethane veya cami olarak kullanılan büyük kubbeli odalar ve hücrelere giden tek katlı revaklarla çevrili neredeyse kare bir avlu (selamlar).

Gijduvan Medresesi'nin düzeni, ona dikey bir vurgu kazandıran yükseltilmiş bir peshtak ile ön cepheyi içerir. Karmaşık bir şekilde oyulmuş çift kapı, doğrudan avluya açılan tonozlu bir antreye açılır. Girişin sağında cami, solunda ise darshona (sınıf).

Avlu neredeyse kare şeklindedir ve altında on hujranın bulunduğu tek katlı bir revakla çevrilidir; dördü güney ve kuzey taraflarında, ikisi ise batı tarafındadır. Sadece avlunun batı tarafında, girişin karşısında belirgin bir kemer yer almaktadır.

Cami ve darshona içeride simetrik olarak hizalanmış ve benzer kat planlarına sahiptir. Çıkıntılı dekoratif elemanlarla üç bölüme ayrılmış uzunlamasına mekanlardır. Her bölüm bir kemerle kaplıdır ve merkezi kubbeler pencerelerden aydınlatma sağlar. Duvarlar alçı sıvalıdır ve karmaşık süslemelerden yoksundur.

Gijduvan medresesindeki hujralar, bazıları kubbeli, diğerleri basit sivri tonozlu küçük odalardır. Gijduvan medresesinin dış dekorasyonu, Buhara ve Semerkant'taki benzerlerine kıyasla daha basittir ve geometrik desenlere ve Kufi yazıtlarına odaklanmıştır.

88 - Gijduvan

Uluğ Bey medreselerinin orijinal dekorasyonunun çoğu yüzyıllar boyunca değiştirilmiş veya yenilenmiştir. XVI. yüzyılın sonlarında, birçok orijinal çini, Abdullah Han dönemine özgü tasarımlara sahip yenileriyle değiştirilmiştir. Bu yeni dekorasyon, Timurlu döneminin daha ayrıntılı desenleriyle tezat oluşturarak estetik tercihlerde bir değişimi vurgulamaktadır.

[Uluğ Bey Medresesi \(2024\)](#)

Gijduvan medresesinin cephesi, mavi ve turkuaz renkli sırlı tuğlalardan oluşan sürekli bir dekoratif çini desenine ve basit geometrik tasarımlara sahiptir. Girişin üzerindeki kısmen okunabilen yazıtlar, 1433'te tarihlenen binanın tamamlanmasını anmaktadır. Bu, onu Uluğ Bey tarafından inşa edilen üç medresenin sonuncusu yapar.

Medresenin bitişiğinde, tuğla duvarla çevrili küçük bir avluyla çevrili Hoca Abdul-Halik türbesi bulunmaktadır. Komplekste ayrıca sarkıt nişiyle dikkat çeken, belirgin bir ahşap mihraba sahip bir cami de bulunmaktadır. Yakınlarda, şeyhin dhakhma'sı (mezar) 1913 tarihli bir mermer levha ile işaretlenmiştir, ancak mezarın kendisi daha erken bir döneme aittir.

Abdül-Halik Gijduvani Anıtı

Gijduvav, Nakşibendi Kardeşliği'nin yedi büyük Sufisinin doğum yeridir. Burada Sufizmin büyük temsilcileri yaşamış, dini ve sosyal hayata yön vermiştir. Buhara'ya gelen hacıların çoğu, yolculuklarına Nakşibendi öğretilerinin yolunu açan manevi önder Hoca Abdülhalik el-Gijduvani'nin türbesini ziyaret ederek başlarlar. Abdülhalik el-Gijduvani, Peygamberin onuncu kuşağının manevi bağlarıyla bağlantılıdır. Türbenin on sütunlu ve payandalı eyvanı, adı geçen hanedanın sembolüdür. Hoca Abdülhalik el-Gijduvani zamanında türbe, insanların kırk gün süren kavurucu sıcaklarda dua etmek için geldikleri bir duahane idi. Daha sonra bu kutsal dua yeri, kıymetli bir ibadet yeri haline geldi. Son zamanlarda türbe terk edildi. Antik Doğu'nun bir parçası olan Abdalkhalik al Gijduvani türbesi, yeryüzü ile gökyüzü arasındaki bağlantıyı göstermektedir.

Abdülhalik Gucdüvani

Abdülhalik Gucdüvani (ö. 1179/1180), Gijduvan'da doğan, Orta Asya sufiliğinde çığır açan Hacegan okulunun kurucusu ve Nakşibendiyye silsilesinin 10. halkası olan büyük düşünürdür. Zikir usulü, tasavvufi esasları ve "Kelimat-ı Kudsiyye" adıyla bilinen 11 ilkesiyle manevi hayata derin etki etmiştir. Babası Malatya'dan Orta Asya'ya göç etmiş bir fakihdir. Tefsir, hadis ve fıkıh eğitimi görmüş, ilim ve takva sahibi bir alim olarak yetişmiştir. Yusuf Hemedani'nin öğrencisi olmuş, manevi eğitimini onun yanında tamamlamıştır.

Nakşibendiyye yolunun temellerini atan Hacegan silsilesinin kurucusudur. Zikri, sesli yerine içten ve gizli yapmayı savunmuştur. "Yedi Pir" olarak anılan Buhara alimlerinin birincisidir. Temel Esasları Gucdüvani, manevi yolculukta kalp uyanıklığını sağlamak için 11 ilke belirlemiştir.

- Huş der-dem: Nefes alıp verirken Allah'ı hatırlamak (nefesin farkında olmak).
- Nazar ber-kadem: Yürürken önüne bakmak (gözü dış dünyadan korumak).
- Sefer der-vatan: İnsanların arasındayken bile iç dünyasında Allah ile olmak.
- Halvet der-encümen: Halkın arasında, kalben ise Allah ile yalnız olmak (toplum içinde inziva).
- Halvet der-encümen: Zahirde halk ile esasta Hak ile bulunmak. Toplum içinde yalnızlık anlamına gelir.
- Yad kerd: Her gün belli sayıda yapılan zikirdir. Zikreden, gözlerini yumar, ağzını kapatır, dişlerini birbirine kenetleyip dilini damağına yapıştırır. Nefesini tutup, dili hareket etmeksizin kalbiyle zikredecek şekilde illallah lafzını kalbine vurdurur. Hararet, bütün vücuduna başını hareket ettirerek yayılır.
- Baz-geşt: Geri dönüş veya başka bir makama dönüş anlamına gelen bu terim, nefesi tutarak kalp ile birkaç kez yapılan kelime-i tevhid zikrinden sonra nefesi salarak dil ile (Allah'ım Maksadım sensin ve isteğim senin rızandır.) cümlesini söylemeyi ifade eder.
- Nigah-daşt: Koruma, muhafaza etme anlamındaki bu terim, kalbin dünyevi düşüncelerden korunmasını ifade eder.
- Yad-daşt: Hatırında tutma, anma anlamına gelen bu terim, daha önce zikredilen üç terimin gayesi olup Allah (c.c.)'ı hatırlama halinin daimi olmasını ifade eder.
- Vukuf-i Zamani: Her geçirilen saati huzur ve gaflet noktasında muhasebeye tabi tutmak, zamanı iyi değerlendirmektir.
- Vukuf-i Adedi: Salikin manevi haline göre belli sayıda zikir verilir. Zikirde sayıya riayet, esas olarak sayı saymak değil sayı çerçevesi içinde kalbi zikri derinleştirmektir.
- Vukuf-i Kalbi: Kalbin devamlı zikr-i ilahi ile meşgul olmasıdır. Mürit her zaman kalbini yoklamalı onun ne halde olduğuna bakmalıdır.

90 - Gijlduvan

Yetiştirdiği mürüderleri ve görevlendirdiği halifeleri ile geride yetişmiş insan kitlesi bırakan Gucdüvani'nin bir diğer emaneti, eserleridir. Onun bu minvaldeki eserlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- Vesaya: Vasiyyetname, adab-ı Tarikat, Hakayıku'l-ıman ve dekayıku'l-ırfan isimleri ile de tanınan bu eser, Gucdüvani'nin, halifelerinden Evliya Kebir/Kelan için yaptığı tavsiyeleri ihtiva eden Farsça tasavvufi bir risaledir.
- Makamat-ı Yusuf-i Hemedani: Yusuf Hemedani'nin sözlerini, ahlak ve ahvalini konu alan bu eser, Risale-i Sahibiyye adıyla yayımlanmıştır.

2026 yılında yeniden gittiğim Gijlduvan'da ilginç bir kutlamaya denk geldim. Çocuklar bir yaşını doldurduklarında kutlama yapılıyor. Tüm ilçe halkı davetli. Salonda erkek ve kadınlar ayrı oturuyor. Yemek yeniyor; dua ediliyor; müzik çalınmıyor.

Bu gidişimde, Gijlduvan'a yaklaşık 20 Km uzaklıkta bir tesise gittik. Bu tesiste konaklanabiliyor ya da yalnızca yemek yenebiliyor. Biz otağ içinde sazan balığı yedik.

[Gijlduvan \(2026\)](#)

6

Kokond

Kokand (Özbekçe: Qo'qon), Özbekistan'ın doğusunda, Fergana Vadisi'nin güneybatı ucunda yer alan tarihi ve turistik bir şehirdir. Taşkent'in yaklaşık 230 Km güneydoğusunda, Fergana iline bağlı bir şehir olarak bulunmaktadır.

İpek Yolu üzerinde bulunan en eski şehirlerden biridir. XVIII. ve XIX. yüzyıllarda Kokand Hanlığı'nın başkentliğini yapmıştır.

Şehir, görkemli medreseler, camiler ve saraylar açısından zengindir. En ünlü yapılar arasında Hudayar Han Sarayı yer alır.

Sırderya nehrinin yakınında, Fergana Vadisi'nin batı kesiminde yer alır.

Tarihsel olarak bir ticaret ve el sanatları merkezi olan şehir, günümüzde de bölgesel bir merkezdir.

92 - Kokond

Fergana Vadisi'nin batı kesiminde bulunan Kokand, Özbekistan'ın en eski şehirlerinden biridir. Eski isimleri Hukande ve Havokande ile bilinen şehrin X. yüzyıla dayanan zengin bir tarihi vardır. İpek Yolu üzerindeki bir ticaret merkezi olarak önemi ve yüzyıllarca süren kargaşaya rağmen dayanıklılığı, Kokand'ı tarih meraklıları ve gezginler için büyüleyici bir yer haline getirir.

Kokand'ın en eski yazılı kayıtları X. yüzyıl kroniklerinde yer almaktadır. Şehir, Orta Asya'nın çeşitli bölgelerini birbirine bağlayan İpek Yolu üzerinde önemli bir ticaret merkeziydi. Ancak bölgedeki diğer birçok şehir gibi Kokand da XIII. yüzyılda Moğol istilasıyla harap oldu. Şehrin altyapısı ve nüfusu büyük ölçüde zarar gördü ancak Kokand yeniden inşa etmeyi başardı ve sonunda tekrar gelişti.

Kokand'ın en önemli refah dönemi, XVIII. yüzyılda Kokand Hanlığı'nın başkenti olduğunda başladı. 1732'de, günümüz şehrinin yakınında, Kokand Han Hanedanlığı'nın kurucusu Eski-Kurgan kalesini kurdu. Bu kale, kısa süre sonra tarihi adı olan "Khuk-kand" ("Yaban Domuzu Şehri" anlamına gelir) adını geri alan yeni bir Kokand'ın doğuşunu işaret etti.

Başlangıçta küçük ve bağımsız bir varlık olan Hokand Hanlığı giderek genişledi. X. yüzyılın ilk yarısına gelindiğinde, günümüz Özbekistan'ının büyük bir kısmını, güney Kazakistan'ın bazı kısımlarını, Kırgızistan'ı, Tacikistan'ı ve hatta Çin'in bazı kısımlarını kapsayan güçlü bir devlet haline gelmişti. Hanlık, Taşkent ve Çimkent gibi büyük şehirleri içeriyordu ve bu da onu önemli bir siyasi, ticari ve dini merkez haline getiriyordu.

Zirve döneminde, Kokand 300'den fazla cami ve çok sayıda medreseye sahipti ve bu da önemli bir İslam merkezi olarak statüsünü yansıtıyordu. Şehir, hareketli pazarları, görkemli sarayları ve güzel bahçeleriyle tanınıyordu. Kokand'ın en ünlü hükümdarı, zalimliği ve açgözlülüğüyle ünlü Hodayar Han'dı. Ününe rağmen, Hodayar Han şehrin altyapısına büyük yatırımlar yaptı ve guzarlar (mahalleler), camiler ve medreseler inşa etti. Hükümdarlığı sırasında, Kokand güzelleşti ve geride çarpıcı bir mimari miras bıraktı.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında, Buhara, Hiva ve Hokand Hanlıkları Orta Asya'nın kontrolü için yarıştı. Bu iç çekişme, Çarlık Rusyası'nın bölgedeki etkisini genişletmesi için bir fırsat sağladı. 1868'e gelindiğinde, Hokand Hanlığı etkili bir şekilde Rus kontrolü altındaki bir vasal devlete indirildi ve bu da yaklaşık 170 yıllık bağımsızlığın sonu oldu.

[Sirderya \(2024\)](#)

Rusyanın hakimiyetine girdikten sonra Kokand önemli değişiklikler geçirdi. Han'ın sarayı bir kaleye dönüştürüldü ve geleneksel mahallelerden yeni yollar geçirildi. Avrupa mimari tarzında binalar ortaya çıkmaya başladı ve Kokand hızla Türkistan'da büyük bir kapitalist merkez haline geldi, hatta banka sayısı bakımından Taşkent'i bile geçti.

Bugün Kokand, XVIII. ve XIX. yüzyıllardan kalma tarihi anıtlarının çoğunu titizlikle korumuş ve kutlamıştır. Bunlar arasında görkemli Cami, etkileyici Khudayar Han Sarayı ve şehrin görkemli geçmişine bir bakış sunan sayısız diğer mimari harikalar yer almaktadır.

Kokand'da görülmesi önerilen

Hudayar Han Sarayı: Kokand'daki en görkemli yapı olan Hudoyar Han Sarayı, 1871'de tamamlandı. Lüksü ve mimari ihtişamıyla bilinen sarayın başlangıçta yedi avlusu ve 4.000 m² yi kaplayan yüzlerce odası vardı. Günümüzde ziyaretçiler, karmaşık seramik ve mozaik dekorasyonların ve yükselen minarelerin sergilendiği iki avluyu ve on sekiz odayı görebilirler. Şu anda bölgesel bir müze olarak işlev görmektedir.

Dama-i Şohon Türbesi: 1825 yılında Ömer Han'ın saltanatı sırasında inşa edilen bu türbe, çeşitli hanın lahitlerini ve mezarlarını barındırmaktadır. Bina, güzel bir şekilde yazılmış Kuran ayetleri ve ahşap oymalara sahiptir. İçerisinde Ayvan Camisi ve yakın çevresinde mezarlık bulunmaktadır.

Madari Han Türbesi: 1825'te inşa edilen bu türbe, Umar Khan'ın annesine adanmıştır. Görkemli turkuaz bir kubbe ve canlı, renkli oymalara sahiptir. Türbede ayrıca, Buhara Emiri tarafından idam edilen bir şair olan Umar Khan'ın eşi Nadira'ya ait bir anıt da bulunmaktadır.

Cami-i Şerif: Başlangıçta Tatar-Moğol istilası sırasında yıkılan yapı, XIX. yüzyılda Umar Khan tarafından yeniden inşa edildi. Cami, elle boyanmış tasarımlarla süslenmiş çarpıcı sütunları ve zengin bir şekilde dekore edilmiş kubbesiyle bilinir. Avluda, caminin mimari ihtişamına katkıda bulunan 20 m yüksekliğindeki dikkat çekici bir minare bulunmaktadır.

Norbutabiy Medresesi: XVIII. yüzyılda inşa edilen bu medrese, Cami-i Şerif'in bitişiğinde yer alır ve merkezi bir kemer, antik kuleler ve görkemli bir ana yapıya sahiptir.

Kamol Qazi Medresesi: XIX. yüzyılda inşa edilen medrese, dönemin mimari tarzını yansıtan pişmiş tuğla duvarları ve süslü cephesiyle dikkat çekiyor.

Kazan Rus Ortodoks Kilisesi: 1908'de inşa edilen kilise, eritilmiş toplardan yapılmış kubbelere sahiptir. Sovyet döneminde yıkılmasına rağmen, II. Dünya Savaşı'ndan sonra yeniden inşa edilmiştir. Kilisenin "General Skobelev" adlı ana çanı 4.800 Kg ağırlığındadır.

Hamza Hakimzade Niyazi Müzesi: Bu müze, ünlü şair ve Kokand yerlisi Hamza Hakimzade

94 - Kokond

Niyazi'ye adanmıştır. 1959'da kurulan müze, edebiyat, tiyatro ve müziğe yaptığı katkıları sergilemektedir.

Mukimi Müzesi: XVIII. yüzyılın sonlarından kalma Mien Hazrat Medresesi'nde bulunan bu müze, şair Amikhuji Mukimi'yi onurlandırıyor.

Rusya-Asya Bankası: 1910 yılında inşa edilen bu bina, Sovyet Caddesi'nde bulunan Kokand'ın kapitalist döneminin bir kalıntısıdır. Yakınlarda, Türkistan'ın en zengin kişilerinden biri olan Vadyaev'in eski ikametgahı bulunmaktadır ve şu anda şehrin yönetimine ev sahipliği yapmaktadır.

Yalongoch-Ota Köprüsü: Kokand-Say Nehri üzerinde bulunan, güzel kemerlere sahip bu tuğla köprü, yapımını sadakalarla finanse eden bir dervişin efsanesine istinaden "Çıplak Derviş" adını almıştır.

Hudoyar Han Sarayı

Hudoyar Han, sert mizacıyla ve bir hükümdar olarak demir yumrukla tanınıyordu. Saray 1871'de tamamlandı ve Han ailesinin lüks ve eğlencesini, Doğu masallarından sahneleri anımsatan bir şekilde temsil ediyor. Yapının merkezinde, dört tarafında minarelerle çevrili uzun bir kemer yükseliyor. Saray, dört bin metrekarelik bir alanı kaplayan yüzün üzerinde ayrı odadan oluşuyor. Hanlık yöneticilerinin sıkı denetimi altında yaklaşık on altı bin kişi inşaatta çalıştı. Saray, seramikler, mozaik desenler, kuleler ve oyulmuş siperlerle süslenmiş lüks iç mekanlara ve dış duvarlara sahiptir.

[Hudoyar Han Sarayı \(2024\)](#)

Saray bugün orijinal halini tam olarak koruyamamıştır. Hudoyar Han'ın yönetimi sırasında yedi avludan ve salon olarak hizmet veren çok sayıda odadan oluşuyordu. Şu anda iki avlusu ve sadece on sekizden biraz fazla salonu var. Buna rağmen, Hudoyar Han Sarayı'nı gezmek kalıcı bir izlenim bırakıyor, dekorunun lüksünü ve mimarlarının becerisini sergiliyor. Şimdi bölgesel bir müze olarak ziyaretçilere açık olarak ek bir amaca hizmet ediyor.

Dama-i Şohon Türbesi

Dama-i Şohon Türbesi (veya Dakhma-i-Shakhon), Kokand Hanlığı'nın hükümdarlarının ve aile üyelerinin gömülü olduğu tarihi ve mimari bir anıttır.

Türbenin inşasına 1825 yılında, Ömer Han'ın (Umar Khan) saltanatı döneminde başlanmıştır.

Taç kapılı (portal) kubbeli bir oda, iki sütunlu bir ayvan cami ve bir aile mezarlığından oluşmaktadır.

Türbenin dış cephesi, üzerinde Kuran ayetleri ve Ömer Han'ın şiirlerinden örnekler bulunan ahşap oymalı kapılarla oldukça görkemlidir.

Türbede Ömer Han'ın yanı sıra, Buhara Emiri tarafından idam edilen ünlü şair ve Ömer Han'ın eşi Nadira'nın anıtı da Madari Han Türbesi yakınlarında bulunmaktadır.

[Dama-i Şohon Türbesi](#)

Madar-i Han Türbesi

Madar-i Khan Türbesi, 1825'te inşa edilen görkemli turkuaz kubbesiyle aynı derecede ilgi çekicidir. Dama-i Şohon Türbesinin aksine, yalnızca bir kişiyi barındırır: Ömer Han'ın annesi. Binanın ön cephesi, sarı, kırmızı, beyaz ve mavi bir paletle renkli oymalarla dekore edilmiştir.

Cami-i Şerif

Günümüze kadar korunan Kokand mimari kompleksi, yöneticilerin dini bağlılığını yansıtan birçok camiyi içerir. Bu yapılardan biri de Jorsu Meydanı'ndaki Cami Camii'dir. Tatar-Moğol boyunduruğu sırasında tamamen yıkılmış ancak XIX. yüzyılda Ömer Han sayesinde yeniden inşa edilmiştir. El boyaması süslemelerle süslenmiş caminin

[Şair ve devlet kadını Nodira'nın \(Nadire\) mezarı](#)

96 - Kokond

sütunları ve zengin bir şekilde dekore edilmiş kubbesi dikkat çekicidir. Dış duvarlar narin ganch oymalarıyla süslenmiştir. Bir diğer dikkat çekici özellik ise caminin iç avlusuna yerleştirilmiş yaklaşık yirmi metre yüksekliğindeki minaredir. Minarenin kubbesi güzel bir şekilde fasetli.

Tatar-Moğol istilasları sırasında yıkılan yapı, XIX. yüzyılda Umar Khan tarafından yeniden inşa edilmiştir. Cami, elle boyanmış tasarımlarla süslenmiş çarpıcı sütunları ve zengin bir şekilde dekore edilmiş kubbesiyle bilinir. Avluda, caminin mimari ihtişamına katkıda bulunan 20 m yüksekliğindeki dikkat çekici bir minare bulunmaktadır.

[Cami-i Şerif \(2024\)](#)

Kokand'da geçmiş yüzyıllarda inşa edilmiş medreseler bulunmaktadır. Bunlardan biri, XVIII. yüzyılda Cami Camisi'nin (Cam-i Şerif) yakınında inşa edilen Norbutabiy Medresesi'dir. Binada merkezi bir kemer, antik kuleler ve görkemli bir ana yapı bulunur.

Narbutabi Medresesi, günümüze kadar ulaşan XVIII. yüzyıl medreselerinden biridir. Bu dönemde Kokand'da yaklaşık 40 medrese bulunmaktaydı, ancak bu medrese mimarisi ve süslemeleriyle öne çıkmaktadır.

[Norbutabiy Medresesi \(2024\)](#)

Medrese, Çorsu Meydanı'nda inşa edilmiş tek katlı bir bina ve 52x72 metre alana sahiptir. İki yüzyıl boyunca medrese, Kokand'ın en büyük eğitim merkezlerinden biriydi ve birkaç öğrenci yurdu (hujra) bulunmaktaydı.

Narbutabi Medresesi, öncelikle o dönem için tipik olmayan bir şekilde, herhangi bir süsleme olmadan inşa edilmiş olmasıyla diğerlerinden farklıdır. İkinci olarak, binanın yapısında Buhara motifleri gözlemlenebilir. Bu durum, medresenin inşası sırasında Kokand'ın Buhara'yı defalarca yenmesi ve aralarında yetenekli mimarların da bulunduğu

yüzlerce Buharalıyı esir almasıyla açıklanabilir. Medresenin inşasına katılan ve binanın yapısına kendi düzenlemelerini yapanlar onlardı. Sovyet hükümeti döneminde medrese kapatılmıştı. Ancak Özbekistan bağımsızlığını kazandıktan sonra medrese kapılarını yeniden açtı. Bugün medresenin bir bölümünde Cami Camisi bulunurken, diğer bölümünde 80'den fazla öğrenci eğitim görüyor.

Bu medreseyi görmeye gittiğimizde, önce karşında oturup biraz dinlenmek istedik. Bu arada yanımızdan gelip geçenler oluyordu. Bir ara kırklı yaşlarda olduklarını sandığım bir kadın ve erkek geldiler ve karşımızda bulunan odaya girdiler. Odanın kapısı açıldığında içerisinde bir masa ve masanın arkasında bir kişiyi gördüm. Bir süre sonra kadın ve erkek odadan çıkıp gittiler. Şeytan dürttü, bu odada yapılan işlemi merak ettim. Bana eşlik eden Özbek hocaya kapının üstündeki tabelada ne yazdığını sordum. İmam odası yazıyormuş. O zaman aklımdan geçenler biraz daha kuvvetlendi. Özbek hocadan, odada bulunan imamı davet etmesini onunla tanışmak istediğimi söyledim. Bu arada odadaki imam da dışarı çıkmıştı.

İmam ile tanışıp kısa bir süre sohbet ettikten sonra, o iki kişinin ne için geldiklerini sordum. İmam, onların birkaç gün önce bir hata yapıp nikahlarını sakatlamış olduklarını ve nikah tazelemeye geldiklerini söyledi. Artık iş anlaşılmaya başlanmıştır. Nikahlarını tazelerken kimliklerine bakıp bakmadığını kibarca sordum. Gerek görmemiş. Peki nikah tanıklarınız nerede diye sorduğumda; " bir yardımcı var" dedi ve kaçtı.

İmam gidince bu kez Özbek hoca beni sorgulamaya başladı. Kendisine o odada yapılan işlemin "muta nikahı" olduğunu söyledim. Hoca anlamadı. Onun üzerine bu vakitli nikahın bir Şii uygulaması olduğunu anlattım.

Taşkent'ten Kokand'a tren ile ulaştık. Yol oldukça güzeldi; çevreyi görmek ve fotoğraflarını çekmek fırsatım oldu. Sirderya ırmağını gördük.

Kokan'a vardığımızda önce otelimize yerleştik, ardından yemek için dışarıya çıktık, bir taksi çağırdık. Şoföre bizi iyi bir lokantaya götürmesini istedik. Gerçekten güzel bir lokantaya götürdü. Lokantanın sahibi Türkiye'den gitme, oraya yerleşmiş. Bir süre sohbet ettik.

7

Margilon

Margilan (Özbekçe'de Marg'ilon), Özbekistan'ın ipek üretiminin merkezidir. XI. yüzyıldan beri, yakınlardaki Rışton'un seramik üretimi için olduğu gibi, bu durum böyledir. Yodgorlik fabrikasında veya daha küçük atölyelerden birinde ipek üretim sürecinin her aşamasını takip edebilirsiniz. Bunun dışında Kumtepa pazarına girip sunulan kumaş çeşitliliğini izleyebilirsiniz.

Margilan (Margilan, Marginon olarak da bilinir) Özbekistan'ın Fergana bölgesinde yer almaktadır. Nüfusu 300.400'dür. Şehirde 30'dan fazla milliyet ve etnik grup yaşamaktadır. Bunların %91,9'u Özbek, %3,1'i Rus ve %1,4'ü Fransız'dır.

Margilan'ın turistik merkezleri şu anda Burhoniddin Marginoniy, Güvercin Mezarlığı veya Pirsiddiq Kompleksi, Burhoniddin Marginoniy Parkı, Yodgorlik İpek Fabrikası ve Margilan El Sanatları Merkezi'dir.

Tarihçe

Efsaneye göre Margilan, Büyük İskender tarafından kurulmuştur. Büyük İskender'in yemek yemeyi bıraktığında kendisine Murg, yani tavuk ve ekme  verilmesi ve bu nedenle şehir Murginon adının verildiği söylenir.

Bununla birlikte, daha güvenilir diğer kaynaklara göre, Margilan, MS IX. yüzyılda İpek Yolu üzerindeki önemli şehirlerden biriydi. XV. yüzyılda yaşamış olan Babür İmparatorluğu'nun kurucusu Babür, Baburnama adlı kitabında "*birçok güzel şeyle zengin bir şehirdir. Şeftalileri ve narları da çok iyidir.*" diye yazmış ve "Semerkant ve Taşkent'in en önde gelen kabadayıları ve kavgacıları Margilan halkıdır." demiştir.

1710-1876 yılları arasındaki Kokand Hanlığı döneminde şehir, hanlık için önemli stratejik öneme sahip Margilan prensliğinin merkeziydi. Margilan, Fergana Vadisi'nin eski şehirlerinden biridir. 1994-2004 yılları arasında Özbekistan Arkeoloji Enstitüsü çalışanları şehirde çalışarak MÖ IV.-III. yüzyıllardan itibaren Margilan vahasında sulama tarımının varlığını tespit ettiler.

Çarlık Rusyası döneminde Margilan, Türkistan valiliğine bağlı Fergana bölgesinin Margilan ilçesinin merkeziydi. Şehirde her zaman el sanatları ve ticaretin oldukça gelişmiş olduğu bilinmektedir. Margilan ayrıca "Sundukul Arifin" (Ariflerin Sandığı) olarak da adlandırılır. Bunun nedeni, bu şehirden birçok bilginin çıkmış olmasıdır. Margilan tüccarları Orta Asya ticaretinde önemli bir rol oynadı ve Sovyet döneminde bu şehrin halkı arasında hukuki anlaşmazlıklar yaşandı.

Margilan hakkında ilk yazılı bilgiler X. yüzyıla kadar uzanmaktadır. O dönemde şehir "Marginon" olarak adlandırılıyordu ve daha sonra her iki isim de kullanıldı. Margilan adının kökeni hakkında net bir bilgi bulunmamaktadır. Bazı yer adbilimciler "marg" kelimesinin "çimen" anlamına geldiğine inanmaktadır.

Margilan'da İpek ve İkat

Margilan, 4.000 yılı aşkın süredir ipek üretimi ve dünyaca ünlü ikat (atlas ve adras) kumaşlarının merkezi olan, İpek Yolu'nun tarihi duraklarından biridir. "Özbek ipeğinin başkenti" olarak bilinen şehir, geleneksel el sanatlarını günümüzde de yaşatmaya devam etmektedir.

İpek Üretimi (Yodgorlik ve Han-Atlas): Margilan, doğal ipek üretimi için en büyük merkezlerden biridir. Yodgorlik ve Han-Atlas fabrikaları, el yapımı ipek kumaşların en kaliteli örneklerini üretir.

İkat Tekniği

Margilan ipeği, canlı ve karmaşık desenli ikat tekniği ile tanınır. Bu teknik, kumaş dokunmadan önce ipliklerin bağlanıp boyanmasıyla desen oluşturulmasını içerir.

Han-Atlas (Kraliyet İpeği)

Margilan, "Han-atlas" veya "kraliyet ipeği" olarak bilinen, parlak ve pürüzsüz yüzeye sahip saf ipek kumaşın üretim yeridir.

Adras

İpek ve pamuk karışımı olan ve daha yumuşak bir dokuya sahip olan kumaş türüne adras denir.

Geleneksel El Sanatları Merkezi: Margilan İpek Geliştirme Merkezi, bu antik tekniklerin korunması ve yeni nesillere aktarılması için çalışmalar yürütmektedir.

Burhaneddin Margiloniy

Burhaneddin el-Marginani (1135–1197), fıkıh (İslam hukuku) alanında dünyanın en önemli ve etkili alimlerinden biri olarak kabul edilen, XII. yüzyılda yaşamış Özbek asıllı bir Hanafi hukukçusudur. Asıl adı Burhaneddin Ebü'l-Hasan 'Ali b. Ebi Bekr b. 'Abdilcelil el-Fergani el-Merginani'dir.

Burhaneddin el-Merginani, İslam hukuk tarihinde "İkinci Klasik Dönem" in kapısını açan ve Hanefi fıkının kaderini belirleyen en büyük hukukçulardan biridir. Hayatı, ilmi kişiliği ve abidevi eseri el-Hidaye hakkında ayrıntılı bilgiler şöyledir:

1117 yılında bugün Özbekistan'da bulunan Fergana bölgesinin Merginan şehrine bağlı Riştan köyünde doğmuştur. Hz. Ebu Bekir'in soyundan gelen ve nesiller boyu alim yetiştirmiş köklü bir aileye mensuptur.

İlk eğitimini babasından almış, ardından dönemin en büyük ilim merkezleri olan Buhara ve Semerkant'ta eğitim görmüştür. Necmeddin en-Nesefi (el-Akaid müellifi), Sadrüşşehid (Hüsameddin Ömer b. Abdülaziz), Alaeddin es-Semerkandi gibi dönemin zirve isimlerinden ders almıştır. 28 Ekim 1197 tarihinde Buhara'da vefat etmiş (bazı kaynaklara göre şehit edilmiştir) ve Semerkant'ta Türbetü'l-kuzat (Kadılar Mezarlığı) bölümüne defnedilmiştir.

[Burhaneddin Marginly \(2024\)](#)

102 - Margilon

Merginani'nin dünya çapındaki şöhreti, yaklaşık 13 yıl süren bir çalışma sonucu tamamladığı el-Hidaye fi Şerhi Bidayeti'l-Mübtedi adlı eserine dayanır. Eser, Kuduri'nin el-Muhtasar'ı ile İmam Muhammed'in el-Camiu's-Sagir'ini birleştirerek oluşturduğu kendi eseri Bidayetü'l-Mübtedi'nin şerhidir. Hükümlerin sadece sonucunu söylemekle yetinmez, her hükmün akli ve nakli delillerini detaylıca açıklar. Bu özelliğiyle fıkıh eğitiminde üst düzey bir "mantık ve muhakeme" kitabı olarak kabul edilir. Yazıldığı günden bu yana Osmanlı medreseleri dahil tüm İslam dünyasında temel başvuru kaynağı olmuş, üzerine yüzlerce şerh ve haşiye yazılmıştır.

Diğer Eserleri:

- Bidayetü'l-Mübtedi: Fıkıhın temel meselelerini özetlediği metin.
- Kifayetü'l-Münthehi: Bidayetü'l-Mübtedi'nin çok hacimli bir şerhi (el-Hidaye bu eserin kısaltılmış halidir).
- Muhtaratü'n-Nevazil: Fetva türü meseleleri içeren eseri.
- Nasbü'r-Raye: el-Hidaye'deki hadislerin tahririni içeren önemli bir kaynak (Zeylai tarafından bu esere dayanarak yazılmıştır).

Kaynaklarda "İmam, Hafız, Muhakkik" gibi yüksek sıfatlarla anılır. İbn Kemal gibi bazı alimler onu mezhepte "tercih ehli" (farklı görüşler arasından en doğrusunu seçen) sayarken, birçok otorite onun kendi başına hüküm verebilecek çapta bir müctehid (hüküm çıkararak : içtihat çıkararak) olduğunu savunur.

Pir Siddik Kompleksi

Türbe XVIII. yüzyılda inşa edilmiş olup, Fergana Vadisi'nde sık sık meydana gelen depremlerden kurtulan birkaç mozolenden biri olarak kabul edilir.

Pir Siddik kompleksi ile ilgili çok ilginç bir efsane var. Bir zamanlar bu topraklarda, Peygamber Efendimiz Muhammed'in sahabelerinden olan mübarek zat Pir Siddik yaşardı. Günlerden birinde Pir-Siddiq, putperestlerden saklanarak mağaralardan birine saklandı, mağarada da güvercinler yaşardı. Buraya kan dökülebileceğini hisseden kuşlar, mağaranın önüne yuvalar kurdular ve girişi onlarla birlikte kapattılar. Takipçiler mağaraya koşarak geldiler ve güvercinlerin sessizce yuvalarında oturduklarını gördüler, adamın burada saklanamayacağına, aksi takdirde kuşların rahatsız olacağını düşünerek oradan ayrıldılar. Böylece, güvercinler bu aziz insanı kurtardılar ve muhtemelen yerel halkın güvercinlere saygı duymasının ve mozolenin popüler olarak "Güvercin" olarak adlandırılmasının nedeni bu olsa gerek.

Bugün binanın yakınında, Pir'in mozolesinin kubbesinde yaşayan çok sayıda güvercin gözlemlenebilir. Türbenin kubbesi üzerinde uçan güvercinler, muhteşem ve gizemli bir sihir

atmosferi yaratır. Pir Siddik kompleksi, Margilan'ın türbe, cami, minare ve birkaç güvercin yuvalarını bir arada bulunduran eşsiz İslami simge yapılarından biridir.

Kompleksin kalbinde Pir Siddiq'in gömüldüğüne inanılan türbe yer alır. Bu türbe kuzeye doğru yönlendirilmiştir ve Sagan olarak bilinen kemerli mezar taşlarını barındıran kare bir oda ile birleştirilmiş geniş bir portala sahiptir. Türbenin benzersiz mimari özelliği, dekoratif bir paravan görevi gören portalıdır. Bu paravan benzeri portal, yapının üzerinde yükselen kubbeli ışıklarla taçlandırılmış ince, açılı sütunlarla süslenmiştir ve etkileyici bir silüet yaratmaktadır.

Sütunlar, dönemin yetenekli işçiliğini sergileyen ganch'a (bir tür alçı) oyulmuş geometrik desenlerle karmaşık bir şekilde dekore edilmiştir. Bu dekoratif çalışma, türbenin estetik çekiciliğini artırmakla kalmaz, aynı zamanda Pir Siddik'in manevi yolculuğunu ve ilahi korumasını da sembolize eder.

Kompleksin içindeki cami, ibadet ve tefekkür için sakin bir mekandır. Tasarımı sade ama zariftir ve dua için huzurlu bir ortam yaratmaya odaklanmıştır. Yüksek varlığıyla bitişikteki minare, müminlere manevi görevlerini hatırlatan bir ezan görevi görür. Her iki yapı da kompleksin ayrılmaz parçalarıdır ve dini önemini artırır.

Pir Siddik Kompleksi'nin avlusu, evliyanın mezarının bulunduğu sakin bir alandır. Güvercinlerin tutulduğu bir güvercinliğin varlığı, Pir Siddik efsanesine ve mucizevi kaçışında güvercinlerin rolüne doğrudan bir göndermedir. Avlu, ziyaretçilerin tefekkür edip saygılarını sunabilecekleri sakin bir ortam sağlamak üzere tasarlanmıştır.

[Pir Siddik Türbesi \(2024\)](#)

Darvozahona veya giriş yapısı, kompleksin girişi olarak hizmet eder. Bu mimari eleman hem işlevsel hem de semboliktir ve sıradan dünyadan ruhsal tefekkür ve ibadete adanmış kutsal bir alana geçişi işaret eder. Darvozahona'nın tasarımı, sitenin kültürel ve dini önemini vurgulayan karmaşık oymalar ve süslemeler içeren kompleksin geri kalanıyla uyumludur.

Sait Ahmet Hoca Medresesi

XIX. yüzyılın sonunda inşa edilen Said Akhmad-Hoca Medresesi, Margilan kentinde görece genç ama önemli bir anıt olarak durmaktadır. Sadece 200 yılı aşkın bir geçmişe sahip olan bu medrese, mimari tarzların ve kültürel mirasın benzersiz bir karışımını örnekleyerek onu bölgede önemli bir dönüm noktası haline getirir.

[Said Akhmad-Hoca Medresesi \(2024\)](#)

Said Akhmad-Hoca Medresesi, uyumlu kompozisyonu, orantılı unsurları ve rasyonel tasarımıyla ünlüdür. Kompleks, esas olarak medresenin kendisinden ve bir salon ve karmaşık boyalı tavanlarla süslenmiş bir ayvan (kemerli açık hava odası) içeren bitişik bir camiden oluşur.

Birçok geleneksel medresenin aksine, Said Akhmad-Hoca Medresesi hem Doğu hem de Avrupa mimari stillerini birleştiren bir tasarıma sahiptir. Sivri kemer sıralarıyla çevrili kare avlusu, Doğu tasarımının karakteristiğidir. Ancak, inşaat teknikleri, özellikle caminin yapısal güçlendirmelerinde Avrupa unsurlarını içerir. Tuğladan yapılmış medrese, bölgenin sismik aktivitesi düşünüldükçe tasarlanmıştır; bu nedenle, duvarlar, iç mekânı görsel olarak da geliştiren bir yöntem olan çift katmanlı ahşap çerçeve kullanılarak güçlendirilmiştir.

Said Ahmet Hoca, yerel halk arasında saygı gören, nüfuzlu bir şahsiyet ve bölgedeki manevi/eğitim hayatına katkı sağlayan bir kişidir ve adıyla anılan medresenin kurucusudur.

Yodgorlik İpek Fabrikası

Margilan, sadece mimari anıtlarıyla değil, aynı zamanda zarif ipekleri ve tekstil zanaatkarlarının ince işçiliğiyle de ünlüdür. İpek dokuma fabrikasının bulunduğu yer burasıdır fabrika yer almaktadır. Dünya çapında üretimiyle ün kazanmış bir yer han-atlası ve diğer lüks kumaşlar üretilir. Yüzyıllardır kullanılan teknikleri kullanan bu

[Yodgorlik İpek Fabrikası \(2024\)](#)

fabrikanın yetenekli zanaatkarları her ay 6,000 metreye kadar en yüksek kalitede tekstil üretiyor.

Dağ sıralarıyla çevrili görkemli bir vaha olan Fergana Vadisi, uzun zamandır ipek üretiminin beşiği olmuştur. Elverişli doğal koşulları ve Büyük İpek Yolu üzerindeki stratejik konumu, iki bin yıl kadar önce olağanüstü güzellikte ipek kumaşların üretilmesine yol açmıştır. Zamanla, bölgenin en eski şehirlerinden biri olan Margilan, tekstil başkenti haline gelmiştir. Zanaatkarlarının ustalığı vadinin çok ötesinde ünlenmişti ve burada üretilen ipekler Mısır'dan Doğu Roma'ya kadar her yerde aranılıyordu.

Birinci bin yılın şafağında, Fergana Vadisi Çin'den ithal edilen ham maddelerden muhteşem ipek ürünleri üretme sanatında ustalaşmıştı. Ancak, VII.-VIII. yüzyıllarda bölge kendi ipekçiliğini başarıyla geliştirmişti ve Margilan'ı ipek sermaye Tüm Orta Asya'nın. Bu şehrin en kaliteli ipek kumaşları İpek Yolu boyunca Avrupa da dahil olmak üzere uzak diyarlara taşınyordu.

Yaklaşık 1,500 yıldır nesilden nesile aktarılan benzersiz ipek üretim gelenekleri bugün hala canlılığını sürdürüyor. Hammadde işleme yöntemleri, dokuma teknikleri ve ulusal süslemeler Margilan'ın Anıt fabrika.

1972 yılında kurulan, Anıt Fergana Vadisi'ndeki en büyük ipek üretim tesisi oldu. 1982'den 1993'e kadar devlet işletmesi olarak faaliyet gösterdi ve daha sonra 2000 yılında özel mülkiyete geçti. Bugün, geleneksel el teknikleri kullanılarak doğal ipek kumaşların işlendiği Özbekistan'ın en büyük ipek fabrikası olarak duruyor. Fabrika saf ipeğe ek olarak, yarı ipek kumaşlar da üretiyor.

[Boyanmış iplikler \(2024\)](#)

Şu anda, fabrikanın 450 çalışanı var, bunların %60'ı kadın. Her yıl yaklaşık 100,000 metrekare kumaş üretiyorlar, bunların yarısından fazlası ipek. Fabrika ayrıca el dokuması ipek halılar ve ince işçilikle işlenmiş metal işleri de üretiyor.

Büyük İpek Yolu'nun altın çağında olduğu gibi, burada üretilen kumaşlar Anıt İpekleri de dahil olmak üzere, dünya çapında birçok ülkeye ihraç edilmektedir. Fabrikayı ziyaret eden turistler, ipek yapımının karmaşık sürecine ilk elden tanıklık edebilir ve hatta yerel

106 - Margilon

zanaatkarların yetenekli elleriyle dokunmuş otantik Margilan ipeğinden bir parça satın alabilirler.

Margilan ziyaretçileri için bu fabrika mutlaka görülmesi gereken bir yerdir. Fabrika rehber eşliğinde geziliyor. Gezi tesis içindeki dükkanda başlar. Tur yaklaşık 30 dakika sürer ve tam işlevli bir üretim tesisinde ipek üretim sürecinin tamamına derinlemesine bir bakış sağlar.

İpek ipliklerin kozalardan nasıl çözüldüğünü, nasıl eğildiğini, boyanmaya hazırlandığını ve muhteşem tekstil ve halılara nasıl dokunduğunu göreceksiniz. Boyama süreci, ipek ve diğer kumaşların karmaşık dokuması ve hatta el dokuması halıların yaratılması bile dikkat çekici ayrıntılarla gösteriliyor. Ayrıca, ziyaretçilerin dokumacıları çalışırken gözlemleyebilmelerine olanak tanıyan geleneksel tezgahların çalıştığı bir atölye de var.

İpek Kumaş Oluşturma Süreci

- Ünlü ipek kumaşlar ham maddelerle başlar - büyük ölçüde geleneksel ev tabanlı yöntemlerle üretilen ipekböceği kozaları. İpekböcekleri, güneş ışığına maruz kalmadan oda sıcaklığında özel odalarda yetiştirilir ve narin bahar dut yapraklarıyla beslenir. Tırtıllar kozalarını örerek yumuşak, beyaz, tüylü küreler oluştururlar ve burada kelebeğe dönüşürler. Tüm koza oluşum süreci yaklaşık 24 gün sürer ve nisan ortasından mayıs ortasına kadar sürer.
- Üretim yıl boyunca devam etmediğinden, Anıt yıllık 7-8 ton koza satın alıyor. 429 m uzunluğundaki tek bir iplikten sadece bir gram ipek elde ediliyor ve bir metrekare kumaşın ağırlığı sadece 17 gr.
- Kozaların ipek ipliklere dönüşmesi için öncelikle sıcak su dolu küvetlere daldırılması gerekiyor.
- Bir sonraki aşamada iplikler özel bir çözücü "karuselinde" çözülerek sonraki işlemlere hazırlanır.
- Daha sonra iplikler iki silindire sarılır, sabitlenir ve düğümlerin atılacağı belirli noktalar işaretlenir.
- Daha sonra çözücü iplikleri boyanır. Bu işlem için hala odun sobaları kullanılıyor.
- Mümkün olduğunca doğal boyalar tercih edilirken, sentetik boyalar daha çok daha uygun fiyatlı kumaşların mekanize üretiminde kullanılıyor.

[Elle çalışan dokuma tezgahı \(2024\)](#)

En iyi ve en pahalı kumaşlar, tezgah veya yardımcı makine kullanılmadan tamamen elle üretilir. İpek kumaş üretiminin her aşaması, kozaların sarılmasından son kumaşa kadar elle yapılır. Fabrikada ayrıca ipekli kumaşların üretimi için mekanik bir atölye de bulunuyor, ancak bu kumaşlar yaklaşık üçte bir daha ucuz. Hala kullanılan ekipmanların çoğu Sovyet döneminden kalma.

[Mekanik dokuma tezgahi \(2024\)](#)

Özbek ipek kumaşları, ulusal desenlerinden ayrılmaz bir bütündür.

"Klasik tasarımları korurken yeni desenler yaratan son derece yetenekli sanatçılarımız ve tasarımcılarımız var." sahibi Abdullaev diyor. Çevredeki manzaralardan ve etraflarındaki dünyadan ilham alan süsleme ustaları, miras kalan gelenekleri yeni renkler ve yeniliklerle zenginleştiriyor ve her desene benzersiz bir isim veriyor.

Fabrikamızdaki insanlar sadece para için çalışmıyorlar; kumaş yapım zanaatını korumak istiyorlar. Hayatımın tamamını burada geçirdim ve işimi gerçekten seviyorum." sahibi itiraf ediyor Anıt fabrika.

Geleceğe bakmak

MKS Anıt fabrika, Özbekistan'da sadece önemli bir tekstil işletmesi değil aynı zamanda önemli bir turistik cazibe merkezi haline geldi. Gezginler, yüzyıllar önce uygulandığı şekliyle ipek üretimine tanık olma fırsatına çekiliyor. Her gün, dünyanın dört bir yanından yaklaşık 150 turist, rehberli turların zarif kumaşlar ve halılar yaratmanın karmaşık sürecini sergilediği fabrikayı ziyaret ediyor. Ziyaretçiler ayrıca fabrikanın mağazasından metreyle ipek veya geleneksel stillerde hazır giyim ürünleri satın alabilirler.

Fabrika yönetimi, sanayi turizmini daha da geliştirerek memleketlerinin tanıtımına ve ekonomik büyümesine katkıda bulunmaya kararlı.

Bunu başarmak için, Anıt Margilan'daki diğer zanaatkarlar ve tekstil üreticileriyle ortaklık kurdu. "Pandemi, özellikle Özbekistan'daki zanaatkarlar için dünya çapında inanılmaz derecede zor oldu. Bu zorlukların üstesinden gelmek için birlikte çalışıyoruz ve çeşitli projeler geliştiriyoruz." Tekstil işletmesinin müdürü Shuhrat Ergashev açıklıyor Matolar Grubu ve bir ortağı Yodgorlik.

108 - Margilon

“Bugün antik Margilan'dan geriye hiçbir şey kalmadı, ancak onu yeniden yaratmayı hedefliyoruz; tam olarak eskisi gibi değil, ancak daha küçük ölçekte. Oteller ve kafeler inşa edilecek ve zanaatkarlar burada yaşayacak ve çalışacak. Şehrin kalbi Yodgorlik fabrikası olacak. Bu, Margilan'a turist çekecek ve herkesin bu zor zamanlardan kurtulmasına yardımcı olacak.”

8

Sukok

Sukok, Taşkent bölgesinin en eski köylerinden biridir ve Özbekistan'ın her köşesinden ziyaretçi çeken ağız sulandıran şaşlıklarıyla ünlüdür. Bu büyüleyici yerleşim yeri, benzersiz karakteri ve sakinlerinin sıcak misafirperverliğiyle ünlüdür. Her mevsim Sukok'a kendi güzelliğini getirir: ilkbahar çiçek açan meyve bahçelerini sergiler, yaz olgun meyveler sunar ve sonbahar manzarayı canlı yapraklarla boyar. Buradaki hayat yavaş ve dingin bir şekilde akar ve herkesi sakin cazibesinin tadını çıkarmaya davet eder.

110 - Sukok

Taşkent'e yaklaşık 60 kilometre uzaklıktaki Parkent Bölgesi'nde bulunan Sukok, adını "mavi su" anlamına gelen "suv kuk" veya "beyaz su" anlamına gelen "suv" sözcüklerinden alır ve doğal kaynaklarının saflığını ve berraklığını yansıtır. Su, Chatkal sıradağlarının güneybatı yamaçlarından kaynaklanır, büyüğü Chashma kaynağından fışkırır, Sukoksay deresinden akar ve borularla köylülerin evlerine akar. Özellikle, köyde geleneksel bir su temin sistemi yoktur; birçok dağ yerleşiminde su, topluluğu besleyen küçük akarsulara akan kaynaklardan sağlanır.

[Tandır \(2024\)](#)

Sukok, Taşkent bölgesindeki en eski yerleşim yerlerinden biri olduğuna inanılan dağların eteğinde yer alır. Köyün her iki tarafında evlerin sıralandığı dış caddesi, Chatkal Biyosfer Rezervi'nin bir parçası olan ormana açılan bir kapıya kadar uzanır. 1930'larda ekilen bu ormanda ağırlıklı olarak iğne yapraklı ağaçlar, özellikle Kırım çamları, kavaklar, fındık ağaçları, kayısılar, kirazlar ve erikler bulunur. Sukoksay'ın yukarısında, Bronz Çağı'ndan kalma antik madencilik operasyonlarının ve fırınların kalıntıları hala bulunabilir.

1992 yılında bu dağ köyü, ünlü oyuncu Matlyuba Alimova'nın "Budulay'ın Dönüşü" filminde Nastya rolünü oynadığı "Onlar da İnsan" adlı Özbek-Türk filminin fonu olarak sinemasal üne kavuştu. Filmde çok sayıda yerel sakin figüran olarak yer aldı ve Sukok'un cazibesi sanatla daha da iç içe geçti.

Sukok'taki evler, sağlam kerpiç duvarlarıyla, geleneksel olarak birbirine yakın inşa edilmiştir. Düz arazi köylerinin aksine, bu evler genellikle iki veya üç katlı olarak dağ yamacına doğru yükselir. İkinci kat genellikle tentelerle korunan açık verandalara sahiptir. Günümüzde, dar ve dik sokaklar, doğal gaz tedariki için tasarlanmış yoğun bir elektrik kabloları ve ince metal borular ağıyla çaprazlanmıştır. Evlerin içinde, odun ateşinde ekmek pişirmek için

[Sukok \(2024\)](#)

geleneksel kil tandırın yanı sıra, modern ısıtma cihazları ve gaz tüpleriyle çalışan su ısıtıcıları bulacaksınız.

Sukok'un çevresinde yüzlerce hektar üzüm bağı ve meyve bahçesi bulunmaktadır. Parkent Bölgesi'nin geri kalanında olduğu gibi, yerel halkın temel geçim kaynağı bağcılıktır. Ancak bu köyde çobanlar da kışı geçirir ve birçok avluda geniş hayvan ağılları, koyun ağılları ve tavuk kümesleri bulunur. Taşkent'te "Sukok Şaşlık", yerel koyunların şifalı otlar da dahil olmak üzere yüzlerce bitki türünü otlatmasıyla romantik bir mutfak markası haline gelmiştir ve bunun sonucunda şifalı olduğu düşünülen, özellikle yumuşak ve lezzetli bir et elde edilir. Gerçekte, Sukok Şaşlık'ın tadını Parkent ilçe merkezindeki herhangi bir Şaşlık evinde ızgara edilen kuzu etinden ayırt etmek oldukça zordur ve genellikle önemli ölçüde daha düşük bir fiyata gelir. Bununla birlikte, başkentteki orta sınıf arasında, Begizşah ve Şahkurgan zirvelerinin muhteşem manzarası eşliğinde temiz dağ havasında piknik yaparak, Sukok'a neşeli bir gezi yapmak bir trend haline geldi.

Günümüzde Sukok'taki dikkat çekici yerler arasında, yalnızca ilkbaharın başlarında küçük bir gayzer gibi fışkıran Chashma kaynağı, insan figürüne benzeyen tuhaf Adam-Tash kayası ve dağ sırasının karşı yamacında bulunan, aziz Said Cafer Gazi'nin türbesi olan Zarkent-Ota tapınağı yer almaktadır. Kışın, yerel karma orman özellikle büyüleyici hale gelir. İnsan yapımı olmasına rağmen evcilleştirilmemiş bir görünümü vardır. Yoğun hayvancılık ve yakacak odun için ormansızlaşma, "ekoloji" teriminin duyulmasından çok önce, yüzyıllar önce Chatkal sıradağlarının yamaçlarını çıplak bıraktı. Ancak, 20. yüzyılın ortalarında, Shreder'in adını taşıyan Ormancılık Enstitüsü'nün Chatkal Dağı Islah Ormancılık Deney İstasyonu tarafından Sukok'un hemen yukarısında, Begizşah zirvesinin eteğinde yoğun bir alan ekildi.

[Sukok \(2024\)](#)

9

Yedi Pir

Buhara ve Semerkant çevresi, bu bölgedeki insanları Müslümanlaştırmak için gelen; bu bölgede yaşayan Müslüman ilim insanlarının kabir ve külliyeleri dolu. İnsanlar bu yerleri ziyaret ediyorlar. Sanki yarım hacı olmuş gibi hissediyorlar.

Buhara yakınlarında yedi tane din büyüğünün kabir ve külliyeleri bulunuyor. Yedi pir denilen bu mekanları insanlar belli bir sırada ziyaret ediyorlar. 2026 yılında, Buhara'da bulunduğum sırada bir sıcak (42 derece) pazar günü bu yedi piri ziyaret ettik. Hafta sonu olması nedeniyle ziyaret yerleri kalabalıktı.

Her ziyaret ettiğimiz yerde bir dua okuyucu vardı. Daha önce değindiğim gibi bunlar çok kısa bir süre hatta bir ayet okuyup dua ediyorlar. Ardından hediyeleri topluyorlar. Bazı yerlerde, kabe benzeri nesnelerin çevresinde dolananlar görüyoruz. Nakşibendinin yerinde, altından geçmeye çalışılan devrilmiş ağacı kaldırmışlar.

Pirleri ziyaret sırası şöyle:

114 - Yedi Pir

- 1 - Hoca Abdulhalik Gijduvani
- 2 - Hoca Muhammed Orif Revgariy
- 3 - Hoca Mahmud Anjir Fanavi
- 4 - Hoca Azizan Ali Romitani
- 5 - Seyyid Muhammed Bobe Samosi
- 6 - Sayid Emir Kulol
- 7 - Hoca Bahouddin Nakşibant

Ziyaret ettiğimiz yer ve kişiler ile ilgili bilgileri bu bölümde okuyabilirsiniz.

Hoca Abdulhalik Gijduvani

Abdulhalik Gijduvani, Sufi geleneğinde saygı duyulan bir kişidir ve Nakşibendi Tarikati'nin gelişiminde önemli bir kişi sayılır. 1125 yılında günümüz Özbekistan'ındaki bir kasaba olan Gijduvan'da doğan Abdulhalik Gijduvani'nin etkisi yüzyıllar boyunca uzanarak Orta Asya'daki Sufizm uygulamasını derinden şekillendirmiştir. Nakşibendi Tarikati'nin manevi ve doktrinel çerçevesine yaptığı katkılar, ona "*Hoca-i Cihan*" veya "*Öğretmenlerin Öğretmeni*" unvanını kazandırmış ve bu da Sufi üstatların soyundaki üstün rolünü vurgulamıştır.

[Hoca Abdulhalik Gijduvani'nin Kabri \(2026\)](#)

Abdulhalik Gijduvani, babasının Gijduvan'daki bir caminin imamı olarak görev yaptığı dindar bir Müslüman ailede doğdu. Küçük yaştan itibaren İslami ritüellere ve tasavvufa daldı ve dokuz yaşına geldiğinde Kuran'ı ezberledi. Dini uygulamalara erken yaşta maruz kalması, dervişler tarafından yürütülen ritüellere katılmayı içeriyordu ve bu da onun derin manevi arayışını ateşledi. Bilgisinin sınırlı olduğunu fark eden Abdulhalik, on üç yaşında Karahanlı hanedanlığı döneminde gelişen bir kültürel ve dini merkez olan Buhara'da daha fazla aydınlanma aramak için evinden ayrıldı. Sünni İslam'a ve ortodoks öğretilere verdiği destekle bilinen Buhara, Abdulhalik'e kapsamlı bir entelektüel ve manevi temel sağladı.

Yirmi iki yaşındayken Abdulhalik, Buhara'da seçkin bir ilahiyatçı olarak ün kazandı. Çalışmaları sırasında, onu daha geniş Sufi topluluğuna tanıtan ve sonunda onu Şeyh ve Pir olarak atayan ünlü Doğu Şeyhi Ebu Kub Yusuf el-Hamadani'nin gözde öğrencisi oldu. Abdulhalik'in görev süresi, gönüllü yoksulluk ve bekarlığa olan ısrarı ve İslami uygulamaların saflığını koruma çabalarıyla işaretlendi.

Abdulhalik'in mirasının önemli bir yönü, Nakşibendi Tarikatı'nın temel ilkelerini geliştirmesidir. Yaygın inancın aksine, Nakşibendi Tarikatı'nın ünlü on bir kuralı başlangıçta Bahauddin Nakşibendi tarafından oluşturulmamıştır. Bunun yerine, bu ilkelerin özü Abdulhalik Gijduvani tarafından formüle edilmiştir. Öğretileri, ruhsal odaklanmayı artırmak için ritmik nefes alma ve koordineli bedensel hareketleri vurgulayarak yeni sessiz zikir (Tanrı'yı anma) biçimleri sunmuştur. Bu yaklaşım, Nakşibendi uygulamasını, genellikle müzik ve dans gibi dışsal yardımları içeren diğer Sufi geleneklerinden farklılaştırmıştır.

Abdulhalik'in yenilikleri, onun rehberliğinde karmaşık ve oldukça disiplinli bir uygulamaya dönüşen zikir ritüelinin kendisine kadar uzanıyordu. Zikir konusundaki talimatları, içsel konsantrasyonun ve doğru tekniğin önemini vurgulayarak Nakşibendi Tarikatı'nın kendine özgü manevi egzersizleri için sahneyi hazırladı. Daha sonra üç tane daha ekleyerek sekiz temel uygulama kuralı koydu ve bunlar Nakşibendi yolunun manevi temelini oluşturdu.

Önemli ilkeleri aşağıda sıralanmıştır:

- Vukuf-ı Zamanî: Müridin zamanı çok iyi değerlendirmesidir.
- Vukuf-ı Adedî: Dersin adedi ve gerçek manası düşünülmelidir.
- Vukuf-ı Kalbî: Kalbi uyanık tutmak gerekir.
- Hûş der-dem: Nefes alıp verirken, gaflette olmamak.
- Nazar ber-kadem: Başkasına değil, kendine bakmalıdır.
- Sefer der-vatan: Halktan ayrılıp Hakk'a gitmesidir.
- Halvet der-encümen: Halk içinde de olsa, halvet hali olmalıdır.
- Yâd kerd: Şeyhin verdiği zikri, kalb ve dil ile daima tekrarlamak.
- Bâz geşt: Zikirle Allah'a dönüş, vuslât düşünülmelidir.
- Nigah-daşt: Kalbi zararlı düşüncelerden korumak.
- Yâd-daşt: Masivâyı bırakarak, sadece Allah'ı düşünmektir.

Gijduvan ilçesindeki türbe ve külliye alanı, manevi durakların ve "Yedi Pir" ziyaretlerinin ilklerinden biri olarak kabul edilir.

Kendisi sağlığında mütevazı bir yaşam sürdürdüğü ve vasiyetinde türbe yapılmasını istemediği için kabrinin aslı uzun yıllar sade bırakılmıştır. Günümüzde ziyarete açık olan alanın içerisinde medrese, cami ve şadırvan bulunmaktadır.

116 - Yedi Pir

Abdulhalik uzun ve etkili bir hayat yaşadı ve 1220'de doksan beş yaşında vefat etti. Memleketi Gijduvan'a gömüldü ve 1433'te Uluğ Bey, 12. yüzyılın mimari tarzını yansıtan türbesinin yanına bir medrese inşa etti. Türbe kompleksi daha sonra mermer kaplı bir mezar platformu ve bir anma avlusu içeriyordu, Abdulhalik'in mirasını korudu ve günümüze kadar ziyaretçileri ve müritleri çekmeye devam etti

Hoca Muhammed Orif Revgari

XVIII. yüzyılın başlarında Orta Asya yıkıcı Moğol istilalarıyla sarsıldı. Cengiz Han'ın komutası altında tüm şehirler yerle bir edildi ve sakinleri acımasızca katledildi. Bu felaket olay, binlerce yıllık bir medeniyeti yıkımın eşiğine getirdi.

Yaklaşan felaketin ortasında, öngörülerıyla bilinen Sufi üstatlar felaketi ve onun yankılarını öngördüler. Çabalarını üç ayrı cepheye odaklamaya karar verdiler, hem o zaman hem de günümüzde kullandıkları bir strateji.

İlk Sufi grubu, öğretilerin daha elverişli bir ortamda korunabileceği, istilalardan etkilenmemiş bölgelere göç etti. Örneğin, Celaleddin Rumi'nin babası ailesini Belh'ten Konya'ya taşırken, şair Sadi o zamanlar nispeten güvenli kalan Bağdat'a taşındı.

İkinci grup Sufiler, işgalcilere direnmek için geride kaldılar. Harezm'in savunulması sırasında, saygıdeğer Sufi Necmeddin Kübra öldürüldü ve Feriduddin Attar, öğrencilerini önceden daha güvenli yerlere göndermesine rağmen Moğolların elinde can verdi.

Üçüncü grup ise işgal edilen şehirlerde kalarak fatihlerin eylemlerini gizlice yönlendirdi, mümkün olan her yerde tasavvuf mirasını ve etkisini koruyup güçlendirdi.

İlahi iradeyle Buhara, medeniyetin ve manevi öğretilerin korunabileceği kutsal alanlardan biri olmaya mahkumdu. Bazı kaynaklara göre, bu koruma önemli ölçüde Hocagan üstatlarının ileri görüşlülüğünden kaynaklanıyordu. Hoca Abdul-Halik Gijduvani, ölümünden kısa bir süre önce en yakın iki müridi olan Hoca Ali ve Hoca Arif Revgari'yi çağırarak onlara Hocagan'ın tüm üyelerini Buhara'ya taşınmaya ikna etmelerini söyledi.

[Hoca Muhammed Orif Revgari \(2026\)](#)

O zamanlar görece genç olmasına karşın Hoca Arif Revgari, Hocagan'ın liderliğini üstlendi ve Moğol istilası sırasında bu rolünü sürdürdü. Buhara civarındaki Revgari köyünde doğup büyüyen, popüler bir efsaneye göre Cengiz Han, Buhara'yı kuşatmadan önce bu köyden geçmiştir. Köylülerin çoğu dehşet içinde kaçmış, ancak Hoca Arif tezgahının başında sakince durmuş, rahatsız edilmeden çalışmıştır. Cengiz Han, onun sakinliği ve becerisi karşısında şaşkına dönmüş ve nasıl bu kadar sakin kalmayı başardığını sormuştur. Hoca Arif, "*Dışsal dikkatim işime odaklanmışken, içsel dikkatim Hakikat'tedir. Etrafımda olup bitenler hakkında endişelenerek enerji harcamıyorum*". Bu yanıtta etkilenen Cengiz Han, köyün bağışlanmasını emretti ve hatta Hoca Arif'in kendisiyle Buhara'ya gelmesini istedi.

Bu efsanenin doğruluğu doğrulanamasa da, Buhara'nın neredeyse tüm sakinlerinin yok edildiği Semerkant'ın başına gelen kaderden kurtulduğu doğrudur. Hoca Arif Revgari'nin savunuculuğunun ve iknasının Buhara'da sayısız hayatı kurtarmada önemli bir rol oynamış olması olasıdır. Şehrin nüfusuna başlangıçta tahliye emri verildi, ancak kış yaklaşırken Hoca Arif'in Cengiz Han'ı merhamet göstermesi ve insanların geri dönmesine izin vermesi konusunda ikna ettiği söylenir. Cengiz Han, şamanlara benzeyen olağanüstü manevi güce sahip kişilere saygı duyuyor ve onlardan korkuyordu; bu da kararını etkilemiş olabilir. Her ırktan ve inançtan insanlarla ilişki kurmaya çalışan Hocagan ustalarının stratejik yaklaşımı sayesinde Buhara, diğer şehirlere göre çok daha hızlı bir şekilde normal hayatına döndü.

Ne yazık ki, Hoca Arif Revgari'nin hayatı hakkında çok az bilgi günümüze ulaşmıştır. Sufi toplantıları sırasında Tanrı'nın isimlerinin alenen zikredilmesi olan yüksek sesle zikir uygulamasını yeniden başlattığı bilinmektedir. Revgari'nin bunu neden seçtiğine dair çeşitli görüşler vardır. Esasen, sebep, Sufi uygulamalarının, "*Zamana tabi olan her şey Zamanın kurbanı olur.*" Hakiki tasavvuf ise sürekli bir yenilenme halindedir, yeni şartlara uyum sağlar.

Bu değişikliklere rağmen, Hoca Arif Revgari'nin zamanında Hocagan uygulamalarının diğer yönleri geleneksel kaldı. Temel birim, derviş grubu veya çemberiydi (halkah), birincil yöntemler zikir, sohbet (öğretmen ve öğrenci arasındaki manevi iletişim) ve günlük aktiviteler yoluyla pratik bilgelik edinmekti. Tüm Hocagan öğretmenleri, sıradan yaşamın bir öğretim anları hazinesi olduğuna inanarak geçimlerini meslekleriyle kazandılar. Revgari, potansiyel öğrencilerin manevi eğitime başlamadan önce dünyevi endişelerini çözmelerini sağlamanın önemini vurguladı ve bunu İdris Şah'ın "Sufiler" adlı koleksiyonundan bir hikaye ile örnekledi.

Arif Revgari'nin türbesi, etrafı duvarla çevrili, tuğladan yapılmış, kubbeli, sade bir yapıdır. Türbenin etrafında hacıların Kur'an-ı Kerim'den sureler okuduğu veya sessizce oturduğu bir galeri bulunmaktadır.

Hoca Arif Revgari 1262 yılında vefat etti ve eğer bu tarih doğruysa, en azından bir asır

118 - Yedi Pir

yaşadı, bazı kaynaklar 150 yaşına ulaştığını iddia ediyor. Özbekistan'da, genellikle Doğu masallarında olağanüstü derecede dikkat çekici ve sıra dışı görünümüne sahip bireyleri tanımlamak için geleneksel olarak kullanılan bir terim olan Mohe-Tabon ("Berrak Ay") olarak anılır.

Buhara'ya yaklaşık 40 Km uzaklıktaki Şafirkan köyünde bulunan türbesi, dikkat çekici derecede sade ve süsüzdür. Bu mütevazılık, Hoca Arif'in kendi sözlerini yansıtır: "*Eğitimsiz bir hayal gücünün bulmayı umduğu bir şeyi aramak aptallıktır. Gerçekte, onu çıkarabileceğiniz her yerdedir.*"

Hoca Mahmud Anjir Fagnavi

Hoca Mahmud Encir Fagnavi Nakşibendi tarikatındaki manevi halefiyet zincirinin on ikinci kişisidir. Hayatı ve öğretileri, Sufi uygulamaları ve Nakşibendi geleneği üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.

Buhara ve Gijduvan arasında yer alan Vabkan (şimdiki Vabkent) şehrinin yakınlarındaki Fagnavi köyünde doğan Hoca Mahmud, hem manevi hem de pratik işlere derinlemesine kök salmış bir hayat yaşadı. Mezarı, Buhara'ya yaklaşık on beş kilometre uzaklıktaki Şafirkan kasabası yakınlarındaki Anjirbag köyünde yer almaktadır.

[Hoca Mahmud Anjir Fagnavi \(2026\)](#)

Hoca Mahmud, gençliğinde marangoz ve inşaatçı olarak çalışmış, inşaat ve ev inşa etmiştir. Bu pratik meslek, geçimini dürüst emekle sağlayan Hocagan ustalarının geleneğini yansıtır. Farsçada incir veya incir ağacı anlamına gelen "*Anjir*" lakabının, hayatı boyunca meydana gelen önemli bir olayla bağlantılı olduğu söylenir.

Efsaneye göre, bir kış Buhara Hanı saygın bir misafiri ağırladı ve onu mucizevi başarılarla etkilemek istedi. Han, Hoca Fagnavi'ye taze meyveler isteyen bir elçi gönderdi ve ona şu meydan okumayı yaptı: "*Eğer mucize yaratıyorsan, mucize yarat.*" Taze meyvelerin bulunmadığı ve meyve ağaçlarının donmasını önlemek için toprağa gömüldüğü Özbekistan'daki sert kış koşullarına rağmen, Hoca Mahmud bahçesinden taze incir

üretmeyi başardı. İncir ağaçlarının gömülü olduğu bir höyüğe uzandı ve şaşırtıcı bir şekilde taze incirler çıkardı, böylece manevi ve mucizevi yeteneklerini gösterdi.

Bu hikaye alegorik olsa da, Hoca Fagnavi'nin Sufi geleneğini koruma ve öğretmedeki rolünün özünü sembolik olarak aktarır. Hikaye, dünyevi meselelerin altına gömülmüş olsalar bile, manevi bilginin köklerinin daha yüksek alemlerden beslenmeye devam ettiğini ve bu bilginin meyvelerinin gerçek mucizeler olarak tezahür ettiğini vurgular. Hoca Fagnavi'nin şu sözü meşhurdur: "*Bizim bilimimiz bu dünyanın bilimi değil; dünyaların bilimidir.*"

Hoca Mahmud Fagnavi, Hoca Bahouddin Nakşibant gibi zikir-i jahri veya Tanrı'nın isimlerinin alenen okunması uygulamasını sürdürdü. Zikri yüksek sesle okumanın amacı sorulduğunda, "*İnsanlar her zaman uykudadır ve bu uygulama onları uyandırmak içindir.*" Bu ifade, insanların sıradan hallerinde ruhsal olarak "*uykuda*" oldukları ve gerçek uyanışın bir üstadın rehberliğini gerektirdiği şeklindeki Sufi inancını yansıtır.

Bu kavram, Hz. Muhammed'in yakın arkadaşı ve akrabası olan Ali bin Ebu Talib'e atfedilen bir sözü anımsatmaktadır: "*İnsanlar uykudadır ve öldüklerinde uyanırlar.*" Tasavvuf düşüncesinde, dünyevi düşünceler ve algılardan etkilenen sınırlı bilinç hali, kişinin daha yüksek, gizli yeteneklerini gizler. Bu hal, dünyevi güçler tarafından empoze edilen bir tür hipnoza benzetilebilir ve insanların dünyayı gerçekte olduğu gibi değil, inanmaya yönlendirildikleri gibi algılamalarını sağlar. Gerçek bir Tasavvuf, dünyevi yanılsamalardan "*uyanmış*" ve "*ruhun gözünün*" açıkça görmesini sağlayan kişidir.

Sufiler, bir bireyin kendi kendine uyanamayacağına inanırlar; kendi ruhsal "gözü" her zaman izleyen bir ustaya ihtiyaç duyarlar. Usta, bireyleri doğru zamanda uyandırmak için en uygun araçları ve yöntemleri bulmaya yardımcı olur.

Hoca Mahmud Anjir Fagnavi 1286 yılında vefat etti ve dinlenme yeri, şu anda Anjirbag olarak bilinen memleketi köyündedir. Mezarı bir türbe, bir cami, bir gölet (hauz), ve yakınlarda suyu kutsal kabul edilen bir kuyu. Bu kutsal yeri ziyaret eden hacılar için en dikkat çekici özellik, saygı duyulan üstadın mucizevi doğasını simgeleyen ve onun derin öğretilerinin -"*dünyaların bilimi*"nin- bir hatırlatıcısı olarak hizmet eden incir ağaçlarıyla dolu güzel bahçedir.

Hoca Azizan Ali Romitani

Buhara'ya yaklaşık 17 Km uzaklıktaki Romitan köyünde doğan Khwaja Azizan Ali Ramitani, daha çok Khwaja Azizan veya "*Çok Saygın Kişi*" olarak biliniyordu. Ünü, yaşamı boyunca Amu Derya bölgesinin çok ötesine yayıldı. Öğretileri, yıkıntılardan yeni çıkan Semerkant ve Balkh gibi şehirlere ulaştı ve Türkistan, Kaşgar ve hatta Pers'in bazı bölgelerine yayıldı.

120 - Yedi Pir

Khwaja Azizan'ın etkisinin önemli bir yönü, Moğol hanlarının ve soylularının İslam'a dönüşümündeki rolüydü. Hhwajagan'ın bu stratejik hamlesi, Üstatların açıkça öğretilmelerine ve bağımlılığa düşmeden güçlülere etkilemelerine olanak sağladı. Büyük Sufi şair Celaleddin Rumi, Azizan'ın olağanüstü manevi statüsünü, Üstadın varlığının tek başına, açık eylemler veya konuşmalar olmadan bile insanları nasıl dönüştürebileceğini yansıtarak bir dizesinde kabul etti.

[Hoca Azizan Ali Romitani \(2026\)](#)

Hace Azizan, Türkistan ve Horasan'ı kapsamlı bir şekilde gezerek bilgisini aktardı. Yetkililerle olan ilişkilerindeki pratik bilgeliği ve ihtiyatlılığı, dikkat çekici bir olayda örneklendi.

Hâce Azizan öğretmek için Hârezm'e vardığında, hemen şehre girmede ve şehrin kapısına yerleşti. Şah'a şu mesajı gönderdi: "*Zavallı dokumacı (Nassaj) sizin topraklarınıza girmeye geldi ve burada ikamet etmek için izin istiyor. Eğer izin verilirse, girecek; verilmezse, geri dönecek.*" Azizan, Şah tarafından imzalanmış yazılı bir yetki belgesi istedi. Bunu aldıktan sonra Harezme girdi ve hatırı sayılır bir ün kazandı. Etkisi o kadar büyüdü ki, Şah ve yetkilileri, Azizan'ın şehir halkı üzerindeki etkisinden korkarak, ondan ayrılmasını istediler. Ancak Azizan, Şah'ın itiraz edemeyeceği imzalı yetki belgesini sundu. Hikayeye göre, Harezme Şahı bile sonunda Ramitani'nin müridi oldu.

Khwaja Azizan, muhalefeti etkisiz hale getirmek için resmi mantığı ve protokole bağlılığı ustaca kullanarak, Khwajagan Üstatlarının doğrudan çatışma olmadan içeriden değişiklik yapma tercihini gösterdi. Azizan'ın düşünceleri şunları içeriyordu: "*Hallac zamanında Abdülhalik Gıcduvani'nin bir taraftarı bulunsaydı Mansur idam edilmeyecekti.*" Bu ifade, "*Allah'ın rahmeti üzerine olsun*" dediği için idam edilen Sufi şehit Mansur el-Hallac'a atıfta bulunmaktadır.

Hâcegan'ın Moğol hükümdarları üzerindeki etkisi ve giderek artan önemi, Hâcegan tarikatının bir parçası olmayan o dönemin diğer ruhani liderlerini Hâce Azizan'ın başarısının "*sırrını*" aramaya yöneltti. Türk Sufi Hasan Şuşud tarafından "*Hâcegan Hanedanı*"de toplanan sorulara verdiği yanıtlar, gerçek bir Sufi Üstadı ile sıradan taklitçiler arasındaki ayrımı göstermektedir.

Khwaja Azizan, inisiyasyonun sadece dışsal bir eylem olmadığını, aynı zamanda Sevgi aracılığıyla kalbin derin bir dönüşümü olduğunu vurguladı. Ayrıca şunları da belirtti: *"Gerçekleşmeye giden yol çok fazla uzak durma ve çaba gerektirir. Ancak daha kısa bir yol vardır: Yaratıcı'ya tamamen teslim olmuş birinin ruhuna girmek."*

Hoca Azizan'a, müritlerinin neden yüksek sesle zikir çektikleri sorulduğunda şöyle cevap verdi: *"Peygamberin talimatlarından biri de, bir kişinin son nefesinde 'La ilahe illallah'ı – 'Tek Tanrı'dan başka tanrı yoktur' – söylemesi ve ölüm anında inancını ilan etmesidir. Gerçek bir derviş, her nefesi sanki son nefesiymiş gibi düşünür."*

Sufi Üstatlar, temel içgüdüleri toplumsal egoyla birleştiren alt benliği (nefs) sıklıkla çeşitli hayvanlarla karşılaştırırlar. Dönüştürölmemiş nefis aydınlanmaya direnir ve vahşî bir hayvana benzetilir. Khwaja Azizan Ali Ramitani, öğretmenin işini aslanları evcilleştirmeye benzetmiştir. Başka bir örnekte, bir Sufi öğretmenini bir kuş bakıcısına benzetmiştir:

"Kuş bakıcısı her kuşun ne kadar ve ne tür yem gerektirdiğini bilmelidir. Çok fazla veya çok azı kuşa zarar verebilir. Benzer şekilde, bir öğretmen öğrencinin yeteneklerini ve zayıflıklarını göz önünde bulundurarak, ona sadece dayanabileceği kadar disiplin veya perhiz reçete etmelidir."

Khwaja Azizan Ali, bir *"dilek gerçekleştirici"*, bir şıfacı ve olağanüstü ruhsal güce sahip bir mucize işçisi olarak ünlenmişti. İnsanları yalnızca İlahi Varlığından şıfa potansiyelini gösteren bir işaret aldığında iyileştirdiğini, talep üzerine değil iddia ediyordu.

Khwaja Azizan Ali, ileri yaşlara kadar öğretmeye devam etti, dokumacılık yaparak geçimini sağladı ve mütevakı evinden ayrılmayı kararlılıkla reddetti. Zahitliği benimseyen selefi Khwaja Abd al-Khalik Ghijduvani gibi, Khwaja Azizan da bir aile kurmayı yaşlılığa kadar erteledi ve neredeyse yüz yaşındayken en küçük oğlunu doğurdu. Kaynaklara göre, Khwaja Azizan 126 yaşına kadar yaşadı ve 1321'de Harezm'de vefat etti, kalıntıları daha sonra bugün türbesinin bulunduğu Romitan'a taşındı.

Hoca Azizan Ali, takipçilerine yazdığı son vasiyetinde şöyle diyor:

"Eğer Yol'a yeniden başlayacak olsaydım, duam şu olurdu: 'Bana nasıl öğreneceğimi ve ne öğreneceğimi öğret.' Ve hatta ondan önce: 'İçtenlikle nasıl öğreneceğimi öğrenmek isteyeyim ve bu gerçek bir istek olsun, kendimi aldatmak olmasın.'"

Seyyid Muhammed Bobe Samosi

Dünya hayatının son yıllarında Hoca Azizan Ali Ramitani, müritlerini toplayarak tarikatının liderliğini, Buhara yakınlarındaki Samas köyünde doğan en değerli öğrencisi Seyyid Muhammed Baba Samasi'ye devretti.

122 - Yedi Pir

Seyyid Muhammed Baba Samasi gerçekten olağanüstü bir öğretmendi. Derin manevi içgörüsünün, kusursuz bilgeliğinin ve sezgisinin ötesinde, dikkate değer bir zekaya ve bilgiğe sahipti. Geleneksel olarak, Khwajagan tarikatının Üstatları, dünyevi meslekleri olarak mütevazı bir zanaatı seçmeleri, din adamlarından ve metafizik tartışmalardan kaçınmaları ve felsefi veya teolojik tartışmalara girmekten kaçınmalarıyla bilinirlerdi. Kitap öğreniminden ziyade kalbin arınmasına öncelik verdiler.

Ancak Baba Samasi, *“azizler arasında bir alim ve alimler arasında bir aziz”* olarak anılmıştır. Eğitimine hayatının erken dönemlerinde Kuran ve Hz. Muhammed’in sözlerini (hadis) inceleyerek başlamıştır. Ustalığı teoloji, hukuk, mantık, felsefe ve tarihe kadar uzanmış ve onu döneminin hemen hemen tüm bilgi alanlarında olağanüstü bir hukuk alim ve *“yürüyen ansiklopedi”* yapmıştır. Büyük Sufi El-Gazali gibi, Baba Samasi de *“kitap ehli”* arasında tasavvufa saygı duyulmasında önemli bir rol oynamıştır.

Kişi, Khwajagan Üstatlarının entelektüeller tarafından tanınmasının neden gerekli olduğunu merak edebilir. Cevap muhtemelen tarikatın çalışma prensibinde yatmaktadır: çatışma yoluyla değil, bütünleşme yoluyla hareket etmek. Akıl böler, bilgelik ise kapsar.

Baba Samasi, zaten çok eğitilmiş bir bireyken, Khwaja Azizan Ali'nin müridi oldu. Daha sonraki öğretilerine göre, Sufi Üstadının etkisi, en gelişmiş zekanın bile ulaşamayacağı alanlarda potansiyelini gerçekleştirmesine rehberlik etti:

"Çocukluğunuzdan beri yetiştirildiğiniz tüm gelenekleri terk edin. Öğretmeninizin rehberliğini takip edin, çünkü bu, ruhunuzu herhangi bir kitaptan çok daha hızlı bir şekilde artacaktır."

"Mukaddes bir kişiyle ilişki kurun. Onun huzurunda kalbinizi boş düşüncelerden, dilinizi yüksek sesle konuşmaktan uzak tutun. Kendi inisiyatifinizle dua ve ritüellere dalmayın. Her şeyde Öğretmenle aynı hizaya gelin. O konuştuğunda konuşmayın. Söylenenleri dikkatle dinleyin. Başka yerlerde daha iyi şeyler aramayın, bunun yerine Öğretmeninizin sizi hedefinize götüreceğine güvenin. Kalbinizi diğer öğretmenlerle birleştirmeyin, yoksa kendinize zarar verebilirsiniz."

[Seyyid Muhammed Bobe Samosi \(2026\)](#)

Zamanla Seyyid Muhammed Baba Samasi, vizyoner ve kehanet yetenekleri nedeniyle Hâce Azizan Ali'nin takipçileri arasında öne çıkmaya başladı. Farklı bir gerçeklikle iletişim halindeyken, Baba Samasi bazen sıradan algıdan tamamen kopuyordu. Kaynaklar, bu durumun genellikle bağında çalışırken meydana geldiğini ve normal haline dönene kadar bir veya iki saat sürdüğünü iddia ediyor.

Seyyid Baba Samasi'nin yeteneğinin en meşhur örneklerinden biri, tarikata günümüzdeki ismini verecek olan büyük bir Öğretmenin, yani Nakşibendi'nin, Hoca Muhammed Bahauddin Nakşibend'in doğuşunu önceden haber vermesidir.

Bu meşhur hikâyeye göre, Kasr-i-Hinduwan ("Hint Kalesi") köyünden geçerken Baba Samasi arkadaşlarına şöyle demiş: *"Bu topraklarda Bilen'in (arif) kokusunu duyuyorum. Yakında buraya yeni bir isim verecek bir kişi doğacak. (Köy daha sonra Kasr-i-Aarifan, yani "Bilicilerin Kalesi" olarak yeniden adlandırıldı.) Bir süre sonra aynı bölgeden geçtiğinde Baba Samasi tekrar şöyle dedi: "Koku iyice yoğunlaştı ve şüphe yok ki, Bilen aramızdadır. Üç gün sonra Hoca Bahauddin Nakşibend doğdu.*

Çocuğun büyükbabası evliyadan bebeği kutsamasını istediğinde Baba Samasi şöyle cevap verdi: *"Bu bizim çocuğumuz olacak; onu kabul ettik."* Sonra arkadaşlarına dönerek ekledi: *"Bu, kokusunu hissettiğimiz arifin ta kendisidir. Kokusu tüm dünyaya yayılacaktır. Sadece bu tarikatı ismiyle meşhur etmekle kalmayacak, aynı zamanda tüm Sevgi insanları için Mushkil Gusha (Zorlukların Çözücüsü) olacaktır.."* (Muşkil Kuşa terimi "Sorunların Çözücüsü" anlamına gelir.) Baba daha sonra halefi olan Emir Kulal'a yöneldi ve çocuğun manevi eğitimi üstlenmesini emretti ve o da bu görevi sadakatle yerine getirdi.

Sayid Emir Kulol

Seyyid Emir Kulal, Seyyid Muhammed Baba Samasi'nin Khwajagan Sufi tarikatındaki halefi, Buhara yakınlarındaki Suhar köyünde asil bir ailede doğdu, zira "Seyyid" unvanı Hz. Muhammed'in soyundan gelenleri ifade eder. Diğer Khwajagan tarikatının Üstatları gibi, Emir Kulal da mütevazı, dünyevi bir mesleği benimsedi - bir çömlekçiydi, bu da Farsçada "çömlekçi" anlamına gelen "Kulal" lakabında yansıtılmıştır.

Kaynaklar Amir Kulal'ı uzun boylu, güçlü bir fiziğe ve dikkate değer fiziksel güce sahip bir adam olarak tanımlıyor. Gençliğinde, geleneksel bir güreş sporu olan kurash ile uğraştı ve burada önemli bir başarı elde etti ve uzak bölgelerden seyirciler çekti. Tek tutkusu, zamanının en büyük güreşçisi olmaktı.

Ancak bu yörünge, Amir Kulal'ın gelecekteki Sufi akıl hocası Seyyid Muhammed Baba Samasi ile karşılaştığı bir güreş müsabakası sırasında kader bir günde dramatik bir şekilde değişti. Güreş arenasında beklenmedik bir şekilde beliren Baba Samasi, genç güreşçiden

124 - Yedi Pir

etkilendi. O dönemde gürüş ve diğer rekabetçi sporlar yalnızca sıradan insanlara uygun kaba eğlenceler olarak kabul ediliyordu. Baba Samasi'nin etkinlikteki varlığı, saygıdeğer Şeyhlerinin neden böyle bir mekana katıldığını sorgulayan takipçileri arasında kaşları kaldırdı. Endişelerine yanıt olarak Baba Samasi şunları söyledi: "*Bu sahada, içsel gücü birçok kişiyi doğru yola götürecek bir adam var.*"

Bu olay, tasavvuf geleneğinde tekrarlanan bir temayı vurgular: Üstatlar öğrencilerini yalnızca seçmezler; onları ilahi takdir yoluyla seçerler.

Hikayeye göre, Amir Kulal'ın performansı sırasında Baba Samasi ile göz göze geldi ve ruhları arasında sessiz bir iletişim gerçekleşti. Daha sonra Baba Samasi ayağa kalktı ve tek kelime etmeden gürüş alanını terk etti.

Ertesi gün, Amir Kulal Şeyh'e yaklaşarak onun müridi olma iznini istedi. Bunu önceden tahmin eden Baba Samasi, genç adamı açık kollarla karşıladı ve ona bir oğul gibi davrandı. O andan itibaren, Amir Kulal gürüşü bıraktı ve bir daha asla yarışmalara katılmadı. Yirmi yıldan fazla bir süre boyunca kendini tamamen Öğretmenine hizmet etmeye adadı, haftada iki kez, Salı ve Perşembe günleri Suhar ile Samas arasındaki 25 kilometrelik yolu kat ederek takipçilerinin toplantılarına katıldı.

Seyyid Amir Kulal'a atfedilen bir derviş el yazması, bir müridin bir Sufi Üstadının topluluğuna giriş sürecini anlatan bir benzetme içerir. İdris Şah'ın "*Dervişlerin Hikâyeleri*" adlı kitabında anlatılan ve "*Ev Sahibi ve Misafirler*" başlıklı hikaye şu şekildedir:

Üstat, bir evin ev sahibine benzetilir. Yolu öğrenmeye çalışanlar misafirlerdir. Bu kişiler daha önce hiç böyle bir evde bulunmamışlardır ve evin doğasını anlamazlar. Yine de, ev bir evdir. Misafirler içeri girip oturmak için ayrılmış bir yer gördüklerinde, bunun ne olduğunu sorarlar. Onlara: "*Burası oturmak için bir yer.*" denir. Misafirler sandalyelere otururlar, ancak amaçlarını tam olarak kavrayamayabilirler. Ev sahibi, bazen uygunsuz olabilecek sorular sormaya devam eden misafirleri eğlendirir. Misafirperver olan ev sahibi, onları kınamaz.

Örneğin, misafirler nerede ve ne zaman yemek yiyeceklerini sorabilirler. Hiç kimsenin ihmal edilmeyeceğini, evde yemeği hazırlayan başkaları olduğunu ve kendilerine servis yapılacak başka bir

[Sayid Emir Kulol \(2026\)](#)

oda olduğunu kavrayamazlar. Yemeği veya nasıl hazırlandığını görmeyen misafirler kafaları karışabilir, hatta şüphe duyabilir ve genel olarak huzursuz olabilirler. Misafirlerinin durumunu anlayan nazik bir ev sahibi, uygun zamanda yemeğin tadını çıkarmalarını hiçbir şeyin engellememesi için onları rahatlatmalıdır.

Misafirler arasında bazıları daha algılayıcıdır ve evin içindeki bağlantıları daha iyi anlayabilir. Daha az farkında olan arkadaşları için bazı şeyleri açıklığa kavuşturabilirler. Bu arada ev sahibi, misafirlerin sorularını, evin bütünleşik bir bütün olarak algılanma yeteneklerine göre yanıtlar.

Evin varlığı tek başına yeterli değildir; misafirleri ağırlamaya hazır olmalıdır ve ev sahibinin varlığı esastır. Misafirlerin rahat hissetmelerini sağlamak için birisinin ev sahibi rolünü bilinçli bir şekilde yerine getirmesi gerekir, çünkü ev sahibi onlar için sorumluluk taşır. Başlangıçta, çoğu kişi misafir olduklarını anlamaz (ya da daha doğrusu, misafir olma kavramına yabancıdır) yani bu rolde kendilerinden ne beklediğini veya onlara ne sunabileceğini kavrayamazlar.

Evler ve misafirperverlik konusunda biraz bilgisi olan deneyimli bir misafir, sonunda daha rahat hale gelir ve evin doğasını ve içindeki yaşamın çeşitli yönlerini daha iyi anlar. O zamana kadar, evin özünü anlamak ve davranış kurallarını hatırlamakla meşgul olan misafir, mobilyaların güzelliğini, değerini veya amacını takdir etmek için bu yönlere fazla odaklanmış olabilir.

Bu benzetme, bir Sufi grubundaki ilişkileri metaforik olarak tasvir etmeyi ve her katılımcının diğerlerini nasıl tamamlayabileceğini göstermeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, bir müridin grubun çabalarından tam olarak yararlanabilmesi için iç engellerin üstesinden gelmesinin önemini vurgulamaktadır.

Hoca Bahouddin Nakşibant

Hocagan tarikatının saygı duyulan birçok üstadı arasında, Hoca Bahauddin Muhammed Nakşibend'in insanlığın manevi gelişimi üzerindeki derin etkisine denk olan çok az kişi vardır. Sufiler tarafından "*Büyük Şeyh*" anlamına gelen Al-Şah olarak saygı duyulan ve sıradan insanlar tarafından Farsça-Tacikçe'de "*koruyucu*" veya "*kurtarıcı*" anlamına gelen Balogardon olarak sevgiyle anılan Bahauddin'in etkisi benzersizdir.

Bahauddin'e verilen ve böylece Hocagan tarikatına yeni unvanı olan Nakşibendi'yi kazandıran Nakşibend ismi hem gerçek hem de sembolik bir öneme sahiptir. Farsçada "Naqsh" terimi "baskı", "desen" veya "tasarım" anlamına gelirken, "bant" "baskı yapmak" veya "damgalamak" anlamına gelir. Aile geleneğine sadık kalan Bahauddin, kamkha olarak

126 - Yedi Pir

bilinen zarif ipek kumaşları ve kabartma için metalleri süslemenin karmaşık sanatında ustalaştı.

Ancak Naqshband ismi daha derin, sembolik bir anlam da taşır. "*Nakshband bar dil band*" adlı Sufi uygulamasıyla ilişkilidir ve "*Deseni kalbe kazımak*" anlamına gelir. Bu ifade, ilahi İsimlerin sessizce okunduğu sessiz zikir uygulamasının özünü ve amacını yansıtır. Ayrıca bir Sufi Üstadının bir mürit üzerindeki etkisini, sadece söz ve öğretilerin ötesinde, onların özlerinde kalıcı bir manevi iz bıraktığını ifade eder.

İnsan hayatında gizli bir desen veya Naqsh kavramı, Sufi öğretilerinde tekrar eden bir temadır. Naqshbendi Üstadı, yalnızca bireylerin "*içsel desenini*" algılamalarını değil, aynı zamanda ortaya çıkan olaylardaki gizli Tasarımı da ayırt etmelerini sağlayan bir içsel vizyona sahiptir. Bu bütünsel anlayış, Üstadın geçmiş kavramasını ve geleceği tahmin etmesini sağlar. Bahauddin'in kendisinin de belirttiği gibi, "*Bir Öğretmen, bir öğrencinin geçmiş, şimdiki ve gelecekteki üç durumunu da görmelidir; ancak o zaman onları besleyebilir.*".

"*Tasarım Ustaları*" olarak bilinen Nakşibendi tarikatı, Gelenek'i sürdürme ve canlandırmada önemli bir rol oynar. Nakşibendiler, tasavvufun tüm biçimlerini yorumlama ve bireyleri çeşitli tasavvuf tarikatlarına başlatma yeteneğine sahiptir.

Bahauddin'in hayatıyla ilgili başlıca biyografik kaynak Makamat ("*İstasyonlar*") tır. Birinci şahıs olarak yazılmış olmasına rağmen, Al-Şah'ın kendisi tarafından yazılmamış, ancak ölümünden sonra müritleri tarafından yazılmıştır. Bahauddin, yaşamı boyunca öğretilerinin yazılmasını yasaklamıştı. Kitapta birçok dikkate değer hikaye bulunmaktadır, ancak hepsi burada yer alamaz.

[Hoca Bahouddin Nakşibant \(2026\)](#)

Bahauddin genç yaştan itibaren olağanüstü ruhsal yetenekler sergiledi, bu yetenekler ailesi tarafından beslendi. Bir Üstat olarak büyümesi sadece öğretmenleri (Baba Samasi ve Amir Kulal) tarafından değil, aynı zamanda genellikle Hocagan tarikatındaki selefleri Aziz Ali Ramitani'nin ruhsal özümüyle ilişkilendirilen gizli bir rehber tarafından da yönlendirildi. Bu Rehberin rehberliği, Bahauddin'in öğretmenlerinin ona bir güç aracı ve bir bereket kaynağı olarak aktardığı dervişin şapkası, kuloh ile sembolize edildi.

Rehberin Bahauddin'e vahyi şuydu: *"İnsanların lütfunu arayın, yardım ve merhametten mahrum bırakılanların kaderine ortak olun."* Bahauddin uzun bir süre bu talimatları izledi ve sonunda yerel köpekler de dahil olmak üzere hasta hayvanlara bakması ve yaralarını iyileştirmesi emredildi, *"Çünkü onlar da Allah'ın koruması altındaki yaratıklarındır."* Bu hizmet, Kur'an'a göre köpeklerin pis hayvanlar olarak kabul edilmesi ve varlıklarının yiyecek, giyecek ve hatta kişinin kendisini kirlettiğinin düşünülmesi nedeniyle ayrı bir önem taşıyordu.

Bahauddin bu çalışmaya yedi yılını adadı. Bu dersi düşünürken, Al-Shah şunları söyledi: *"İnkâr, aşağılanma ve benliğin aşağılanması bu Yolun temelidir. Sadece bu koşullar altında ilerleme mümkün olur. Diğer varlıklara hizmetim aracılığıyla, onların özlerinde benden daha iyi olduklarını gördüm. Kirli sayılanlarda bile, kendi içimde bulamadığım birçok iyi şey buldum. Bir köpeğin durumuna girdim, arzu edilir bir şey bulmayı beklemiyordum. Yine de yavaş yavaş bu durumun diğerlerinden daha kötü olmadığını fark ettim. Kendimi herkesten daha iyi tanıyorum; bir köpekten daha kötüyüm. Durumumu nasıl görürsem göreyim, hiçbir şeye değmezdi."*

Makamat Bahauddin'in başka bir canlıdan öğrendiği bir dersi de anlatır. Sıcak bir yaz günü, Kasr-ı Arifan'dan yürürken, parlayan güneşe odaklanmış bir semender fark eder. Semenderin durumu onu kutsamasını istemeye teşvik eder. Saygıyla dua eder ve mucizevi bir şekilde hayvan trans halinden çıkar ve sırt üstü yatarak gökyüzüne bakar. Bu bölüm özellikle gizemlidir, çünkü amfibiler genellikle sırt üstü yatmazlar; kendilerini bu pozisyonda bulurlarsa, balıklar gibi hemen dönerler.

Bahauddin, sonraki yedi yıl boyunca iç Rehberi tarafından yolları temizleyerek ve yolcuları engelleyen taşları, molozları ve çöpleri kaldırarak hizmet etmesi talimatını aldı.

"Çıraklığım sırasında, Baba Samasi'nin talimatları doğrultusunda, birçok geleneği dinledim ve birçok bilgili insanla sohbet ettim. Ancak, Yol'daki önemli başarılarım, benliğimin azalmasından kaynaklanıyordu. Bu yolu izledim ve sahip olduğum her şeye bu şekilde ulaştım."

Şah, gerçekleşmeye ulaşmanın başka bir yolundan da söz etti: *"Eğer sürekli arkadaşlarımdan kusurlarını işaret etseydim, hiç arkadaşım kalmazdı. Kusursuz arkadaş yoktur. Herkes iyi insanları sever. Kusurlularını sevmeyi öğrenen kişi aradığı hedefi vuracaktır."*

Sufiler en hızlı öğrenenin, herhangi bir yaşam durumunu bir ders olarak görebilen kişi olduğuna inanırlar. Bahauddin Nakşibend şöyle demiştir: *"Hakikati aramaya olan uygun bağlılığı bir kumarbazdan öğrendim. Bir keresinde, bir kumarbazın tüm parasını kaybettiğini gördüm, ancak arkadaşı onu durması için zorladığında, kumarbaz şöyle cevap verdi: 'Dostum, bu oyun yüzünden kafamı kaybetmek zorunda kalsam bile, başka türlü"*

davranmam.' Bu cevap beni derinden şaşırttı ve o zamandan beri, aynı amansız bağlılıkla Hakikati aradım."

Bahauddin çeşitli Sufi Üstatları'nın yanında çalışma fırsatı buldu. Bunlardan biri olan Halil Ata daha sonra sultan oldu. Tanışmaları mistik koşullar altında gerçekleşti ve görünüşe göre Al-Şah'ın içsel Rehberi tarafından düzenlenmişti. Bahauddin bu karşılaşmayı şöyle anlattı:

"Bir gece, beni bir dervişin bakımına emanet eden en büyük Türk şeyhlerinden birini rüyamda gördüm. Uyandığımda, dervişin görünüşünü hatırladım. Rüyaı anlattığım büyükannem, 'Türk şeyhlerinden sana büyük bir lütuf verildi' dedi. Bu derviş görmeyi çok istiyordum. Bir gün, kapılardan çıkarken, onunla karşılaştım. Saçları salkım söğüt dalları gibi sarkıyordu, yamalı bir şapka takıyordu ve elinde 'ud ağacının kökünden yapılmış, düğümlü bir asa vardı. Onu takip ettim. Arkasına bakmadı ve ben de onunla birlikte ilerledim. Belli bir sokağa geldiğinde, bir eve girdi ve ben geri döndüm. O gece, bir tanıdık yanıma geldi ve 'Halil adında bir Türk şeyhi seni arıyor' dedi. Seve seve oraya gittim. Bir odada, derviş bir grup insanla birlikte köşede oturuyordu. Onu selamladıktan sonra, oturdum. Rüyaı ona anlatmak istedim. O anda bana Türkçe konuştu: 'Aklına geleni biz biliyoruz, peki bu sözler niye?' Şaşırdım ve ona olan sevgim arttı. Ona saygıyla hizmet etmeye başladım. Onun huzurunda olağanüstü olaylara tanık oldum. Altı yıl sonra Maverunnahr tahtına çıktı. Adı Sultan Halil'di."

Bahauddin, Sultan Halil Ata'nın sarayında altı yıl görev yaptı, Sultan'ın en yakın ve en güvendiği danışmanı oldu, saray geleneklerini öğrendi ve Sultan'ın düşmanı ortaya çıkana kadar görevlerini yerine getirdi. Sultan bir gecede yenildi ve krallığı yok edildi. Bu deneyim sayesinde Bahauddin, dünya şöhretinin geçici doğasını öğrendi ve daha sonra güçlülerle herhangi bir ilişki kurmaktan kaçındı, bir çiftçi olarak çok basit ve mütevazı bir hayat sürdü.

Hoca Bahaeddin ancak elli yaşına geldiğinde ders vermeye başladı.